

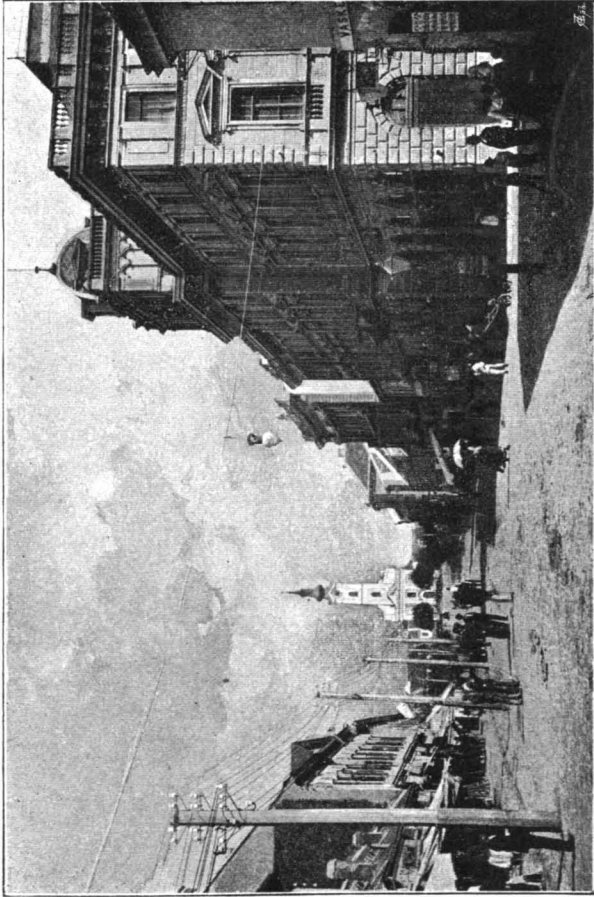
A NAGYKANIZSAI
KATH. FŐGYMNASIUM
TÖRTÉNETE.

*

IRTA
KALCSOK LEÓ
TANÁR.

NAGYKANIZSA
IFJ. WAJDITS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1896.

(Uher fényképe.)

Sz. János templom.

NAGYKANIZSA FŐUTCÁJA.

Városháza.

Nagyobb társadalmi mozgalmak az iskolák csendes falai között érlelődnek. Itt nevelkednek és fejlődnek a társadalom vezetői, kiknek lelkébe hintett eszmék idővel socialis irányelvekké válnak. A világtörténelem nagyobb szabásu evolúcióit rendszeren nevelési módszerek, tantervek jelentékeny változásai előzték meg. Különösen a tanító erők változásának vannak messze kiható és kiszámíthatlan következményeik. A római császárság politikai és nyelvi egységét a legiók nyomában járó s a maguk nemében nem kevésbé hódító görög iskola mesterek teremtették meg. A középkor vallásos jellege, mozgalmi, kulturája az egyházi férfiak vallásos nevelésén nyugodott.

Az ujkori reformációt legnagyobb részben a humanista nevelők pogány színezetű irodalma készítette elő.

A francia forradalom vérengző nemzedéke az enciklopedisták istentagadó eszméiből táplálkozott. Mindazok, a kik a társadalmat megváltoztatni, javítani iparkodtak, a serdülő nemzedékre függesztették szeméiket s ennek szívébe oltott eszméktől várták a társadalom megújulását.

Az iskolák működése azonban feltűnés és zaj nélkül való messze kiható eredményei dacára hasonló a korallok építéséhez, melyeknek tevékenysége lassan, majdnem észrevétlenül, egész világrészeket teremt a hullámozó tenger kebelén.

Történetekben nem lehet, nem szabad keresnünk az események azon érdekes változatosságát és hullámozását, az összeütköző érdekek ama hatalmas harcát, melyek a nemzetek és államok történelmét jellemzik. A nevelőnek békére van szüksége, hogy munkáját sikerrel végezhesse. *Inter arma silent Musae.* A harczok vad riadalmi kioltják a tudomány szelid fényét. Világos példája ennek a

népvándorlás szomorú és sötét korszaka, nálunk pedig a török hódoltság nehéz és küzdelemmel teljes kora.

* * *

A mohácsi gyász után szomorú idők következtek hazánkra. A király az ország jobbjával a csatatéren maradt. A fejevesztett és vezetőitől megfosztott nemzet meghasonlott. E gyászos visszavonás, mely századok óta átok-súly gyanánt nehezedett a szegény országra, megkönnyítette az ellenség támadásait, megérlelte benne a meghódítás gondolatát s az ország teljes bukására vezetett. Buda, az ország fővárosa, 1641-ben csellel véglegesen török kézre került.

E gyászos eseménnyel, mely nem csekélyebb jelentőségű Mohácsnál, kezdődik nálunk a török hódoltság kora.

A törökök előbb János Zsigmond szövetségesei és védői gyanánt hódítgatnak s csak ennek halála után lépnek fel úgy, mint valóságos hódítók. Munkájukat a belső viszály, a német és az erdélyi párt küzdelme, jelentékenyen elősegíti.

Buda elfoglalása után egymás után kerítik hatalmukba Temesvárt, Szolnokot, Lippát. 1566 szeptember 8-án kezökbe kerül Zrínyi Miklós hősi halála után a rommá lődözött Szigetvár. 1591-ben megkezdődik a 15 éves török háború, melynek folyama alatt különösen a dunántuli erődök, Veszprém, Palota, Győr stb. esnek a törökök hatalmába.

Ezen időbe esik Kanizsa várának eleste. Nagy-Kanizsa ekkor már meglehetősen mezőváros volt és egyik főfészeke a pusztán zsákmányért harczoló u. n. szabad hajduknak. Vagy 1000-en tartózkodtak e várban, kik mesterségükre nézve legnagyobb részt molnárok, ácsok és halászok voltak.

E szabad hajduk 1599-ben június 22-én Prodan és Fekete Miklós vezérek alatt Kalocsa mellett megtámadták a törökök 58 élelmi szerekkel megrakott hajóját, a kíséretet leölték és a zsákmány egy részén megosztózkodtak. Ugyanez év július hónapjában a pécsi, siklósi és szigetvári törökök csordáit elhajtották a szegény nép barmaival együtt. Naszuff szigetvári parancsnok a dolgot

Herbestein Zsigmondnak jelenti fel s kéri, hogy a szegény nép elhajtott barmait szolgáltatassa vissza. Miután kérelmét Herbestein megtagadta, a Mohácsnál táborozó Ibrahim nagyvezérhez fordult.¹

Ibrahim azonnal gyors csauszokat menesztett Konstantinápolyba, hogy Kanizsa ostromához a sultán beleegyezését megnyerje. III. Mohammed szultán megadta az engedélyt.

Ibrahim 1600 augusztus havában 12 ezer jól fel-fegyverezett lovassal indult el Konstantinápolyból Belgrádba, innét hazánkba jött és Szigetváron állapodott meg seregével. Ide küldék hadaikat a budai, az érdi, a székesfehérvári, a dunaföldvári, a simontornyai stb. basák. A sereget két részre osztották; az egyik rész a Balaton mellé-kére ment, a másik Mehemet Kiba vezérlete alatt a Pethő Gergely és Uhrmüller védette Babocsát foglalta el.

A nagyvezér 1600 szeptember 8-án jött Kanizsa alá, melyet a karinthiai származású Paradeiser György védelmezett. Paradeisert szigorú bánásmódja miatt katonái nem szerették s hogy szabaduljanak szigorúságától, sokan az őrségből elszöktek. A gyakori szökések az őrség számát jelentékenyen megapasztották. A szorongatott parancsnok mindjárt a megszállás első éjjelén futárt menesztett Zrinyi Györgyhez, a szigetvári vértanu fiához. S Zrinyi teremtett is egy felmentő sereget, csak hogy ez a rossz élelmezés miatt egészen kimerülten érkezett szeptember 30-án Kanizsa alá. A várban ezalatt lőpor robbanás történt, mely sok ember életébe került. A kimerült felmentő sereg okt. 11 és 12-én ütközött meg a török haddal, de a beállott eleség-hiány miatt kénytelen volt visszavonulni és szét-válni. A várban az élelem szintén elfogyott, s a kiéhezett őrség a parancsnokot a vár feladására kényszerítette.²

Kanizsa eleste igen nagy veszteség vala, kulcsa lévén Dunántulnak, Horvát- és Stajerországra.

Paradeisert, Kanizsának volt parancsnokát, 1601 nov. 20-án Bécsben kivégezték.

A porta az elfoglalt várra igen nagy sulyt fektetett, megerősítésére sok ácsot, kovácsot s más mesterembert küldött. Sőt a várat annyira fontosnak tartja, hogy az

¹ Ortelius redivivus et continuatus I. 145. I. k.

² Ortelius redivivus continuatus I. 147. I. k.

1664-iki hirhadt vasvári békébe is belefoglalja, hogy Kanizsa törökök birtokába maradjon.

A várat többször próbálták visszafoglalni, de sikertelenül; török kézen maradt egészen 1690-ig.

1690-ben Batthyány, Zichy István tábornokok és Inkey légrádi várkapitány 60.000 emberrel a várat ostrom alá veszik. Musztafa basa, a vár parancsnoka, miután a körülfekvő erődök már mind magyar kézen voltak és így segítséget nem kaphatott, továbbá az eleség is fogytán volt, kénytelen volt a várat feladni.

Kanizsa a török uralom alatt.

1690-ben április 13-án adja át egy ősz janicsár aga Batthyány grófnak a vár háromszoros arany lánczczal összefűzött kulcsait. A visszafoglalt erőd parancsnokául Batthyányt nevezik ki.

Kanizsa visszavételével Zala- és Somogy megye megszabadult az idegen uralom hosszantartó szenvedéseitől. A nép a beállott békében anyagilag gyarapodni kezdett; de szellemi tekintetben egy darabig semmi sem történt, minden a régi kerékvágásban maradt. Az anyagi jólét emelkedése idővel megszülte a műveltség és haladás után

való vágyat; érezni kezdték egy tudományos és nevelő intézet hiányát. A gazdagabbak gyermekeiket messze vidéken voltak kénytelenek neveltetni, a szegényebb sorsuak neveléséről pedig szó sem lehetett.

A két megye szomorú tanügyi állapotán Batthyány Lajos, Magyarország nádora, Zalamegye földbirtokosa és Nagy-Kanizsa földes-ura akart segíteni úgy, hogy Nagy-Kanizsán egy középiskola felállítását határozta el. Nemes szándékát közölte fiával, Józseffel, a kalocsai érsekkel. Az érsek apja nemes szándékát dicséretre méltó buzgósággal karolta fel. Érsek létére az ujonnan felállítandó intézet vezetését egyházi testületre akarta bízni. Ezen időben csak jezsuiták és piaristák foglalkoztak tanítással és neveléssel. Mind a két szerzet fogadalmánál fogva működött a közoktatás terén. A jezsuiták első sorban az arisztokracia nevelését tűzték célul, míg a piaristák a szegény gyermekek oktatását tekintették feladatuknak. A jezsuiták az általuk nevelt arisztokratákban a katolicizmusért lelkesülő vezéreket akartak állítani a reformáció eszméi folytán az egyháztól elidegenedett társadalom élére. Azt óhajtották, hogy ezen buzgó vezetők hassanak a vallástól elhidegült társadalomra s így utját szegjék a reformáció terjedésének, visszaszerezzék az egyház régi hatalmát, megszilárdítsák társadalmi befolyását. Szilárdan kitűzött céluknak megfelelően nevelési rendszerük arisztokratikus, kozmopolita, merev; ennek következtében szűk keretű, bizonyos fokig mozdulatlan és haladásra képtelen. Az egész rendszer inkább a kedély és a szív, mint az értelem és a lélek nevelésére alkalmas.

A piaristák nevelése egészen más jellegű. Ők nem bizonyos meghatározott eszmék és elvek terjesztésére és megvédésére nevelik növendékeiket. Az ő nevelési rendszerük célja az ember általános kimivelése, minden mellék cél és tekintet nélkül. Módszerük nem köti magát semmiféle társadalmi osztályhoz, egészen demokratikus alapon nyugszik, nem merev és változatlan, hanem hajlékony, a kor szelleméhez és kívánalmaihoz alkalmazkodó. A kedélyt és az értelmet egyaránt figyelemre méltatja. A piaristák intézetei szerényebbek, kevesebb beérik, vezetőiket nem befolyásra való törekvés, hanem az emberiség és a műveltség szeretete lelkesíti és vezérli. Ezen szerzet főnökével lép összeköttetésbe Batthyány József, kalocsai érsek.

Josephus e Comitibus à
nemeth-Uivar Metropolitana
siarum Cononice Unitatum Archi
Stephani Regis Apostolici Magnae
Comitatum Castri Ferrei
Supremus, et Perpetuus Comes,
et Apostolico-Regiae Majestatum
mus, et Excellē

^{Vindobona A. 71}
Battyan Perpetuus in
Colocensis, et Bacsiensis Ecclē
Episcopus, Insignis Ordinis St
Cruis Episcopus, Inclýtorum
Perpetuus, Bacsiensis verò
Sacratissimarum Casarearum
Status Consiliarius Actualis Intim
Tabulae Septemviratis Assessor

BATTHÁNYI LAJOS gróf, Magyarország nádora.

1763-ban megkeresi Tapolcsányi Gergelyt, a kegyes tanítórend akkori főnökét s megbeszéli vele a Kanizsán felállítandó gymnasium tervezetét és költségeit.¹ Az érsek és a rendfőnök között létre jött szerződés szerint a kegyes tanítórend 10 ezer váltó forint tőkének kamatjáért vállalta magára, hogy a felállítandó intézetet a szükséges tanítókkal el fogja látni. Az előbb említett tőkét Batthyány Lajos, az érsek atyja, tette le. Ezen csekély összeghez járult még egy 300 □-öl területű kert és egy hat szekér szénát termő rét.²

Az intézet ügyének anyagi oldala meglehetősen gyors megoldást nyert. Annál több nehézséggel járt az engedelem kieszközlése.

Az intézetek felállításához szükséges engedelem ezen időben a megyés püspököktől függött.

Az akkori veszprémi püspök Koller Ignác volt. Ez a alapítványt állítólag a tanári testület ellátására igen csekélynek tartotta és beleegyezését megtagadta.

Az ügy két teljes esztendeig huzódott el, a míg végre 1765-ik év elején sikerült a megyés püspök beleegyezését kicsikarni. „Ab excellentissimo Diocesaneo non tam obtentus, quam extorsus concessus est“ mondja a *Historia Domus* p. 17.

De az intézet megnyitása még mindig nagy nehézséggel járt. Nem volt sem iskolai épület, sem lakás, sem templom a szerzetes tanárok számára.

Ez utóbbi hiányon Zalavármegye segített. A katona tisztek számára emelt épületet tanári lakásul engedte át. Evvel szemben lévő katonai lakó tanyát pedig iskolává alakították. Az alapító a megyét az átengedett két épületért 500 frttal kárpótolta. Nagy-Kanizsa városa pedig Nepomuki sz. János tiszteletére emelt templomot engedte át az ujonnan letelepült kegyesrendi szerzetes tanároknak.³

Igy a fontosabb nehézségek elhárítása után az intézet 1765-ben megnyílt. A tanárok lakása körülbelül a mostani társház nyugati szárnya volt. Az iskolai épület helyét nem lehet biztosan meghatározni, valószínűleg a mostani gymnasiummal szemben feküdt.

¹ *Historia Domus* p. 7.

² *Archivum domus* fasc. I n. 1.

³ *Historia domus* p. 19. *Archivum domus* fasc. I. n. 1.

Hogy mennyire volt szükség itt egy tanintézetre, bizonyítja a növendékek száma.

Mindjárt a megnyitás első esztendejében 390 tanuló sereglett össze az ifju intézet falai között. Az intézet első igazgatója Csankai Jobb vala, ki praefectus néven az ifju iskolát két esztendőn keresztül ernyedetlen buzgósággal kormányozta.

Az első tanári kar három tagból állott: Járos László költészet- és szónoklat tanárából, Franz Bertalan és Dományi Márk (magisterek) nyelvtani osztályok vezetőiből. E férfiak házi történetünk feljegyzései szerint mindjárt az első esztendőben tanítási ügyességekkel és humánus bánásmódjukkal az ifjuság és a szülők osztatlan szeretetét kiérdemelték.¹

Az ifju intézet vezetőinek, a mint ez a kegyesrendi társházának feljegyzésiből kitűnik, hallatlan nehézségekkel és nélkülözésekkel kellett küzdeniök.² Már azon körülmény, hogy a lakás tiszti laknak és az iskola laktanyának épített, bizonyítja, hogy sem az iskola, sem a tanári lakás nem volt, nem lehetett jó és célnak megfelelő. De ez még hagyján. Bárminő volt is az átengedett két épület, még is csak megvédte az ifjuságot és a tanári kart az idő változásai ellen, volt hová meghuzniok magukat. A kegyes tanítórendiek Isten anyjának szegényei, „pauperes Matris Dei“, másutt sem laktak dúsan berendezett palotákban. Szegényes, szűk czellákban folyt le küzdelemmel és fáradsággal telt, de áldásos, következményekben dús, megelégedett, csendes életük.

A szegénységhez hozzá szokott férfiak könnyen teték túl magukat a lakás mizériáin, sokkal nehezebb volt ennél a mindennapi életszükségletek, a test fentartására és a nehéz szellemi munka végzésére szükséges élelem hiányának elviselése. Az alapítványi tőkének 500 frtnyi kamatja nem volt elégséges a mindennapi ételmezés költségeinek fedezésére.

Ha nem találkoznak nemesen gondolkodó, a tanítás ügyéért lelkesedő férfiak, az ifju intézet első vezetőinek a legnagyobb nyomorusággal kellett volna megküzdeniök.³

¹ Historia Domus p. 19.

² Ibidem p. 25. 23.

³ Historia Domus p. 29.

E nemesszívü férfiak segítettek az első tanárok szomorú és kétségbeejtő anyagi helyzetén. Matkovics István, zala-megyei alszolgabíró, a szükségben szenvedő tanárokat hosszabb időn keresztül látta el a szükséges élelmi szerre-
 kkel, szegényes lakásukat bebutorozta. Bőkezűségét az iskolára is kiterjesztette, a mennyiben a kezdet nehézségeivel küzdő intézetet zeneszerekkel is ellátta. Jótékony-
 ságát még halála után is érezte, vagyonának egy részét végrendeletében a tanárok ellátására hagyta. Ehhez azonban a ház a körülmények mostoha-
 sága miatt csak 20 év múlva jutott. E fekkölt gondolkodásu, a tanítás ügyéért lelkesedő férfiú nemes példáját mások is követték, verse-
 nyezve hozták meg áldozataikat az oktatás nehéz munkáját végző, nyomorúsággal küzdő, buzgó és lelkes tanári kar érdekében.¹

A körülmények mostoha-
 sága, az intézet vezetőinek buzgalmát nem csökkentette, a jó ügy érdekében kifejtett iparkodásukat nem lohasztotta, mert nem anyagi jólét, jutalom, dicsőség reményében fáradoztak, az ügy szent-
 sége, a cél nemes volta volt lelkesedésük forrása és a jól, lelkiismeretesen elvégzett munkának boldogító és fel-
 emelő tudata fáradalmaik minden jutalma.

II. FEJEZET.

Intézetünk keletkezése idején a tanítási és nevelési módszerek jelentékenyen különböztek korunk tanításától és nevelésétől. A tanítás először is nem volt oly egysé-
 ges és egyöntetű, mint napjainkban, a mennyiben a köz-
 oktatás ügye nem állott egységes állami felügyelet alatt. Az intézet fentartása és inspiciálása az intézeteket fen-
 tartó felekezetek jogköréhez tartozott. Innét a különböző tanítási módszerek, a különböző tanítási anyag és fegyve-
 lem. Ezek határozták meg majdnem önkénytelen az el-
 végzendő tananyagot és a nevelés célját is.

E korban általában kétféle iskolák voltak, katolikusok és protestánsok. A tanárok és nevelők majdnem kizárólagosan papi személyek voltak.

¹ Historia gymnasii p. 17. Archivum Domus fasc. I. n. 2.

A katolikus iskolákat a jezsuiták és a piaristák vezették. Amazoknak vagy harmincz, ezeknek vagy 14 intézetük volt.¹ Mind kettőnek módszeréről az előző fejezetben szólottunk. A tanítás célját és módozatait, a módszerek és tananyag nagy eltérései miatt egészen pontosan meghatározniuk lehetetlen.

A humaniokra általában nagyobb súlyt fektettek, mint a realiákra. De még a humaniorákat sem tanították egyformán. A jezsuita iskolákban a történelem sovány, száraz, az események és adatok halmaza volt, melyet maguk az oktatók böngéztek össze növendékeik számára. A hazai történelmet majdnem egészen mellőzték. Hasonlóképpen elhanyagolták a hazai nyelvet és irodalmat.

A két tantárgyat csak a piarista és a protestáns iskolákban tanították. Foci János Ferencz a rend generalisa 1692-ben meghagyja, hogy a piarista tanár-jelöltek hetenkint beszédet tartsanak nemzeti nyelven, hogy majdan az iskolában hasznát vegyék ismeretöknek.

A realiákat csakis a kegyesrendiek iskolájában művelték nagyobb szorgalommal. Tantárgyaik között ott szerepel a matematika, geometria, később a fizika.²

A tanítás legelső és legfontosabb tárgya a latin nyelv volt, ennek gyakorlati és elméleti elsajátítása a tanítás legfőbb célja.

Az iskolai év november hó elsejével kezdődött és augusztus végén záródott le. Két időszakra oszlott, az első szemeszter márciusban végződött, a második az iskolai év végén. Az osztályok száma az intézetek fokozatai szerint váltakozott.³

Intézetünkben 6 osztály volt.

A növendékeket az osztályok szerint következőképen nevezték: parvistae, principistae, grammatistae, syntixistae, poetae és rhetores. A rhetoristáknak és a poetáknak egy tanáruk volt, Jaros László. A syntaxistáknak és a grammatistáknak szintén csak egy, Francz Bertalan. A principistáknak és a parvistáknak szintén csak egy, Dományi Márk. A parvisták 5 csoportra oszlottak: Parvistae maiores, coniugatistae, comparatistae, declinatistae és legen-

¹ Mangold-Ribáry Magyarország története 263.

² Liber continens acta consuetum litterariorum T. I. p. 37.

³ Ibidem p. 45.

tesekre. Ezen osztályokba azonban nem kellett mindenkinek egy teljes évig járnia. Minden tanuló tehetsége és szorgalma szerint egy-egy szemeszter után felsőbb osztályba léphetett. A parvisták és a principisták osztályai-
ban majdnem mindenütt P. Ambrosius *Institutionum Grammat.* című művét használták. A klasszikusok olvasását Cicero leveleivel és Cornelius Nepos művével kezdték. A grammatisták és a syntaxisták klasszikus olvasmányai a következők: Cicero *de amicitia*, Ovidii *epistolae de Ponto*, Vergilii *eclogae selectae et excerpta ex Georgicis*. Továbbá Cicero *de officiis*, Vergilius *Aeneide*, Horatius válogatott ódái.

A retorikai és poétai osztályokban a retorikát a reggeli, a poetikát a délutáni órákban adták elő.

Az előadás megkezdése előtt megszólalt az intézet harangja; a gyülekezés alatt az iskola látogatóinak a folyosókon kellett fel és alá járnia a csend és rend fenntartása végett. Ezen idő alatt az u. n. *decuriok* kikérdezték a növendékektől a feladott leckét és az eredményről az osztálytanárnak írásban számoltak be.

A tanítás Tapolesányi „*Proiectuma*“ szerint délelőtt két és fél és délután is épen annyi ideig tartott, kivéve szombat délutánt, mely napon délután litánia volt. Iskolai szünetül hetenkint két fél napot, májustól kezdve az iskolai év végeig másfél napot engedélyeztek.

Vasárnapokon és ünnepnapokon részt vett az ifjuság az isteni tiszteleten s rendszeren magyar nyelvű beszédet hallgatott.

A rendes tantárgyakon kívül szív és kedély képző művészetekre is oktatták a tanuló ifjuságot. Intézetünket az első tanári kar nagy jótevője, Matkovics István, látta el zeneszerekkel. Brandeiszky volt az intézet zenekarának első vezetője.

Énekkarról az intézet története nem tesz említést, de ha volt a gymnasiumnak zenekara, énekkarának is kellett lennie, melyet már az egyházi énekek betanulása is nélkülözhetetlenné tett.

A mint a szorgalmi dolgozatok az u. n. *pensumok* rajzolt és festett címlapjai mutatják, a rajz tanítására is kiváló gondot fordíthattak. A kezdő betűk és a címlapok meglehetősen ügyes kivitelű tollrajzok és tusfesté-

Wallisch tanuló tustoll rajza 1801-ből.

sek. A tollrajzok sikerültebbek a festéseknél, valószínű, hogy több gondot fordítottak a rajzolásra, mint a festésre. Legszebb az 1801-ből származó Wallisch tanuló tustoll rajza. A rajz szorgalmi dolgozat címlapját ékesíti, három magyar ruhába öltözött álló ifjút ábrázol. A háttér függönyökkel és oszlopokkal diszitett csarnok, az előtérben pedig egymásra helyezett könyvek és papirtekercesek láthatók.

Az új intézet híre vezetőinek buzgósága következtében egyre emelkedett s növendékei évről-évre szaporodtak. 1767-ben az alapító fia, a kalocsai érsek tisztelte meg magas látogatásával az ifju gymnasiumot s a látottak és a tapasztaltak fölött teljes meglepődését fejezte ki az intézet lelkes és buzgó vezetőinek.¹

Két év múlva a kegyes tanítórend tartományi főnöke. Orosz Zsigmond, látogatta meg az intézetet, ki jobb jövő reményében türelemre, kitartásra buzdította az anyagi nyomorusággal küzdő tanári kart. Látogatása alkalmával arról győződve meg, hogy az intézet rendkívüli népessége miatt a tanítást öt egyén kellő sikerrel és eredménnyel nem végezheti, a tanári kart egy taggal megszorította.²

A következő esztendőben 1770-ben kellemetlenség érte az intézetet. A kegyes tanítórend sehonnan segílyt nem kapván, kénytelen volt az önként magára vállalt előkészítő (legentes) osztályról lemondani. Mivel az akkori népiskolák nem tudták az ifjakat a gymnasiumi tanulmányokhoz szükséges előkészültséggel ellátni, a gymnasiumba való belépést korlátozni kellett. Ez pedig a növendékek számának csökkenését vonta maga után.

Ugyanekkor változás állott be a tanári karban. Brandiszky zenetanítót elhelyezték innét s helyét Kralik Ignáczzal töltötték be. Két esztendő múlva 1773-ban nyugalomba lépett a gymnasium első igazgatója s nehéz hivatalát Lenkovics Fülöp foglalta el. Ezt egy évi működése után a kolosvári akadémiához helyezték s Edegger Boldizsár lett a tanintézet igazgatója.

Az 1777-ik évet a kegyes uralkodó, Mária Terézia, adományai teszik nevezetessé. Ebben az esztendőben a tanítás ügyét is kellő figyelemre méltató, népszerű ural-

¹ Historia Domus. T. I. p. 58.

² Ibidem T. I. p. 69—74.

kodónó a nélkülözésekkel küzdő nagykanizsai társházat a tanulmányi alapból 300 frtnyi segítségben részesítette.

Ugyanezen alkalommal az intézet is 200 frtnyi segélydíjban részesült, mely összeget a gymnasiumnak két esztendőn át kellett volna kapnia, de a megszüntetett jezsuitarend tagjainak nyugdíja a tanulmányi alapot anynyira megterhelte, hogy e díjat csak a mondott évben kaphatta meg.

Mária Terézia alatt a tanítás módszere megváltozott. Azon elvet vallván, hogy „minden alattvalója állapotához és hivatásához képest nyerjen oktatást,“ a tanügyet az ujkor színvonalára igyekezett emelni. E tekintetben nagy befolyással volt reá tudós udvari orvosa Van Svieten Gellért, kivel Sonnenfels, Tapolcsányi Gergely, magyarországi rendfőnök, Marx Gracián ausztriai provincialis tanácsával, új tanulmányi rendszert dolgoztatott ki, mely az eddigi felekezeti neveltetés helyébe az államit léptette.

A külső igazgatást és felügyeleti rendszert legnagyobb részben azonban Ürményi dolgozta ki. Ezért nevezik az egykoruak a Rat. Educationist Ürményi planumának.¹

A kidolgozott tanítási tervezet a tanítás anyagát illetőleg a magyar nyelv tanításán és a fizikának mellőzésén kívül igen kevés módosítást tartalmaz. Az újítás inkább az adminisztrációra szorítkozik.

A gymnasiumokat nyolc, illetőleg kilenc kerületre osztották, melyeket fő- vagy archigymnasiumoktól neveztek el. E kerületek voltak a budai, pozsonyi, zólyomi, győri, pécsi, kassai, ungvári és nagy-váradi, melyekhez még a zágrábi kerület járult. A főgymnasiumi tanszékeket pályázat útján töltötték be. A tanulmányi főfelügyelet a hazai törvények értelmében az uralkodót illette; de ez rendszerint csak politikai ügyekben tartotta fen magának a jogot. A szellemiekben a főfelügyeletet mind az egyetem, mind az akadémiák és a gymnasiumok felett a kalocsai érsek, Patachich Ádám, gyakorolta.

Az egyes tankerületek élén kir. főigazgatók állottak. Ezek jelölték ki a gymnasiumok igazgatóit, még pedig len a szerzetesekéit és az államokéit egyaránt.

Az eddigi osztálytanítás helyébe az ugynevezett cso-

¹ Dr. Kiss Áron: A nevelés és oktatás tört. kézikönyve 117—121 l.

port tanítás lépett. Négy vagy öt főcsoport volt s ezek a tananyag szerint ismét alcsoportokra oszlottak.

A főcsoportok élén egy professzor vagy magiszter állott; de ha a tanulók száma igen nagy volt, egy adjutort is kapott maga mellé. E szerint egy főcsoportban a tanulók néha két-három részre, alcsoportra, osztva, két-háromféle tananyagot végeztek. Az alcsoportból a főcsoportba való fellépés a megkívánt ismeret igazolása után a tanév folyamán is megtörténhetett.

Az új módszer behozatala majdnem mindenütt nehézségekbe ütközött. Intézetünk királyi főigazgatója, Nitzky Kristóf, temesi gróf, a ki a pécsi és a győri tankerületek élén állott, a felmerülhető nehézségek elhárítása céljából tankerülete összes igazgatóit 1777 október 15-ére Sopronba hívta tanácskozásra. E közös tanácskozásban részt vett intézetünk igazgatója, Edegger Boldizsár, Utassy retorika tanárával együtt.

Ebből a tanácskozásból kitűnik, hogy ezen időtől fogva szabadabb, humanusabb szellem kezd uralkodni a tanítás és nevelés terén. A tanácskozás felhívja a direktor figyelmét a tanulók lakásaira. Szigorúan tiltja a tanulóknak gyanus helyek látogatását¹ és azokon való szállás fogadást. Határozatba megy, hogy a tanulókat hosszú leckékkel túlterhelni nem szabad és különös gond fordítandó arra, hogy a tanulók leckéiket ne recitálják, hanem saját szavaikkal mondják el.²

Humánus újításokat léptetnek életbe a fegyelmet illetőleg. Elhatározzák, hogy a büntetés megszabásánál figyelembe vételessék az életkor, egészség, házi nevelés stb.; a megdorgálás mindig a hiba, vétek kimutatásával történjék. Megtiltják a tanároknak, hogy a testi fenytést saját kezeikkel (*propriis manibus*) hajtsák végre, de kötelezik őket, hogy a büntetés végrehajtását valaki másra bizzák (*alio utantur ministro*). Megtiltják továbbá a tanulóknak csúfnevekkel való illetését.

Ha valakit súlyosabb testi büntetésben kellett részesíteni, a törvénysértést előbb az igazgatónak kellett bejelenteni. A javíthatlanokat az intézetből kizárták.

¹ Liber continens acta consessuum litterariorum ab anno 1777 usque ad annum 1840.

² Anno 1777 diebus 15 et 16 Octobris habitus est consessus, de introducendo benigno systemate Regio-Scholarum Praeside Excellmo etc. p. 1—6.

A kizárást gyűlés előzte meg az iskolai igazgató elnöklete alatt, melyen az eltávolítandónak is jelen kellett lennie. A végzésről illetőleg ítéletről jegyzőkönyvet vettek fel s a tanulók elrettentésére az osztályokban kihirdették. Ha az eltávolított előkelőbb származású volt, (honoribus parentibus fuit) az igazgató köteles volt a szülőket levélben értesíteni és javítás céljából a bűnt is megírni.¹

Kiterjedt a gyűlés figyelme a testi nevelésre és az egészségügyre is. E tekintetben felhívják a városi tanácsot alkalmas sétá- és játszóhelyek kijelölésére. A nagykanizsai városi tanács 5 sétahelyet jelölt ki Homok-Komárom felé, Kis-Komárom felé, sopronyi-utczán kívül és nagyobb szünetekre a városi erdőt. A játékok nevei a következők: katonásdi, lapda játék, verseny futás, andalátok harcza (pugna Andalatarum) és sat.

Tanácskoztak ugyanezen alkalommal az arithmetica, ortografia, kísérleti fizika és poétika módszereiről.²

A kísérleti természettan részére természettani szerek beszerzésére utasították az intézeteket és egy alkalmas előadó terem felépítésére.

Ezen tanácskozásból tudjuk, hogy a német nyelvet Gotsched, a magyart Farkas nyelvtanából tanították az egész pécsi és győri tankerületekben.

A mi intézetünkben a tananyag módosítása és a csoport tanítás igen nagy nehézségeket okozott. A tankönyvek hiányos és fogyatékos volta miatt az anyag egy részét diktálás útján kellett taníttatni. A csoport-tanítás pedig a tanító erők szaporítását vonta maga után, ez pedig a tanári kar fentartására szolgáló tőke csekélysége miatt igen nehéz, majdnem kivihetetlen volt. A rendfőnök mégis meghajolva a kor követelménye és a tanítás ügyének haladása előtt egy kiegészítő tanárt küldött Nyitráról.

A tanítást a mennyire azt a szűk anyagi körülmények megengedték, a buzgó vezetők a kor követelményeinek megfelelőleg megváltoztatták.

1778 május havában volt az első főigazgatói látogatás intézetünkben. Apfalter győri akadémiai és főgymnasiumi igazgató látogatta meg gymnasiumunkat mint főigazgató helyettes; mivel a tankerület rendes főigazga-

¹ Liber decretorum caesarco regionum p. 174—187.

² Ibidem p. 195—217.

tója Nitzky Kristóf gróf a visszakapcsolandó temesi bán-ság rendezése végett Temesvárt tartózkodott. Habár ezen idők szokása ellenére minden előleges bejelentés nélkül mintegy kémkedve lepte meg az intézetet, mindent rendben talált. Látogatása végével teljes megleődését fejezte ki a buzgó tanári karnak.

Két év múlva a királynő terjesztette ki jóakaró figyelmét a még mindig igen szegény intézetünkre. A tanulmányi alapból 100 frtot utalványoztatott az intézet részére. Ezen összegből a gondos igazgató tanárok részére a legszükségesebb kézi könyveket, az iskola számára pedig térképeket, ég- és földtekét, végre gyűrüs gömböt (sphaera armillaris) szerzett.

Ez volt a kegyes királynőnek intézetünk részére tett utolsó jótéteménye és intézetünk elaggott ősz vezérének utolsó gondoskodása.

Az intézet igazgatója egy csendes, de áldosos élet fáradalmai után az anyaföld kebelébe tért pihenni. A kegyes királynő dicsőséggel és küzdelemmel teljes pályájának befutása után őseihez az örök hazába költözött. Népeinek őszinte fájdalma kísérte őt sirjába.

A jobblétre szenderült igazgató helyébe Keszthelyi Lászlót nevezték ki, ki az akkori közlekedési viszonyok gyarlósága miatt csak két hónap múlva foglalhatta el hivatalát.

Intézetünkben áldott emlékü pártfogó és jótévőjének halála első évfordulóján 1781 febr. 5-én gyászünnepélyt rendezett Egerváry Ignác a szónoklattan, tanára. Ezen ünnepélyes alkalommal nemes érzelemtől és őszinte fájdalomtól áthatott beszédben magasztalta az összegyűlt ifjúság előtt a nagy királyné érdemeit és intézetünk iránt ismételten tanusított jótékonyágát. Halálával örvendetes virágzásnak és emelkedésnek induló intézetünkben szomorú hanyatlás állt be.

III. FEJEZET.

Gymnasiumunk e szomorú korszaka a dicső királynő fiának, II. Józsefnek, trónra léptével kezdődik és a francia forradalom lezajlásáig tart.

A felvilágosodott írók sok tekintetben ábrándos és gyakorlatban kivihetetlen, humánus látszat mellett zsarnoki elveinek hódoló, idealista József foglalta el Mária Terézia után 1790 február 6-án Szent-István trónját.

Mindjárt uralkodása első esztendejében a retorikai osztály növendékeinek száma feltűnően megcsökkent. A növendékek megapadásának oka a szerzetes rendek eltörlése és noviciatusaiknak megszüntetése volt. A szegényebb sorsu tanulókat, a kik előtt e korban majdnem egyedül csak a papi pálya állott nyitva, József ezen intézkedése ezen biztos jövőjüktől megfosztotta. II. József uralkodásának 2-ik esztendejében az alapító család egyik tagja, Batthyányi Tódor, látogatta meg a még mindig anyagi nehézségekkel küzdő intézetünket. A növendékek clómentele, értelmes feleletei és egy tanuló rögtönzött üdvözlő beszéde dicséretre fakasztotta a látogató főúr ajkait. Az intézet lelkes vezetőinek kegyes pártfogást ígért, mely ígérétét még ugyanazon évben be is váltotta.

Ugyancsak ezen esztendőben az intézet igazgatóját, Keszthelyi Lászlót, hasonló minőségben Kőszegre helyezték át, helyét Simits Elek foglalta el. Az elhelyezett igazgató kiváló érdemeket szerzett magának az iskola-épület és a társház javítása körül. A megrongált iskola-épület belsejét saját költségén javíttatta ki, külsejének rendbehozatalára pedig barátai és jóismerősei körében eszközölt gyűjtésből teremtette elő a szükséges összeget. A szegényes társház pénzbeli terheit apasztotta, butorokat szerzett, az épületen javításokat eszközölt, sőt még a társház fekvőségét is gyarapította.

Az 1783 4. tanév Konrádi Norbert rendfőnök iskolai és társházi látogatásával kezdődött, mely alkalommal a látogató rendfőnököt a város tisztviselősege és tekintélyesebb polgárai, valamint a helyben állomásozó török mozgalmakra figyelő Schakminiai ezred két kitünősége, báró Eisidel és Tisch tábornokok üdvözölték. Konrádi hivatalos látogatása nevezetes nemcsak társházunk, de egész rendünk történetében; ez volt ugyanis József egész uralkodása alatt az utolsó rendfőnöki látogatás, mely jogtól ezentul minden szerzetes főnököt a császár egy parancsa megfosztott. Mi indította Józsefet ezen rendelet kibocsátására, ismeretlen. Az említett tanév, február 5-én, Simits igazgató

erős hülés következtében 45 éves korában elhunyt; tetemei a városi templom sírboltjában nyugsznak. Helyébe Mayer Elek jött Veszprémből, hol a püspöki papnevelő intézetben 5 és $\frac{1}{2}$ évig a theologiai tanulmányokat adta elő. II. József a püspöki szemináriumokat bezáratta és a növendék-papokat a pesti egyetemre s a központi papnevelő intézetbe utasította. Ezen rendelet következtében a szemináriumi theologiai tanárok állásuktól elestek. Mayer Elek is állásának elvesztése után került a helybeli gymnasiumhoz.

Második József, mint a felvilágosodott abszolotizmusz feltétlen híve, egy bürokratikus központosított, jogilag, nyelviileg és közigazgatásilag egységes állam megteremtésén fáradozott. Tervei kivitelében utjában állott a kitünő központi szervezettel és másfélezredéves tradícióval bíró egyház. E hatalmas szellemi és vallási testületet nem merte egyszerre, egy csapással összezuzni. Először decentralizációval akarta szétforgácsolni és így erővesztetten az állam minden hatóságának alárendelni. Ezért szüntette meg a püspököknek és a szerzetes főnököknek a központtal való érintkezést. A decentralizációt a kisebb egyházi testületek kebelén belül is iparkodott végrehajtani.

Ezen szándékkal fosztotta meg a rendfőnököket 1785-ben a házfőnökök kinevezési jogától. Ezentul minden szerzetes-ház maga választotta elöljáróit. Az ujtásnak meg volt az a jó oldala, hogy a ház tagjait megszabadította elöljárók esetleges hatalmaskodásától, hozzájárult az együttéléshez föltétlenül szükséges kölcsönös bizodalom megteremtéséhez; de másrészt pártoskodásnak, erkölcsi és fegyelmi lazulásnak nyitott rést. Társházunk az említett év február hó 24-én ejtette meg az ujmódu házfőnök választást. A társház tagjainak bizalma a régi igazgatót, Mayer Eleket, tette a társház fejevé.

A következő iskolai évben még nagyobb és eddigiek-nél sokkal kellemetlenebb meglepetés érte a tanintézetek vezetőit, a tanuló ifjuságot és a szülőket. 1785-6-ik tanévben hozta be József a tandíjat. A gymnasiumokban 6, a bölcsészeti tanfolyamon 9, a jogi és orvosi fakultá-táson 15 frt volt az ujonnan behozott tandíj. A tandíj első sorban a szegényebb sorsu tanulók iskoláztatását nehe-zítette meg. József ezen reformja behozatalánál teljesen

figyelman kívül hagyta az ország szomorú gazdasági viszonyait. A kézműipar ezen időben csak gyermekkorát élte, a kereskedelmet, a gyáripárt teljesen tönkre tette az igazságtalan vámrendszer és részben a közlekedési eszközök primitív állapota. A nyerstermelő Ausztriának nem szükséges produktumait egyáltalán nem értékesíthette, ez a forgalom pangását és a pénz hiányát vonta maga után. A növendékek száma mindenfelé ijesztő módon magapadt. Intézetünkben 110-re szállott a növendékek száma, holott a megelőző években a tanulók száma három és négyszáz között hullámzott.

Ugyanezen évben József a tankerület számát a Zágrábin kívül négyre szállította le. A főigazgatói állásokat, a kassait és zágrábit kivéve, protestánsokkal töltötte be. Intézetünk főigazgatója a helvét vallású Teleky József gróf lett. Az újonnan kinevezett főigazgatók, József bürokratikus intézkedéseinek megfelelők, fizetéses hivatalnokok voltak; a zágrábi kivételével, kinck csak 800 forint fizetése volt, 1200 forintnyi fizetést huztak a tanulmányi alapból. A főigazgatók kötelessége volt az akademiákat, a hol rendszerint tartózkodtak, szemmel tartani és a gymnasiumokat évenként kétszer meglátogatni.

Ezen kötelezettségének Teleky József, intézetünk főigazgatója, mindjárt március hóban eleget tett. Az egyes osztályokat meglátogatta, maga kérdezgette az ifjakat és a szónoklati osztályban rögtönzött dolgozatokat készíttetett. Intézetünk feljegyzései szerint a tapasztalt eredmény teljesen kielégítette.¹ Ugyancsak ekkor változott meg a nagy szünet is. Ez eddig szeptember és október hónapokra esett, most az újabb rendeletek alapján július és augusztus hónapokra tétetett át, de az átmeneti intézkedések következtében az 1786. 7. tanév október 1-ső napján vette kezdetét. Az egész közoktatási és nevelési ügy főigazgatását Magyarországon Niczky Kristóf grófra bízta a nagy reformátor.

A fegyelmet általában, de különösen a felsőbb tanintézetekben jelentékenyen enyhítették és meglazították. A jezsuitáktól fenmaradt vallási gyakorlatokat eltörölték, a

¹ Illustriatus Director noster mense Martio exinopinata ad Gymnasium isthoc accessit, singularum scholarum examini interfuit etc. . . . in consessu enim omnium Docentium multa iudicia contenti animi o tendit etc. Hist. Dom. p. 28. 29

nagyobb ifjaknak a színházak, tánctermekek és egyéb nyilvános mulató helyek látogatását megengedték.

II. József minden intézkedései között a legveszélyesebb volt a német nyelv behozatala. Ha a korona — írja Pétzeli — Bécsben maradt volna, ha földjeink felmértettek volna is, ha a nemesség adó alá vettetett volna is, mégis csak megmaradt volna a mi magyar nemzetünk, de ha az iskolák németül tanítottak s a törvényszékek németül folytattattak volna, úgy a magyarság az európai nemzeteknek lajstromából végképen kitöröltetett volna! Egy néhány esztendőktől fogva majd csaknem úgy lehetett e részben képzelni nemzetünket, mint egy iszapban elsülyedett hajót, melynek már holmi apró csajkák és csónakok a hátán hajókáztak el. Ezt az ült hajót egy emelő ruddal lehetett az iszaptól felvenni, hogy még egyszer a víz színén lebegessen és kiterjesztett vitorlákkal repülhessen. És ez az emelő rud volt a nyelv.

1787 április 26-án bocsátotta ki II. József azon rendeletét, hogy a latin nyelv helyébe, mely századokon keresztül hivatalos nyelve volt Magyarországnak, a német nyelv tétessék hivatalos nyelvvé: „Minden művelt nemzetnél — úgymond — megszűnt már a latin nyelv használata a közügyekben és csak Magyarországnak, a hozzá tartozó tartományokban, Erdélyben és Lengyelországban tartotta meg érvényét. Ha a magyar nyelv volna általános nyelve Magyarországnak és Erdélynek, hasznát lehetne venni a közügyek elintézésében. De ismeretes, hogy a német, illir és oláh nyelvek szintugy elvannak terjedve. Nem lehet tehát hivatalos nyelvvül mást választani, mint a németet, a monarchia katonai és politikai igazgatásának nyelvét. Mindenki belátja, mily nagy hasznára válik az államnak és mennyire elősegíti a testvériséget, ha körében csak egy nyelv használatos, azt eléggé tanusítja a franciák, angolok és oroszok példája. A magyaroknak is hasznukra válik, ha nem kell annyi nyelvet tanulniok, csak a németet. Ez évi november 1-től fogva írjon a kancellária németül és bocsássa ki rendeleteit német nyelven. Ugyanazon naptól fogva németül szerkesszék jelentéseiket a helytartó tanács, a kamara és az erdélyi kormány. A megyék iratai 1785 után legyenek németek. Három év leforgása után a német nyelv

legyen a törvényszékeknek és periratoknak a nyelve. A pesti egyetemen a filozófiát és orvostant, a liceumokon és gymnasiumokon a tantárgyakat szintén németül kell előadni, mint az örökös tartományokban. Éppen úgy főtárgy lesz ezentul minden szemináriumban német nyelv. Azon fogják tanítani a lelkipásztorkodás tanát is. Ezentul senki sem nyerhet hivatalt kormányzéknél, megyénél vagy a papságnál, ki nem beszél a német nyelven. Ez érett megfontolás és teljes meggyőződés után hozott határozatom.“ A rendelet általános konsternációt keltett, utóbb mindenünnen erélyesen felírnak a király határozata ellen. De ő rendületlenül megmaradt mellette s értésére adja a kancellariának, hogy: „Annak, ki nem akar engedni vagy nem akar magán segíteni, nyitva az ajtó a kancelláriától az utolsó megyci emberig.“^{1 2}

A szigorú rendeletnek, a német nyelv elsajátítására kitűzött három esztendő leteltével fokozatos életbe léptetése az iskolákban tényleg meg is kezdődött az első nyelvtani osztályllyal.

E rendelet érzékeny csapást mért a kegyes tanító-rendre is. A szerzet ifjabb tagjai, a rend bizonytalan jövője, valamint a német nyelv nem tudása miatt tömegesen vettek búcsut a szerzettől. Ezeket, mint nevelőket, a német nyelvtől idegenkedő családok tárt karokkal fogadták gyermekeik mellé. Intézetünk is ekkor három jeles képzettségű szorgalmas fiatal tagját veszítette el, Bubla Györgyöt, Szoma Ferenczet és Nagy Antalt. A rendelet teljes végrehajtása rendkívüli nehézséggel járt és erélyes ellenkezésre talált országszerte. A tanárok megtagadták az engedelmisséget a rendelettel szemben. Így intézetünk igazgatójának 1786 november 17-iki jelentésében olvasuk, hogy Mátyásovics Glycér, gymnasiumunk több éves tanára egyenesen megtagadta a német nyelv tanítását. A helyébe jött Pesti Adolf szinte nem vállalta el a gyűlölt nyelv tanítását s így az igazgató három növendék pappal volt kénytelen az öt osztályban vesződni.

Hasonló kellemetlenségek másutt is előfordulhattak.

Azok a szigorú rendeletek, melyeket a főigazgatók az egyes iskolákhoz és városokhoz intéztek a német nyelv

¹ Holzwart: Világtörténet 8 k. 386 l. — ² Marczali Henrik: Magyarország II. József korában. II. k. 385–390 l.

tanítása érdekében, bizonyítják, hogy a tanárok szivesebben használták az iskolákban a magyar, mint a német nyelvet. Ezt annál inkább megtehették, mivel a hazafiasabb érzésű megyék és városok úgy is sürgették a magyar nyelv tanítását.

Az 1787/8. tanévvel vette kezdetét a német nyelv tanítása intézetünkben. A rendelet végleges életbeléptetésére maga József császár eddigi rendeleteinek hűséges végrehajtója, gr. Teleky főigazgató sem mert vállalkozni. Hivataláról lemondott s helyét a szintén helvét vallású Vay István foglalta el. Miután a rendelet egyik pontja értelmében már az első osztályba is csak az léphetett, a ki németül tudott vagy legalább értett, az egész intézet népessége 32 tanulóra olvadt le, a kik közül év közben kettő elmaradt.

Ezen szomorú emlékű iskolai esztendőt az intézet és a társház megjavítása teszi még nevezetessé. Az iskola és a tanári lakás tetőzete, miután az építés óta semmi jelentékenyebb javítás rajta nem történt, az ideiglenes foltozgatások dacára annyira megrongálódott, hogy az eső rajta mindenütt becsurgott. A ház pénztára üres lévén, Mayer igazgató a tanulmányi alaphoz és a helytartó tanácshoz folyamodott segítségért. Befolyásos emberei útján mind a két helyen célt ért. A helytartó tanács az iskola kijavításának költségeit elvállalta. Ezen alkalommal kijavították az intézet lyukas tetőzetét és 3 osztályt kályhával és ajtóval láttak el. Az egész költség 600 frtra rugott. Valamivel később a tanári lakás tatarozására 369 frt 30 krt utalványoztak, a miért a ház tagjai a pálos rend alapítványi miséit voltak kötelesek elvállalni.

A következő iskolai év elején, 1788 szeptember 4-én, Vay főigazgató meghagyja, hogy felsőbb parancs értelmében a második nyelvtani osztályban is a német nyelven való tanítás haladéktalanul foganatosíttassék, valamint a felsőbb osztályokban is fordítsanak gondot rá. A három alsó osztály előadási ideje naponként 4, a felső két osztályé 5 óra legyen; még pedig szeptembertől márciusig reggel 8—10 vagy 11-ig, délután 2—4-ig; májustól júliusig reggel 7—9 vagy 10-ig, délután 3—5-ig. Ezen időbeosztásnak megfelelőleg megküldte a tanári kar a tárgy beosztást, az elvégzendő tananyagot, nem németül, hanem latin nyelven.

József császár ama rendeleté, melylyel a kegyes tanítórend noviciátusát megszüntette, azt eredményezte; hogy a rendbe felvett fiatalokat minden előkészület nélkül azonnal kellett tanítókul alkalmazni. Miután a rendnek nem volt alkalma kitanulmányozni a felvettek tehetségeit és felkületét, sok selejtes egyén került a rendbe, mi a szerzet jó hírnevét veszélyeztette, sőt alább is szállította. Ezen kevésbé alkalmas egyének helyett a rend jó hírnevének megóvása szempontjából utóbb világi tanítókat voltak kénytelenek alkalmazni. Ez a különben is szegény rendnek anyagi helyzetét rendkívül súlyosbitotta. József erőszakos rendeletei következtében érzékenyen sujtott kegyestanítórend már-már felbomlásnak nézett eléje. Ezen aggasztó és bizonytalan helyzeten a szomorú állapotok megteremtőjének, II. József császárnak, 1789 szeptember 16-án kiadott rendelete segített. Ekkor ígérte meg József, hogy a kegyesrendieket nem fogja eltörölni, mint a többi szerzetes rendeket. Megengedte nekik, hogy a szónoklati osztályoktól kezdve növendékeket felvehetnek és azokat a rend szabályai szerint képezhetik; meghagyja egyszerűen, hogy a fegyelem és az egyformaság mind ruházatban, mind életmódban haladéktalanul visszaállítsák, végre minden tanítással foglalkozó rend tagjának a tanulmányi alapból 50, az igazgatónak pedig 100 frt tiszteltdiját adadni rendelt. II. József a szabadabb szellemi és a kor haladásához alkalmazkodni tudó kegyesrendiek iránt különben jó indulattal viseltetett. Egyik nevelője, Bajtay József, az ország leghíresebb tudósainak egyike kegyesrendi szerzetes volt. A szerzet iránt táplált jóindulatának több alkalommal is adta jelét.

Minő éles fegyellemmel kísérte József császár a közoktatás ügyét, tanusítja az 1789 március 29-én a helytartó tanács útján kiadott rendelete. E rendelet megállapítja az ifjak tanítás előtt és után mondandó imádságot, melylyel a császár a tanuló ifjuság vallási egyesítését célozza. A latinul, magyarul és németül szerkesztett imádság magyar szövege a következő: „Könyörgés az oskolabéli tanítás előtt. Uram! Mi a te teremtett állatid, könyörgünk tenéked, világosítsd meg a mi Elménket, hogy azt, a mi igaz, jól megfoghassuk, erősítsd meg a mi Emlékezetünket, hogy azt a jót, melyet most tanulni fogunk, megtarthassuk és

oda hajtsd a mi Akaratunkat, hogy azon hasznos oktatásokat tselekedettel is véghez vihessük és így mind önnön magunkat, mind Felbarátainkat szerencsésekké tehessük. Könyörgés az oskolabéli tanítás után. Hálaadással hozzád emeljük a mi lelkeinket, oh minden Jónak megadója a te velünk közlött jótéteményeidért. Adjad óh Uram, hogy azon oktatás, melyet mostan vettünk, mi nekünk javunkra és tenéked Ditséretedre szolgáljon. E mellett még kérünk téged, öntsd ki a Te áldásodat a mi Fejedelmünkre, Hazánkra, Szüleinkre, Tanítóinkra és jó Tevőinkre. Tegyed óh Uram őket és minden embereket szerencsésekké!¹ Ezen imádságokat, kevés változással, a katolikus közép iskolákban ma is mondják előadás előtt és után.¹

Sok bajt okozott intézetünknek az 1787. és 88. hadjárat a törökök ellen. Városunk volt hadi- és élelmiszerek lerakodó helye a Horvátországban összepontositott hadsereg részére. Minthogy itt elegendő alkalmas helyiség nem volt, lefoglalták raktárul a templomot, a tanári lakás folyosóját gabonával és liszttel rakták teli, sőt még a gymnasium két osztályát is katonai célokra alkalmazták. Az osztályaikból kiszorult tanulók egy része a társház ebédlőjében, a másik pedig egyik tanár szobájában hallgatta az előadásokat. S a lefoglalt helyiségekért a kincstár mindössze 40 frtot utalványozott kárpótlásul.²

Az 1790-iki esztendő sok, sőt örvendetes változásnak éve volt. Az oroszok szövetségében a törökök ellen viselt hadjárat törvénytelen és erőszakos rendelet folytán keletkezett elégtelenséget lánggra szította; előbb, mert szerencsétlen volt és így gyöngítette a féken tartó katonai hatalmat; utóbb pedig, mert a szövetségesek szerencséje felkeltette Poroszország és Anglia féltékenységét, melyek azután támogatták a József ellen való törekvéseket. Belgium elszakadt, Tirol nyugtalankodott, hazánk forrongott, sok megye eltörülte az ujításokat. A császár beteg, reményt veszítve, tért haza a harczterről; belátta, hogy hiába élt és népeit boldogság helyett reformaival elégedetlenekké és boldogtalanokká tette, ezért szent István koronáját, mely fejét soha sem díszítette, a nemzet

¹ Liber decretorum caesareo-regiorum t. II. p. 37—39.

² Historia Domus p. 245—257.

legnagyobb öröme Budára visszaküldte és rendeleteit január 28-án egy néhánynak kivételével visszavonta, egy tollvonással semmitvén meg egész életének alkotásait. Rendeleteinek visszavonását egy hóval sem élte túl. Ferenc főhercegnek, vejének, 1790. február 17-én bekövetkezett váratlan halála a testileg lelkileg megrendült császárt végleg lesujtotta. A kedvelt halott teteménél égre emelt szemekkel e fájdalmas hangokban tört ki: „Fájdalmamat örök Isten fogadd elégtételül.“ Majd környezetéhez fordulván: „Adjátok, úgymond, e testet a földnek; hadd készítsen nekem, a meghalni óhajtnak, nyugodalmas helyet.“ Három nap mulva február 20-án ő is ravatalon feküdt élete 49-ik évében. N. Theodorich óta annyi csalódással alig szállott sirba fejedelem.

IV. FEJEZET.

József után öccse, Lipót, e néven második, lépett Magyarország trónjára. Válságos körülmények között kezdte az uralkodást, a birodalom határain belül a II. József előidézte forrongás még egyre tartott. Nyugaton Franciaországban a forradalom villámai cikáztak. A vén Európa fölött az ujitások friss szellője fuvallt; a társadalmi s nem többé a vallási reformoké, melyek igéit nem szerzetesek és theologusok, hanem bölcsészek és nemzetgazdák hirdették.

Lipót trónra léptével nagyjából a II. József előtt levő állapotok állítottak vissza. Rendünk is teljesen azon állapotba helyeztetett, melyben Mária Terézia halálakor volt. Házunk és gymnasiumunk érdemes főnökét, Mayer Eleket, a veszprémi püspök theologiai tanszékébe helyezte vissza; hivatalát azonban nem sokáig viselhette, megrendült egészsége visszavonulásra kényszerítette. Intézetünkben viselt kettős hivatalát eme válságos időkben oly buzgósággal és tapintattal töltötte be, mely rendtársainak háláját és tiszteletét biztosította számára. Ő volt az első, ki a konviktusi intézményt behozta s evvel a ház szorult anyagi helyzetén könnyített, azonkívül a mostoha idők dacára az elődöktől örökölt házi terheket is némileg leszállította.

Hivatalában Jenovay János, volt kalocsai házfőnök követte.

A II. József intézkedései következtében aláhanyatlott intézet emelkedni kezdett, növendékei fokozatosan szaporodtak. Az ifjuság száma 113-ra emelkedett. A tanügy állapota megváltozott. A tandíjat eltörölték és a német nyelv helyébe, habár a budai országgyűlésen sokan egészen a magyar nyelvet óhajtották, részben ismét a latin lépett. A magyar nyelv a budai országgyűlés határozata következtében nemcsak régi helyét nyerte vissza, hanem tanítására ezentul mindenfelé különös sulyt kezdtek fektetni. Fegyelmi tekintetben a régi szigorubb rendszerhez tértek vissza annál is inkább, mert II. József a szabadabb szellemet minden fokozatosság nélkül egyszerre vivén be az iskolákba, az amúgy is laza erkölcsi állapotok majdnem tűrhetetlenné váltak.

József halála után Mayer igazgató kérdést intéz Pécssett a felfüggesztett Vay főigazgató helyetteséhez, Kelemen Imréhez, hogy miután Zalamegye kihirdette a régi tanrendszer visszaállítását és a tandíj megszüntetését, mi tevő legyen. Az intézett kérdésre 1790. május 21-én jött gr. Zichy Károly utján a helytartó tanács leirata a tandíjszedés megszüntetése ügyében, még pedig azon értelemben, hogy a március hónapban beszedett és a kanizsai sóhivatalba befizetett tandíj onnan nyugtázás mellett az illetőknek visszaadassék. Márczius 29-én megküldé Kelemen a Helytartó-tanács utján a megszigorított új fegyelmi szabályzatot. Ennek értelmében, az eltiltott helyeken talált tanulók, ha ösztöndijasak, stipendiumaikat elvesztik, ha pedig ilyeneket nem élveznek, az erkölcsi viselkedésből megrovatván, az intézetből eltávolítandók. Ápril 20-án maga az új uralkodó, II. Lipót, rendeli, hogy az eddigi tandíj-fizetés megszűnik és az iskolai fűtésre szükséges összeget, úgy mint József császár előtt volt, a tanuló ifjuságtól szedjék. Ugyanekkor rendeli, hogy a német nyelv nem tudása miatt állásaiktól elmozdított tanárok hivatalaikat elfoglalhatják; végre, mi a legörvendetesebb volt, az alsó osztályokban a tanítás magyarul, a felsőbbekben latinul történjék. Ezt követte május 7-én a Helytartó-tanács le-

¹ Liber continens acta consessuum litterariorum Ab anno 1777—1840 p. 97—99.

irata, mely meghagyja, hogy az iskolai év ezentúl november első napjával vegye kezdetét. Majd szeptember 4-én a helyettes főigazgató megküldi Jenovaynak a latin nyelven szerkesztett átmeneti utasítást. Ez röviden a következő pontokban foglalható össze. 1. A míg az országos rendek vagy ezek kebeléből alakult bizottság ő felsége megegyezésével másképp nem intézkedik, a Ratio educationis tekintendő zsinórmértékül. 2. A tanulmányi alapból fenntartott intézetek, vagy melyeknek az előtt kath. vallásu tanítóik és igazgatóik voltak, ezután is kath. vallásu férfiak vezetése alatt maradnak. 3. A mi a gimnazialis osztályokat és az azokban előadandó tárgyakat illeti, mivel bizonytalan, nem hozatik-e be új tanrendszer, oly állapotban maradjanak, miként azt a Ratio educationis rendeli. 4. Iskolai könyvekül csupán csak az egyetemi nyomdából kikerült, a szükségnek megfelelő, meghatározott áru könyvek fogadhatók el a további intézkedésig. 5. Az osztályok vezetésére vonatkozólag az az elv érvényesítendő, hogy a tanárok növendékeikkel együtt menjenek fel a felsőbb osztályokba, de a költészeti és a szónoklati osztályok tanárai maradjanak illető osztályaikban, még pedig a kor tekintetbe vételével. Megjegyezvén azonban, hogy a magyar nyelvet nemcsak a nyelvtani osztályokban kell tanítani, hanem a költészeti és szónoklati osztályokban is gyakorlathá kell venni, meghagyja, hogy e célból a klasszikusokat magyarra fordítsák, valamint önálló dolgozatokat is készítsenek. S minthogy ő felségének határozott akarata, hogy a magyar nyelvet az iskolákban tanítsák és műveljék, utasíttatik az igazgatóság a magyar nyelv tanításának fokozatos bevezetésére. Azon tanárok, kik három év leforgása alatt a magyar nyelvi előadásokban jártasságot nem szereznek, tanításra jogot nem tarthatnak. Meghagyatik továbbá, hogy naponként csak 4 óra fordítandó tanításra; kedden délután és csütörtökön egész nap szüneteljen az ifjuság.¹

Émlítettük, hogy Lipót uralkodásának első évében néptelenné lett intézetünk növendékeinek száma 113-ra emelkedett, a következő esztendőben 1791 2-ben már 160 volt a tanulók száma. A folytonos emelkedés alapos re-

¹ Liber decretorum Caesareo regiorum t. II p. 55—58.

ményt nyújtott, hogy a gyarapodó intézet egy pár esztendő leforgása alatt visszanyeri régi népességét. Daczára azomban a szépen megindult haladásnak, többen gyarapodó intézetünket a II. József kori elnéptelenedett keszthelyi gymnasiummal akarták egybeolvasztani, úgy, hogy az egybeolvasztott intézet Keszthelyen lett volna. E tervet, mely még II. József korából származott, meghiusította Spisits János, Zalamegye alispánja,¹ ki felsőbb helyre tett előterjesztésében kimutatta, hogy a szomszéd Horvátország és Muraköz magyarosítása érdekében a kanizsai gymnasium fenmaradása annyira fontos, hogy országos támogatást és pártolást is megérdemelne.

Az 1792-ik évből három intézkedést találunk levéltárunkban. Az első március 2-án kelt. Ebben a helyettes főigazgató, Kelemen, meghagyja, hogy egyformaság kedvéért az első félévi vizsgálatok március 5-én, a második féléviéek szeptember 7-én tartandók meg. Április 4-én ugyancsak Kelemen tudósítja az igazgatót, hogy 1790 november 1-től utalványozott tiszteletdíját a kanizsai sóhivatalnál felveheti. Végre a helytartó tanács utján szeptember 23-án kelt leirat elrendeli, hogy a gymnasium minden készüléke leltározassék és a tantervek jegyzéke haladéktalanul felküldessék.² Kár, hogy a leltári jegyzék elveszett. Intézetünk növendékei Lipót uralkodása idején tetemesen megszorodtak. 1792-ben már 200-at is meghaladta gymnasiumunk tanulóinak a száma.

1792-ben elhunyt Lipótot fia, a 24 éves Ferenc (1792—1825) követte a trónon. Két nehéz feladat megoldása várt rá; a haladó kor szellemétől megkivánt reformok végrehajtása és a Franciaország, illetőleg Napoleon ellen viselendő háborúk. Nehéz politikai helyzete dacára alig talált valakit környezetében, a kire támaszkodhatott volna. Kaunitz herceg hajlott koránál fogva visszavonult. Laudon már nem élt. Hazánkban is hiába keresünk Eszterházy nádorhoz fogható egyéniséget. A fiatal fejedelemnek meghitt embere, gróf Colloredo, jó akaratu, de saját szavai szerint „a közügyek kezelésére képtelen volt.“ Magának Ferencnek magánélete ugyan tiszteletet érdemel, de majdnem teljes hijával van a feje-

¹ Historia Domus p. 291—294.

² Archivum Domus fasc. IV. apis. 7, 8, 9.

delmi rátermettségnek, uralkodói tulajdonoknak. Azonkívül határozott ellensége volt minden ujításnak, lovagias föllengésnek és idealizmusnak, valamint a tudományt és a művészetet sem szerette. Gyanakvó és bizalmatlan volt maga és fokozott mértékben az mások iránt kivétel nélkül. Az ő uralkodásának kell betudni, hogy míg a többi európai nemzet óriási léptekkel haladt előre, hazánk, rövid tíz év alatt újból álomba és tespedésbe merült.

A reform eszméktől való irtózásának eredménye a szigorú cenzúra és ellenőrzés. Az iskolai igazgatóknak szigorúan meghagyatik, hogy a tanárok előadásait, a kézikönyveket és az iskolai fegyelmi szabályokat szigorúan ellenőrizzék és gondosan távol tartsanak mindent, a mi az ujítási szellemet erősítené vagy előmozdítaná.¹ Hasonló szigorúságot hozott be egyéb hivatalos ügyek kezelésében is, melynek következtében a titkos feladások és a névtelen vádak napirendre jöttek.

Intézetünk igazgatójának 1797 december 17-én kelt rendeletben szigorúan meghagyatik, hogy a törvényszabta látogatásokon kívül, a tanárok előadásait figyelemmel kísérje s azokról hivatalos felterjesztést tegyen. A helytartó tanács a következő év november havában elrendelte, hogy a tanulóknak fegyvert hordozni, civakodást indítani, valamint bármely néven nevezendő kihágást elkövetni szigorúan tiltatik. A törvényt áthágók testi büntetéssel és kizárással fenytendők. Március 12-én a színház látogatását szorítja meg és tiltja el a helytartó tanács s végre egy leirással meghagyja az igazgatónak, hogy a nemesi felkelésből visszatérő nemesi ifjakat az intézetbe fel kell venni s ha esetleg ösztöndijasok voltak, ösztöndijaikat továbbra is megadni nekik.²

A francia forradalom kitörése alapján megrendítette a régi feudális alapon nyugvó európai trónokat és véres harcokba keverte Európa népeit. Anglián kívül azonban ádázabb gyűlölettel senki sem küzdött a franciák, illetve Napoleon ellen, mint Ausztria. Napoleon tönkretette seregeit, kiszorította Németországból, ismételve eldarabolta, uszította ellene sokféle nemzetiségeit, de hiába. Ausztria minden csapás után, Anteusként újra felkelt és volt idő,

¹ Liber decretorum Caesareo regionum p. 77—79.

² Ibidem p. 81—86.

midőn „Európa szabadsága zászlóin vontta meg magát.“ De akkor már a küzdők szerepet cseréltek, Napoleon, a szabad eszmék előharczósa, a népek zsarnokává lett. E makacs meg nem hajolásában nagynevű Ausztriának főereje — Magyarország volt. Ferenc király tudott a magyarokkal bánni. Négy neje mindegyikével igyekezett a nemzetnek azt a romantikus és lovagias áldozatkészségét felkelteni, a mit nagy őseivel, Mária Teréziával szemben tanusított. Lassu neki melegedés után már az első evolúció (1792 —7) Mária Terézia-féle időkre emlékeztet. A nemesi sereg hősi fellángolásában országszerte a szorongatott trón védelmére szervezkedett.

A zalai nemesség szervezésére és szemléjére egy ízben maga az ország nádora is megjelent. 1797 július havában Kanizsán is megfordult és ezen alkalommal 265 tanulót számláló intézetünket is meglátogatta. Intézetünk szomorú állapota igen kedvezőtlenül hatott rá, minek kifejezést is adott. Az igazgatót felszólította, hogy az intézet helyreállítása érdekében kérvényt intézzen hozzá. Jenovay a gymnasium akkori igazgatója a következő év áprilisában beadta a kérvényt, kikérve még a főigazgató pártolását is. A főigazgató azonban még áprilisban azt válaszolja, hogy a háború és zavaros politikai viszonyok miatt jobb lesz a kérelmet alkalmasabb időre halasztani.¹ A fáradhatatlan igazgató azonban beterjesztette az intézet megjavítását sürgető kérelmét. Folyamodványa sokáig hevert a Helytartó tanácsnál, mert onnan csak 1800 aug. 26-ikától Almásy Pál aláírásával ellátott leíratot olvasunk, melyben utasítatik a főigazgató, hogy a kanizsai gymnasium látogatásánál figyelmét az iskola épület külső és belső állapotára fordítsa. Nevezetesen figyelje meg, mit kell haladéktalanul kijavítani és a kijavításra szükséges költségek előirányzatát terjeszsze fel a Helytartó tanácsnak.

A főigazgató a dolgot nem tekintette igen sürgősnek s csak később szándékozott vele alaposan foglalkozni; de az épület nem tűrte a halogatást. Jenovay 1801 március 12-én kelt levelében igen sürgeti a főigazgatót, hogy az intézetet mentül előbb tekintse meg; mert javítás nélkül, kivált a szónoklati és az első osztályban, még az

¹ Archivum domus fasc. III. n. 17.

iskolai évet sem lehet kihuzni. E sürgető felszólításnaa végre engedni kényszerült Novák főigazgató. Meglátogattk intézetünket s szakértőkkel felvételven a költség előirányzatát, azt a Helytartó tanácshoz is felterjesztette.

Ezzel egy időben folyamodott Jenovay igazgató József főherceghez, az ország nádorához. A kérvény másolatát a gymnázium története őrizte meg. A másolat következőképen festi az intézet állapotát. „Intézetünk — írja az igazgató — oly szomorú, elhagyatott állapotban van, hogy valóságos romnak mondható. Nincs azon egyetlen ajtó, vagy ablak sem használható állapotban; két kályhát nyilt térről kellven fűteni, valóságos tüzfészkeeknek mondhatni. Nagyobb esők alkalmával a víz az ajtón és a tetőn egyaránt behatol az iskolatermekbe, melyeknek oldalain meztelen téglák láthatók. Nincs egy jóra való pad, melyen a tanuló feladványait végezhetné; mivel a török háborúk alkalmával a szünidők alatt foglyok számára foglaltattak le az intézet helyiségei s a padokat szabad ég alá szórta ki, összetöredeztek s a nyirok áthatván rajtok, korhadásnak indultak. A folyosó nyilt s félig rom, talaja a hiányos téglaburkolat miatt gödrös s esős időben rajta tócsák képződnek.“ Az intézet siralmas állapotának lefestése után felemliti, hogy a tanári kar összes jövedelme 800 frtot tesz, 500 frt u. n. alapítványi tőke kamatja és 300 frt évenkénti segély a tanulmányi alapból. Ez a megélhetésre is alig elegendő és így az intézet fentartására nem költhetnek. Végre előterjeszti a javítás költségeit, melyek szakértők előirányzata szerint 4213 frt 40 krt tesznek ki, „ha a tanulmányi alap ily nagy összeget nem bírhat meg, utalványoztassék legalább 2000 frt, melyhez a hiányzó összeget az alapító családjánál, Zalamegyénél és egyes jólelkű adakozóknál reményilem összegyűjthetni.“

E felterjesztésre József nádor távollétében szeptember 22-én Szentiványi aláírásával a Helytartó Tanács a következőket válaszolja: „Mivel a tanulmányi alap az elkerülhetetlen szükséges kiadások miatt kimerült, a kérelemnek helyt adni lehetetlen, nincs tehát más hátra, mint hogyha az iskolákat fentartani a kegyes tanítórend érdeke, az alapító családjához, valamint egyéb pártfogókhoz fordulni, míg a tanulmányi alap olyan állapotba nem jut, hogy a maga részéről szintén hozzájárulhasson a javi-

táshoz valamivel.“ Ekként huzódott az ügy egy ideig a megoldás minden biztatóbb reménye nélkül. Igaz ugyan, hogy a Helytartó tanács leirata előtt, szeptember 8-án, Jenovay kérelmére Batthyányi Lajos, a gimnázium alapítójának unokája, a javítási költségek fedezésére 500 frtot adott, valamint Zalamegye a terv bekérése mellett hozzájárulását megígérte, de ezek a javítás ügyét vajmi kevéssel vitték előbbre.

Jenovayt időközben Kőszegre helyezték át. Helyét Mátyásovits Glycer foglalta el. Az új igazgató a javítás ügyében szintén dicsőre méltó buzgalmat fejtett ki. 1803-ban február 27-én kelt levelében tudomására hozza a főigazgatónak, hogy a kanizsai gimnázium igazgatói állását elfoglalta s egyszersmind kéri a főigazgatót, hogy vegye pártfogása alá az intézet elhagyatott állapotát. Arra kéri továbbá, küldje vissza az elődjétől a Helytartó tanácsnak küldött javítási tervezetet, hogy azt Zalamegye kívánatára minél előbb bemutathassa. Gróf Brunswick, a főigazgató, 1803 március 23-án vissza is küldötte a tervet, mely a megyéhez benyújtván, a hadi mozgalmak miatt egy időre napirendre nem került.

Említettük, hogy első Ferencz minden szabadabb mozgalom elnyomására törekedett. Mikor minden szigorú rendelet és kémkedési rendszer daczára a Martinovics-féle összeesküvés napfényre került, a szabad szellem elnyomására még szigorubb intézkedéseket hoztak. A többi között a tanító férfiaknak hitükre hivatkozó esküvel meg kellett erősíteniök, hogy semmiféle titkos társulatnak nem tagjai és nem is lesznek. Az eskü mintája a következő: „N. N. sub fide jurata fateor et recognosco de praesenti nulli secretae societati, aut confraternitati sive intra ambitum haereditarium Caesareo Regiarum Ditorum, sive extra illos adiectum esse; neque a modo impostorum in qualem cumque talismodi secretam consociationem quocumque demum sub praetextu me immiturum esse.“¹

A francia forradalom és a Napoleon támasztotta európai hadjáratok városunkat sem hagyták érintetlenül. 1805-ik évben Itáliából visszatérő csapatok egy része városunkon vonult keresztül. Ez év december 7-én Jan-

¹ Ex archiv gymn. Kan. 1801 jul. 7.

kovics igazgató Novák Chrysoston kir. főigazgatónak azt írja, hogy hallomása szerint a franciák a múlt hó elején Steierországba berontottak; Grácot megszállták s lőszerüket a Murán Szerdahelyre küldötték s itt a templomot hadicélokra lefoglalták. „Most meg beszélük — írja tovább — hogy az ellenséges sereg Győr alatt táboroz. A magyar felkelősereg az egész Zalát elárasztja s főleg Kanizsa környékén gyűl össze, hol szabadon táboroz. Itt vonult át Károly főherceg seregének Olaszországból visszatérő része a hadi irodával együtt Pécs felé.“¹ Majd aggodalmát fejezi ki a gondos igazgató az ifjuság miatt s kijelenti, hogy ő tanári személyzetével együtt a legvégsőkig kitart, ha azonban szegénységök miatt magukat és a katonaságot ellátni nem bírják, valamint ha a tanuló ifjuságot veszély fenyegetné, azt a saját felelőségére szétbocsátja. „S akkor nem lévén mit keresnem Kanizsán — veté latin levele végére — én is hazamegyek.“²

Később, december 28-án, írja ismét a főigazgatónak: „A béke helyre állt, legalább itt úgy halljuk. Károly seregével Kanizsán keresztül visszafelé vette útját, mely alkalommal a gymnasiumot és a társházat teljesen ellep-ték a katonák. A házfőnököt ismeretlen tettesek kirabol-ták, elvivén a gymnasium javítására ekkoráig összegyűj-tött 800 frtot, valamint a háznak 100 frtját és a házfőnök két óráját. A szegénység és a nyomor Kanizsán, valamint környékén igen nagy. Járványos betegség is ütött ki, melyben sokan elvesztek. Az ifjuságból eddig 13 tanuló hiányzik, soknak engedélyt kell adni, hogy haldokló szü-leiket meglátogathassák; 7 tanuló pedig szállásán betegen fekszik. A kiütött betegség, mint az orvosok mondják, idegláz himlő-féle kiütéssel, melyet az Olaszországból visszatérő katonaság hozott és terjeszt; meggátlására már kordonokat is állítottak, de előbb az ifjuságot szét kellett bocsátani.“

A járvány miatt 1806 február végéig szüneteltek az iskolák; a mikor a járvány is megszűnt. De már március hóban ismét fellépett és mindjárt a hó elején 4 tanulót ragadott el. A járvány okozta nyomorhoz a háboru nyomába járó inség is hozzájárult. Ennek következtében a

¹ Archivum Domus.

² Historia Domus p. 68—75.

szegénység mindenütt olyan fokra hágott, hogy a tanulók a bizonyítványok nyomtatási költségét sem bírták fedezni. „Bocsánatot kell kérnem — írja Jankovics igazgató a tankerület főigazgatójának — hogy főtisztelendő Uraságod kérelmének ezuttal meg nem felelhetek. Nálunk ugyanis a szegénység olyan nagy, hogy az ifjúságot, mely az iskolai tüzelőfa árát és a gymnáziumi szolga díját sem képes fedezni, a bizonyítvány nyomtatási költségeivel nem terhelhettem.“ Még ugyanazon év október 23-án kelt levelében a gymn. épület állapotára nézve a következőket írja. „Az iskolai épület most is azon állapotban van, melyben volt a múlt évben; elveszvé a 800 frt, még alapunk sincs az építkezés reményéhez.“¹

Ezen időben szólítja fel az intézeti igazgató útján a főigazgató Nagy-Kanizsa város közönségét egy előkészítő osztály vagy alkalmas elemi iskola felállítására. De a hosszú hadjáratok miatt elszegényedett polgárság, a mint az igazgató leveléből kitűnik, egyáltalában nem mutatott hajlandóságot a fődirektor óhajának eleget tenni. „Civitas vel potius oppidum Kanisiense de normalibus ac schola praeparandorum hucdum nihil agit, nihil cogitat.“ Ugyancsak ekkor kezdte sürgetni a főigazgató a magyar nyelv tanítását, a minck a szükségét a hazafias igazgató is belátta.² A mi a magyar nyelv tanítását illeti — írja Jankovics november 13-án — azt kell nyilvánítanom, hogy az eddig itt szokásban nem volt; mert e helyen és környékén a tanulók a magyar nyelvet születésöknél fogva beszélnek. Azon néhány horvát fiu, kik hozzánk magyar nyelv tanulása végett vetődnek, egy év alatt úgy beszélnek e nyelvet, mint akár a született magyarok. Pedig jó lenne, ha a magyar nyelv szabályait is ismerné az ifjúság.“

Végre még egyszer és utoljára emeli fel szavát Jankovics a gymnasiumi épület javítása érdekében.

„Iskoláink érdekében, írja, megteszem még egyszer jelentésemet főtisztelendő Uraságodnak. Iskola épületünk olyan nyomoruságos állapotban van, hogy esős idő alkalmával, ha megázni nem akar az ifjúság, egyik szögletből a másikba kell huzódnia; a szónoklati osztály növendékeit már néhányszor fel kellett menteni a tanítási órák-

¹ Archivum Domus Fasc. n. 15.

² Arch. Dom. Fasc. II. n. 17.

tól, mert az ablakhoz támasztott dobogó (cathedra) sem volt elegendő a széltől felkavart hó és havas eső beverésének meggátolására. Az iskolai szűk termek mennyezetéről a vakolat nagy részben lemállott, mert a hébe-korba nagyjából foltozgatott tető mindenütt átbocsátja az esőt és a hólevet; de maguk a tantermek falai visszataszító látványt nyújtanak. Az épület utca felőli oldala teljesen vakolatlan, belül a szónoklati osztály előtt a folyosó leszakadozott; némely osztály talaján kilátszik a csupasz föld s a falakat régtől fogva nem meszelték. Ez már évek óta így van! A pénz hiányzik. Hová forduljunk segélyért? nem tudom.“¹

E szomorú jelentésre a főigazgató a Helytartó tanács útján azt válaszolta, hogy miután a tanulmányi alap pénzt most nem adhat, forduljon az igazgató a rendfőnökhöz s mivel sem Zalamegye, sem Kanizsa városa a gymnasium ügyével nem törődnek, az egész kanizsai társházat iskolástul együtt adják át a kegyesrendieknek sokkal kedvezőbb anyagi körülmények között élő premontrei rendnek.² Csak a premontrei renden múlt, hogy a főigazgató ajánlata nem sikerült. A kegyes tanítórend főnöke maga is megsokalta kanizsai rendtársainak szomorú és kínos helyzetét, komolyan kezdett gondolkodni a kanizsai társház elhagyásáról, miután a rend szegénysége miatt társai százalmas állapotán és évek óta tartó nyomoruságán segíteni nem birt. A kegyes tanítórend főnöke a nyomasztó körülmények kényszerítő hatása alatt összeköttetésbe lépett Buday Ágoston premontrei préposttal a helybeli gymnasium ügyében. Május 13-án érkezett meg a két rendfőnök Kanizsára; de Budaynak kedvét az elhagyatott intézet látása és a társház szomorú állapota annyira elvette, hogy inkább a keszthelyi gymnasiumot kívánta megtartani, mint a romladozó kanizsai intézetet és társházat átvenni, a melynek kijavitása és rendbehozatala tetemes összeget igényelt.

Az intézet így a jövőben is a szegénységhez, küzdelmekhez és önzetlen fáradozáshoz szokott kegyes tanítórendiek vezetése alatt maradt. Jankovics, az intézet fárad-

¹ Archivum Domus. Fasciculus II. n. 19.

² Historia Domus p. 79—85. és Liber ordinatum regiarum p. 57—59.

hatatlan és ügybuzgó igazgatója, még egyszer kifejté tevékenységét a pusztulásnak induló intézet érdekében.¹

Szeptember 14-én Zala-Egerszegre utazott, hogy az intézet részére Somogyi János Zalamegye helyettes főispánjának pártfogását megnyerje. Majd egy hónappal később Batthyányi Fülöp jött Kanizsára, kihez Jankovics már előbb folyamodott s most személyesen előadván kérelmét, némi meghallgatásra talált. A nemesszívü főúr ezen alkalommal elengedte az intézet és a társház javítására uradalmától hitelbe vett 30 ezer cserépszindelyt és a legszükségesebb javításokra 200 frt utalványoztatott az uradalmi pénztárból.²

1808-ban örvendetes fordulat állott be a szegénységgel küzdő kegyes tanítórend anyagi állapotában. Ezen esztendőben adományozta a rendnek I. Ferenc király a fehérvári királyi sírok és korona örének, Edling görci apátnak halálával megürült u. n. custodintusi javadalmat. Habár e birtok évi jövedelme ez időben alig tett többet 2000 frtnál, mégis nagyot lendített a szegény rend anyagi helyzetén. Még ugyanezen év szeptember havában megtartották a kegyesrendiek tartományi gyűléseket, melyen Jankovicsot újból megválasztották a kanizsai társház főnökének és gymnáziumi igazgatónak. Ő azonban belefáradva a hosszú nélkülözésekbe, eredmény nélküli kérelmezésekbe, a megválasztást kelletlenül, rendfőnök egyenes meghagyására és jóbarátai kérelmére fogadta el. A kedvezőbb körülmények közé jutott rend a nélkülözésekkel küzdő kanizsai háznak, 100 frt előleget küldött a legszükségesebbek beszerzésére.

Ezen válságos időkben Inkey család áldozatkészsége és bőkezűsége enyhítette a hihetetlen szegénységgel küzdő tanári kar nyomorát s tartotta fenn bennök a munka- s mondhatjuk az életkedvet is.

Az 1808-iki kegyes tanítórendre nézve örvendetes esztendő, új kellemetlenségeket és nyomort hozott az amúgy is szánandó állapotban levő intézetünkre. Az említett esztendőben ugyanis a császári biborral diszitett lángelméjü corsikai kalandor, — ki diadalaival elvakította és önző, zsarnoki nagyravágyása érdekében fel-

¹ Historia Domus p. 84—97.

² Ibidem p. 99—107.

használta a dicsőségért lelkesülő francia népet, — a pirenei félszigeten folytatni kívánta XIV. Lajos politikáját. Biztosítani akarta délen Spanyolországot, hogy északon teljes cselekvési szabadsága legyen. Az eszme helyes volt; kivitele azonban elhibázott s egyik oka volt Napoleon bukásának. Míg serege hazájaért és királyáért déli hévvel és rajongással küzdő spanyol hadak ellen kétes szerencsével harczolt, Németországban is felébredt a hazafiui szellem s elérkezettnek látszott az idő a népek nagy zsarnokának leverésére. Ausztria, mely elejétől fogva tiszteletre méltó kitartással és áldozatkészséggel küzdött a franciák és Napoleon európai diktatúrája ellen, az említett év tavaszán megindítja a franciák elleni hadjáratot. A háboru kitörése városunkban és a környékén olyan riadalmat keltett, hogy pusztá hírére intézetünk növendékei közül számosan családi körökbe távoztak. Az intelligensebb szülők gyermekeik életét féltve, hangosan sürgették az ifjuság szétbocsátását.¹ Majd a zala-egerszegi gyűlésről hazatért tagok szintén az aggódo szülők óhaját pártolván, az intézet igazgatója január 13-án engedett az általános sürgetésnek és az ifjuságot széjjel bocsátotta azon utasítással, hogy ha az ellenség megyénket nem érintené, az intézetbe visszatérni ne késedelmezzenek. S valóban az iskolák június végével újra megnyitak. Az iskolai év, leszámítva az imént említett alaptalan félelmet, háborítlanul fejeztetett be augusztus végével.²

A következő hónapban János főherczeg egyik megbizottja Gorubb tábornok, társházunkat beteg katonák számára akarta kiüríttetni, mivel azonban a tanárok ezt nem engedték meg, az iskolákat foglalta le. Majd ismét szeptember 30-án újra akarta a tanárok lakását lefoglalni és a hajléktalan tanárokat a Ferencrendiekhez utasítani. A megrettent igazgató először a főigazgatóhoz folyamodott. A főigazgató Jankovics útján meghagyta a városi tanácsnak, hogy ha a gymnáziumot végképen elveszíteni nem akarja, a lefoglalt tantermek helyett alkalmas bérelt helyiségekről gondoskodják. A főigazgató felszólításának alkalmas helyiségek hiányában, eredménye nem vala. Sokkal többet használt Sümeghy József zala-

¹ Historia gymnasii et domus p. 111—115.

² Historia Domus p. 117—119.

megyei alispánnak közbelépése. Először is meggátolta a tábornoknak a tanárokkal szemben tervezett erőszakoskodását, azonkívül pedig a lefoglalt tantermeket is a jövő tanév megkezdéséig kiürítettetni parancsolta, azon követeléssel, hogy a lefoglalt termek előbbi karukban adassanak vissza s az okozott károkért a katonai pénztár tartozik kárpótlást nyújtani

A főispán erélyes és méltányos rendeletének a fogamatosságát a beállott őszi esőzések akadályozták meg, melyek a kihurcolkodást egy ideig lehetetlenné tették. A hadjárat okozta riadalom miatt a növendékek a következő 1809/10 tanév elején csak lassan szállingóztak. Az iskolai esztendő e miatt csak november 5-én kezdődött meg a szokásos ünnepélyes „Veni sancte“-val. Mivel az iskolákat az esőzés miatt a katonaság még mindig nem üríthette ki, az előadásokat egy ideig részint az egyes tanárok szobáiban, részint a társház nyílt folyosóján kellett tartani. Ezen valóságos árkádiai állapot nem csekély hátrányára volt az előmenetelnek is. A padok hiányában az ifjuság állani kényszerült s írásról szó sem lehetett. E nyomoruság tartott egészen december közepéig. E hó 21-én jelenti az igazgató: ¹ „Végre megszabadultunk rettentő állapotunktól. Az iskolák kiürítettek. Maguk az ifjak hurcolták vissza az elhanyagolt osztályokba a rozszant padokat, melyeken legalább ülve hallgathatják az előadást. Az iskolai épület állapota most is a régi nyomorult és elhagyatott. A háborus viszonyok és ezek következményei a betegség és az inség, nagyon megcsökkentették az intézet növendékeinek számát. Most érezzük nagyon az előkészítő osztály hiányát; mivel a falusi mesterek kezeiből kikerült gyermekek valóban gyarlók s nem érdemesek a második nyelvtani osztályba való felvételre. De mit tegyünk? Szükséges felvennünk azokat, hogy legalább ismétlés útján legyen növendékünk. Hogy az első nyelvtani osztályt felsőbb kényszerítés nélkül a város felállítsa, alig van remény. Most egy elemi tanító 40 frtért, mely összeget magának kell az egyes tanulóktól összegyűjtögetnie, tanítja a gymnáziumba lépni óhajtókat.“ ²

¹ Archivum Domus Fasc. III. n. 17.

² Ibidem n. 19.

1810 január 15-én újra esküt kívánnak az igazgatótól,¹ holott eddig csak hivatal változás alkalmával volt szokásban. Az igazgató hivatkozik az új rendelettel szemben a régi szokásra; de a főigazgató, miután e követelménynek más szerzetes főgymnáziumok igazgatói mind eleget tettek, megmaradt a rendelet megtartása mellett. Az intézet nagyjából még tavasszal is azon állapotban volt, a hogy a katonaság kihurcolkodása után maradt. Március 12-én az iskola állapotára vonatkozólag írja az igazgató: „a padok, ablakok és a kályhák úgy-ahogy helyrehoztattak, de az épület meszelése hiányzik; mivel nem tudni, a katonai, vagy polgári hatóság köteles-e vele. A folyosót meszelni nem lehet, mert előbb le kell vakolni; a tető pedig, melynek szarufái még meglehetősek, újra volna befedendő, mert az esőt és a havat rosta módra átbocsátja. Miatta a múlt télen a fűtéssel gyült meg a baj; mert a szoba melegétől a padlásra hullott hó elolvadt s a lé a tanulókra csepegett alá. Ezen azonban akként segitettem, hogy a padlást az osztályok felett vastagon szalmával hintettem be. Bizony nagyon ráférne már az iskolára az annyiszor sürgetett javítás. Ha a rendfőnök látogatást tesz, mely mint gondolom májusban történik, megkísérlem nála is, lehetne-e ezen a rettentő állapoton javítani. Csak magának a társháznak javítására több kell 1000 frtnál S ez a kegyes tanítórendből, legalább most, aligha telik.“

Ezen évben a Helytartó tanácsnak három leiratával találkozunk.² Az első május 29-én kelt. Ez meghagyja, hogy a tanárok osztályaikon kívül beszélgetéssel ne töltsék az időt; továbbá, hogy könyvekből tanulható dolgokat ne irassanak, ha pedig a tanulandók nyomtatásban nem lennének meg, egyszerű nyelven fogalmazva irassák le, de a szószerinti tanulást ne követeljék s ne a könyvből vagy az írásból javítsák a felelőt. Végre a rendelet meghagyja, hogy minden tanár tanítványaival együtt járjon a templomba s példaadólag teljesítse vallási kötelességét. A második rendelet meghagyja, hogy az inzurgens tanulók ösztöndijaikat megkapván, bocsáttassanak a felkelő hadsereghez, ha onnan visszatérnek, akadálytalanul folytat-

¹ Liber ordinationum regiarum p. 67—69.

² Liber ordinationum regiarum p. 73—85.

hassák iskoláikat. Végre augusztus 13-án Brunswick József gróf jelenti a főigazgatónak, hogy a katonai hatóság megkapta a parancsot a használt gymnázium megjavítására, kérjen tehát jelentést az intézet igazgatójától, megtörtént-e a köteles javítás. Ez ügyben azonban nem igen sok történhetett, mert az intézet új igazgatója 1811 nov. 22-éről kelt levelében így festi a gymnázium állapotát: „Elrettentem az iskolaépület látásán s nem akartam elhinni, hogy nemes Zalavármegye sarjadékai e rút fészekben tanulják a szépnék formáit.“

Az intézet új igazgatója, Tordy Mihály, elődjéhez hasonló buzgóságot fejt ki az elhagyatott intézet kijavítása érdekében. A nélkülözhetlenné vált első, illetőleg előkészítő osztály felállítását a városnál sürgette és fáradozását siker koronázta. Az 1812-ben újonnan megválasztott városi tanács az ügyet magáévá tette, sőt míg a főigazgatóhoz is intéz, kérvén a szükségessé vált előkészítő osztály felállítása érdekében. A város ezen alkalommal magára vállalta az előkészítő osztály felállítását és a tanító fizetésére 200 frtot ajánlott meg. Ez az első eset, hogy a város mint erkölcsi testület kötelezettséget vállal az intézettel szemben.

Paintner, a tankerület akkori igazgatója, hallgatagon beleegyezik a városi hatóság határozatába, mire a következő 1813. iskolai évben Vukovics Mihály világi férfit alkalmazták az első osztály tanítására. Az előkészítő osztály felállításával, melyet a gymnáziummal szoros kapcsolatba hoztak, az intézet hat osztályúvá lett. Az első osztály tanításával megbízott világi tanító a következő év november havában mellbajban elhalt. Elhunytja után az első osztály vezetését, nehogy a tanítás fenakadást szenvedjen, Egrieder János nyugalmazott piarista vállalta magára minden díj nélkül. A házfőnök agg korára való tekintetből, hogy a távolabb fekvő elemi iskola épületébe ne kelljen fáradnia, egy udvari cselédszobát rendeztetett be iskolának. Ebben huzta ki az egész első félévet, míg március végén a Komáromból megérkezett Gunits Mihály tanítónak átadta a növendékek további vezetését.

Az 1814—1816 évtől terjedő időszak, a rosztól időjárás miatt támadt drágaság folytán szomorú napok következtek az amugy is szegény társházra. A kezdettől fogva nehéz

anyagi helyzettel küzdő tanári kar most ismét kénytelen egyesek nemeslelkűségéhez folyamodni, hogy a nélkülözhetetlen mindennapiakban szükségét ne lásson. Batthyányi Fülöp herceg és az Inkey család segített a szükségben szenvedő tanárok szomorú sorsán. E szomorú időkben látogatta intézetünket a haza hajdani bölcse, Deák Ferenc és egyike volt a ház 6 konviktorának. Intézetünknek 1813/4. tanév óta volt növendéke. Az előbb említett évben ott találjuk a III-ik grammatikai osztály növendékei között. Jövendő nagyságát még csak az jelezte, hogy ő volt 366 társa között az első eminens. Ezen helyét megtartja mindaddig, a míg csak intézetünkbe jár. Összesen négy esztendőn keresztül, 1813/4. tanévtől 1816/17. tanévig itt végezte el a harmadik és negyedik grammatikai osztályt, az első meg a második humanitási klasszisokat. Minden esztendőben ugyanegyformán a következőket találjuk a tanulók névsorában: „Franciscus Deák natus Kehida, natione hungarus, conditione nobilis, eminens primus.“ Az első esztendőben Lepatsek Mátyás papnövendék volt a tanára. A IV-ik grammatikában Zsigmond Bertalan vezette. Az első grammatikai osztályban Schmidt Antal, a másodikban Kosztka Lukács voltak a vezetői. Az egész intézet élén Csabi Kal. József állott. Egyszerű, szegény, de nemes szívű, a nevelés szent ügyéért lelkesedő tanárainak biztosan nagy befolyásuk volt a fogékony lelkű növendék fejlődő jellemére. Általánosan elismert igazság, hogy a gyermekévek emlékei a legélénkebbek és a legmaradandóbbak. A lélek és a szív e korban majdnem teljesen üresek, az első impressziókat valóságos mohósággal fogadják. Ez első impressziók más megelőző érzelem és képzelettől nem akadályozva, mintegy a lélek legmélyére szállnak le, náluk csak az u. n. velünk született tulajdonságok erősebbek. Ez utóbbiak az első impressziókkal társultan alkotják a jellem alapvető vonásait. Innét a gyermekkori környezet nagy befolyása a jellem kifejlődésére, sőt nemcsak erre, hanem világnézetünkre, ismereteink és tetteink irányára, sőt egész életünk boldogságára. A kényelemben született és nevelkedett egyén, egészen máshogy fogja elbírálni a világot, a viszonyokat és embereket, mint a szegény sorsból származott. A pompa között felnőtt élte későbbi szakában mostoha körülmények

közé jutva, kétségbe esik s gyakran véglegesen megsemmisül, míg a szerencse változandóságához szokott, a sors csapása alatt meghajlik ugyan, de megszerzett ruganyosságánál fogva ismét felegyenesedik, talpra áll és meg-edződve tovább folytatja a küzdelmet.

A haza jövődjé bölcsének a lelkiéletére is nagy befolyással és edző hatással lehetett első tanárainak a nyomorúsággal éppen az ő ittléte alatt folytatott küzdelme. Másrészt nemesítőleg és felemelőleg hathatott az odaadó buzgalom, ernyedetlen munkakedve és nem lankadó lelkesedés, melyek az anyagi bajok dacára első tanáraiban tapasztalt. Tiszteletet ébreszthetett lelkében első vezetőinek erkölcsi tisztasága, nemes egyszerűsége növendékeik iránt tanúsított szeretete és kegyessége. Ilyeneknek rajzolja az u. n. *suffragium* Kosztka és Schmidt tanárait. Az előbbi *suffragium*ában a többi között a következőket olvassuk: „*Mox Kanizsae indefesso conatu et caritate versalus etc. . . . Hunc vitae integritate et morum mansuetudine omnibus acceptum . . . etc.*“

Schmidtet úgy állítja elénk életrajza, mint szelid erkölcsű, lelkes és szerzetesi erényekkel ékeskedő férfit, ki növendékei lelkét buzgósággal és atyai szeretettel művelte: „*Vir morum svavitare, animi candore ac religiosus virtutibus ornatus, qui adolescentulorum animos pietate ac litteris magno fervore excoluit. Kanizsae juventutem ad sedulum litterarum studium et constans virtutum exercitium paterna mansuetudine direxit.*“ Érdemei elismerésül a jeles férfit a rendkormány a temesvári ház főnökének és gimnáziumi igazgatónak nevezte ki, a hol oly tapintattal és buzgósággal viselte kettős hivatalát, hogy szerzetes társai nevelését és a világiak tiszteletét egyaránt kivivta.

Tanárainak nemes egyszerűsége, szívjósága és mostoha körülmények között is megtartott lelki nyugalma kétségbevonhatatlan hatással lehettek a kis Deákra annál is inkább, mert jellemében is hasonló vonásokkal találkozunk. Egyszerű nagyság volt, mely nem rendkívüliséggel, hanem a természetességével hatott, oly nagyság, mely vonz és tiszteletreméltó egyaránt. Nem meteorszerű, szemkápráztató tünemény, mint a forradalmi hősök szemlélete, hanem hasonló az ókori szobrászat remekéhez,

melynek nyugodt szépsége és nemes összhangja önkénytelen tiszteletre és csodálatra indit.

Annyi polgári egyszerűség és annyi méltóság volt fellépésében, a mely egyaránt megnyerte a köznép vonzalmát és a felső körök tiszteletét. Bizalmas közlékenysége és szives modora lerontotta a válaszfalat, melyet hirnevének tekintélye emelt, magán beszélgetés közben, hatalmas egyéniségének egy mozdulata, szemének egy tekintete is elég volt rendre utasítani, sőt mentetegetésre birni az elbizakodottságot. Társaságában bizonyos lelki derültséget érzett mindenki s bizodalmat nyert a jövő iránt. Ezért sereglettek is körüle. Szives és szolgálatkész volt mindenki iránt, a ki csak hozzá fordult. Emberismerete is sokszor szemet húnyt jó szive előtt. Végtelenül nagyra becsülte a nyíltságot, őszinte, egyenes lelke nem szenvedhette az álnokságot és a ravaszságot.

Első vezetőinek szenvedései és törhetetlen kitartása, és fáradhatatlan buzgalma megtaníták békével tűrni, veszélyben el nem csüggedni és kitartóan küzdeni. E tulajdonokra szükség is volt a tragikusan végződött szabadságharcz után bekövetkezett szomorú időkben. A nemzet hőseit az orosz segélylyel győzött ellenség nemtelen brutalismusa közönséges gonosztevéneként kivégeztette, sokan kétségbe esve a jövő felett a külföldre menekültek, ő hon maradt s körülmények változtával a nemzet második társadalmi és politikai ujjá születésének első és legtiszteletreméltóbb megindítója és valódi megteremtője lett.

Az éhség a vidéken nemsokára megszűnt, s így a társház szomorú anyagi helyzete is jobbra fordult. Ugyan ezen időben megszabadult egész Európa a napoleoni hadjáratok hosszan tartó riadalmaitól. A waterlooi vereség (1815. jun. 18.) eldöntötte Napoleon sorsát. A győző hadseregek másodszor vonulnak be Párizs falai közé, s ugyan azt teszik, a mit a francziák Itáliában műveltek, kifosztották Párizs muzeumait és könyvtárait. Napoleont Európa rettegett diktatorát, a népek zsarnokát és béke háborítóját, egy csapásra nem merik megölni, sz. Ilona

¹ Ob magna in re litteraria merita Rector Domus et Director Gymnasii Temesvariensis denunciatus in Scholis pietatem et litteras, domi observantiam regularem et rei domesticæ ita curavit ut non minus ab externis aestimaretur, quam a patribus diligeretur. Suffragia nostrorum ab anno 1825 lib. II.

szigetére, az Atlanti oceán közepébe viszik; a hol 1821. máj. 21-én hat esztendei lelki és testi szenvedés után befejezte meteorszerű pályafutását.

Napoleon bukása után az u. n. szent szövetség ragadta magához az örökös hadjáratokban kimerült Európa felett az uralmat. E szövetség hadat üzen. Európa szerte megindul a reakció, a régi társadalom utolsó erőfeszítése a francia forradalom elenyésztette eszmék ellen.

A béke és nyugalom minden felé helyre áll, a népek visszatérnek régi foglalkozásaikhoz. Ekkor indul haladásnak a hadjáratok miatt elhanyagolt közoktatás is

V. FEJEZET.

A mi intézetünk emelkedése e békés korszakkal veszi kezdetét. Már 1816-ban Bolla Márton kegyes tanítórend főnöke Zágrábba utazván, meglátogatta Kanizsát is, s az elhanyagolt ház felsegélyezésére a rend pénztárából 1000 frtot utalványozott ki. Ezen összeg azonban csak csepp vala a tengerben.

A gimnázium és a társház vezetését 1818-ban egy fáradhatatlan férfiu veszi át, Padolay Menyhért, ki 20 esztendőn át tiszteletre méltó buzgósággal működött társházunk és intézetünk javának előmozdításában. Igazgatóságának első két esztendejében különösen az anyagi dolgok rendbe hozására fordította minden erejét. Bevakoltatta és bemeszeltette a tantermek falait. Rendbe hozta és a szükséges könyvjegyzékkel ellátta a desolált állapotban lévő könyvtárt. Ugyancsak ő leltározta először a gimnázium szerény tanszereit. E leltár a Helytartó tanács kívánatára készült 1818 ápril 17-én. A szegény intézet összes birtokát ez időszert a híres Orbis pietus 50 füzete képezte, ehhez járult még Mária Terézia 100 frtnyi adományából vett ég- és földgömb, de ez utóbbi a jelentés szerint már igen megrongált állapotban volt. A buzgó igazgató igazgatósága első évében 3 evangéliumos könyvvel, 3 Spányik-féle történelemmel, 4 legszükségesebb mappával gyarapította az intézet miserabilis felszerelését.

Ezen időben a városi tanács Gunits Mihály világi tanító ellen tulságos szigorúsága miatt a felső hatóságnál panaszt emelt. Az igazgató ugyan megcáfolta az ellene felhozott vádakát, de a béke fentartása érdekében mégis elhelyeztette. Osztályának vezetését Szabó József nagy-kanizsai születésű fiatal ember vette át ideiglenesen.

Gunits elhelyezését a városi tanács megnyugvással vette, de hasonló kellemetlenségek elkerülése végett az összes osztályok vezetését a kegyes tanítórendiekre akarta átruházni. A város a főigazgatóhoz fordult, járna közbe a kegyes tanítórend főnökénél, hogy az első grammatikai osztály vezetésére is szerzetes tanárt küldjön.

A kerületi főigazgató, Fehér György, készséggel intézte el az ügyet. A kegyes tanítórend főnöke az első nyelvtani osztály vezetésére szerzetes tanárt ígért, ha a város az új tanárért évente 300 frtot fizet és a gimnázium épületében számára egy alkalmas szobát épít. A város a rendfőnöktől kikötött feltételeket elfogadta, sőt még a harmadik elemi osztály tanítására is piaristát kért a rendfőnöktől hasonló kikötések megtartása mellett. A rendfőnök azonban, a város ez utóbbi kérelmét nem volt hajlandó teljesíteni, s az ügyre vonatkozólag Podolay Menyhért gimnáziumi igazgatónak a következőket írja: „1821-ik évben tett ígéretemet, hogy az első nyelvtani osztály tanítására tanárt küldök a jelzett feltétel mellett, most is fentartom; de igazgató ur figyelmét kikerülte azon körülmény, hogy mi elemi iskola tanítására nem szoktunk vállalkozni.“ Ily értelemben irt a rendfőnök a főigazgatónak is, ki 1822 november 13-án, midőn a kegyes tanítórend főnöke az első osztály tanítására egy tanárt tényleg küldött is.

A városi tanács a gimnáziumi igazgató útján 1822 október havában egy kész szerződést küldött el aláírás végett. Ebben kötelezi magát először az iskola és a társház fentartására, de csak két tanárnak a fizetését vállalta magára s miután az elemi osztály tanítására óhajtott tanárt a rendfőnök nem küldte el, miután a főigazgató is felszólította a rendfőnököt. Az 1820-as években Podolay igazgató buzgósága következtében a társházat egyesek, a megye és a város adományozásából úgy, a hogy jobb

karba hozták. Ekkor ásták meg a ház udvarán lévő kutat is 260 frtnyi költséggel.

A társházon eszközölt javítások után a gymnáziumi épületre került a sor. Már az 1807-ik évben a kir. főigazgatóság útján a harmadik elemi iskola a gymnázium kiegészítő részévé lett, mely idő óta első nyelvtani osztály néven szerepelt. Ezen osztály számára még 1820-ban sem volt külön helyiség a gymnázium épületében. Midőn azonban ezen osztály vezetését Kanizsa város tanácsa, mint már fönnebb említettük, a kegyes tanítórendnek ajánlotta, gondoskodnia kellett a szükséges helyiségről is. Valóban 1822 július 23-án engedélyt kér az igazgató, hogy az iskolai építkezések miatt a tanévet a rendesnél korábban fejezhesse be.

Kezdetben a társház főnöke az ebédlő helyiségét ajánlotta fel a városnak, de miután ez a célnak nem felelt meg, az emeleten alakították át egy lakó szobát ideiglenes tanteremmé. Az új tanteremhez a városnak egy fedett lépcsőt kellett építenie 700 frtnyi költséggel.

A gymnázium célszerűbb átalakításához az 1823-ik iskolai évben fogtak hozzá. Magyar László városi bíró és ácsmester volt az építés, illetőleg átalakítás szervezője és vezetője. A társház északi oldalához új szárnyat emeltek, földszinten 2 tanteremmel, emeleten 3 szobával. Ez utóbbiak az átveendő elemi osztály helyiségeinek épültek. Az egész építkezési és átalakítási költség 12 ezer forintjába került a városnak. Ugyanekkor restaurálták a gymnáziumhoz, illetőleg a társházhoz tartozó sz. Jánosról elnevezett városi templomot; négy öllel meghosszabbították és igénytelen tornyocskáját magasabbra emelték.

Az átalakított, kibővített ugynevezett piarista telepet (Rezidencia) az 1826-iki váci tartományi gyűlésen, a kegyes tanítórend rendes társházai (Domus) sorába vették fel.

Említettük, hogy a város nemcsak a harmadik osztályból alakult első nyelvtani osztályt, hanem még a második elemi iskolát is a kegyes tanítórend vezetésére akarta bizni; az első kívánságát még 1822-ik évben teljesítette Bolla rendfőnök. Az épület átalakítása és kibővítése után a tanács kívánatára az elemi osztály vezetésére is küldött egy kegyesrendit azon kikötéssel, hogy a ne-

vezett osztálynak tanítóval való ellátását csak addig vállalja magára, míg a rend kellő számu erővel rendelkezik.

1831-ben kiütött a kolera. A járvány fellépése mindenfelé nagy rettegést okozott, a közlekedést egyes vidékek között megszüntették.

Az intézet gondos igazgatója e veszélyes ügyben kérést intéz a főigazgatóhoz, mit tevő legyen az ifjúsággal: „A gyorsan terjedő kolera — írja 1831 július 20-án — hírére nemcsak Magyarországon, de Horvát- és Tótországbán is félelem fogja el az embereket. Folyó hó 15-ike óta Zágráb és vidéke Magyarországtól elzárkózott. Zágrárból Josikovics bíró egyik rokonáért, ki nálunk iskolába járt, sietve megérkezett s míg 14-én vele a vizsgálatot magán uton letéttvén, rögtön utnak indult, hogy még aznap a Dráván keresztül juthasson; 16-án meg a varasdi alispán küldött fiáért, ki a vizsgálat letevése után szintén utnak bocsáttatott; mai napon végre a Dráván és a Murán tul lakó szülők azon hirt hozták, hogy a szomszéd intézetek növendékei még e hónapban szétbocsáttatnak; sőt magában Kanizsán is Zalavármegye bizottsága már három házat zár alá vetett. E hó 19-én ugyanis három kereskedő érkezett Kanizsára az elzárt részekből; azon három család miatt, melyekkel e jövevények érintkeztek, elzárták a három család lakóhelyét, a kereskedőket a városból kiutasították és a velők érintezőket felügyelet alá helyezték. Már minden utcában örök állnak, kik a városbíró és a megyei orvos bizonyítványa nélkül senkit ki és be nem eresztenek. Ezen okok alapján kérem az ifjúság széteresztését.“ A főigazgató ezen levél vétele után néhány napra csakugyan leirt a gymnázium igazgatójának, hogy a vizsgálatokat tartsák meg és az ifjúságot bocsássák széjjel. A kolera azonban, mely hazánk felső részén ijesztően pusztított, Kanizság és környékén, sőt egész Zalavármegye területén nem igen terjedt el, csak szórványosan fordult elő egyes kolera esetek. Ennek következtében a vármegye területe már augusztus hó végével felszabadult a zárlat alól. A következő iskolai esztendő tehát rendes időben nyílt meg, s az iskolai év elején 233 tanuló iratkozott be.

Ezen időben gyarapodott a társház könyvtára is. Kloham Ferenc zágrábi akadémiai tanár, ki fiatal éveiben

a kegyes tanítórend növendéke volt, 700 kötetből álló könyvtárát a kanizsai társháznak ajándékozta. E szellemi hagyatékot Bajusz Incze tanár szállította Zágrárból Kanizsára. 1835-ben Bernárd kanizsai városbíró a közkórház eszméjét pendítette meg s megvalósítása érdekében gyűjtést indított a polgárság között. A humánus cél megvalósításában intézetünk növendékei is részt vettek a kanizsai zeneegyesület társaságában. Brátkay Alajos tanár vezetése mellett a gimnázium épületében nagyszámu hallgatóság előtt a növendékek magyar vigjátékot adtak elő. Kár, hogy sem a vigjáték címéről, sem a szereplőkről az intézet évkönyvei bővebb felvilágosítást nem nyújtanak.

Ugyanezen esztendőben egy sajnos és szomorú eseményről kell megemlékeznünk. Az említett év július 23-án véres összetüzes volt az intézeti növendékek és izraelita iparos segédek között. A verekezésben több mint 500 iparos legény vett részt, két tanulót majdnem megöltek, csak több tekintélyes férfi közbelépése mentette meg a veszélyben forgó két növendéket és vetett véget a verekezésnek.

Kanizsa városa, mint följebb említettük, felállította a második elemi és az első nyelvtani osztályt, valamint az ezeket tanító rendtagok számára a kívánt lakóhelyet felépítette; de alapítványi levelében nem kötelezte magát ennek, még kevésbé a már régebben meglevő gimnáziumi épületnek évenkénti tatarozására; természetes tehát, hogy évek hosszu során nem javított épület megrongálódott. Az iskola belső tisztogatására, mely különben is kevesebb költséget igényelt, a felsőbb tanhatóság utalványozott ugyan hébe-korba egy pár forintot; de külsejével senki sem törődött. Podolay igazgató a főigazgatóság útján a tanulmányi alapból szeretett volna e célra némi segélyhez jutni. A főigazgató azonban őt az alapító családhoz utasította. Az igazgató nem találván méltányosnak az alapító család — a mely már eddig is igen sok áldozatot hozott az intézet érdekében — áldozatkészségét most is igénybe venni, az intézet külsejét könyöradományok útján javíttatta ki. Majd meg az izraelita hitoktatóval gyűlt meg a baja, ki tanítani sem nem tudott, sem nem akart. Ezen időtől fogva egész 1841-ig gimnáziumunk történetében semmi fontosabb és feljegyzésre méltó mozzanatra nem akadunk.

A harmincas évekkel indul meg azon hatalmas mozgalom, mely a magyar nemzet politikai és társadalmi nagy átalakulását eredményezte. Magyarország mind ez ideig, mint ezer csapás miatt meggyengült középkori állam, Nyugot-Európa szerencsésebb népeitől mind szellemileg, mind anyagilag messze elmaradt.

Az élőhalott társadalomba Széchenyi öntött lelket. Politikájának vezéreszméje a magyar faj biztosítása és nemesebb kifejlesztése. Röpiratai és alkotásai a magyar társadalom minden rétegét hatották át.

De e mozgalom, melynek Széchenyi volt a megindítója, csakhamar a kezdeményező nyakára nőtt, befolyása közügyeink intézésére az 1840-iki országgyűlés elosztása után alapjában megrendül s a vezérszerep Kossuth Lajosra szállt. Ez a szavaira figyelő közvéleményre támaszkodva, érzelmi politikájában az érdekeket élére állítja s a tényleges viszonyokat türhetetlenül bélyegezve, gyors haladást követel. A szuette társadalom teljes felforgatása már csak idő kérdése. Az áramlat magával ragadt mindent s a közvélemény briaraeusi karokkal emeli magasra, a népszerűség legmagasabb csucsára Kossuthot, tőle várva a haza, a nemzet ujjáteremtését.

A bécsi kormány, a mely a harmincas években erőszakkal akarta elfojtani e mozgalmat, fokról-fokra hátrálni és engedni kénytelen. E mozgalom hatása alatt, az 1840-iki országgyűlésen, kénytelen szabadon bocsátani az új elvek előharcosait, közöttük Kossuthot, beleegyezik több lényeges ujtásba, melyek közül bennünket különösen a magyar nyelvnek a törvényhatóságok leirataiba, a kamara meg a helytartó-tanács levelezéseibe és az iskolába való behozatal érdekel.

Az országgyűlés ezen fontos vivmánya következtében 1841 március 16-án a főigazgató elrendeli, hogy az országgyűlés határozata értelmében, a magyar nyelv behozatala mintegy átmenetűl, a szokásos szent beszédeket anyanyelven tartsák. Majd 1844-ben újból leir a főigazgató, hogy február 20-án 120. szám alatt kelt királyi rendelet erejénél fogva jövőre minden tárgyat magyarul kell előadni; végre 1845 február 10-én a következőket írja az intézet igazgatójának: „Minthogy a legközelebbi országgyűlésen alkotott törvények 2. §-a értelmében ez-

után mindennemű valamint belső, úgy külső foglalatosságban egyedül a magyar nyelv használandó, a nagyméltóságú Helytartó tanács folyó évi január 11-én 2283. szám alatt kelt kegyes intézkedésénél fogva uraságnak meghagyom, hogy ezentul nemcsak az ide intézendő leveleket, hanem az iskolai tudósításokat, jegyzőkönyveket és számadásokat is honi nyelven szerkessze.“ Ezen év június 14-én Deáky Zsigmond főigazgató meglátogatta intézetünket, hogy az elnöklete alatt tartandó értekezleten az átmeneti intézkedésekre nézve élő szóval adjon utasításokat.

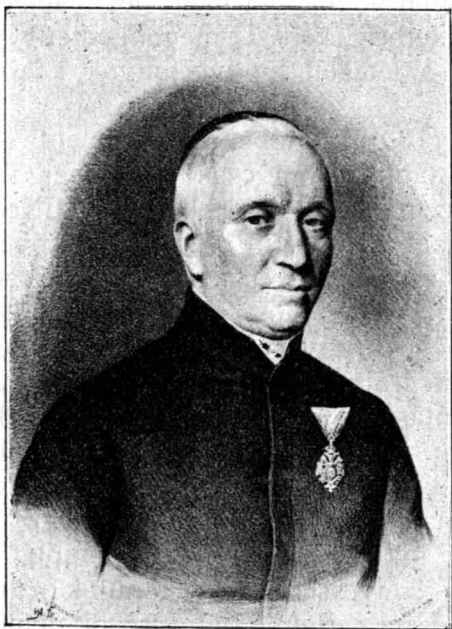
Időközben, 1843-ban, a népoktatás fejlesztése céljából Miskolcon, Szegeden, Érsek-Ujváron, Pesten és Nagykanizsán nyilvános tanítóképzőket, praeparandiákat állítottak fel. A városi hatóság és a közönség egyaránt szívesen vette, hogy a felállított új tanítóképzők egyike Kanizsán van, s hogy a kormány kitüntető figyelmét meghálálja, a város egyik népiskoláját ajánlotta fel a praeparandia számára. A városi tanács azonkívül az új intézet felszerelésére 1843 május 30-án, a király nevénapján, ünnepélyt rendezett. A praeparandia igazgatóságával a gymnázium igazgatóját, Horváth Józsefet bízták meg, ki az összes városi iskolák, a felekezetieket sem véve ki, felügyelője volt.

Ugyanekkor hozták rendbe Batthyányi Fülöp herceg bőkezűségéből a tantermek megrongált padjait és három termet új kályhával látták el. 1845-ben Horváth József, az intézet igazgatója a gymnázium osztályát új táblákkal látta el és a folyosók téglázatát megújította; a gymnázium és a társház fedelének megjavításához az alapító családtól 18 ezer cserépszindelyt kapott.

Intézetünket az előbb említett állapotban találták az 1848-iki mozgalmak, melyek az előadásokat rendes utjokból kikököcsölték. Midőn a bécsi és a pesti események híre március 19-én városunkba is elhatott, a polgárságot lázas izgalom fogta el. A hír vételének napján a városi templom előtti téren szokatlan számu sokaság gyűlt egybe, hogy a pesti határozatok értelmében szólásszabadságának kifejezést adjon. A kanizsai rögtönzött népgyűlés 12 pontig csak abban különbözik a híressé vált pesti 12 ponttól, hogy azok, mielőtt illetékes helyre kerülhet-

tek volna az események rohamos fejlődése következtében, tárgyaltanokká váltak.

Ezen Isten szabad ege alatt hozott néphatározatokat, melyek Magyarország százados mulasztásait lázas gyorsasággal akarták helyre ütni, élénk tetszésnyilvánítás, majd hálaadó Istentisztelet követte. Ennek fényét mozsarak durrogatásával emelték, mikor is Taródy László 3-ik nyelvtani osztályu tanuló egy szétpattant mozsár töredékétől találva szörnyet halt. Ez vala városunkban a tragi-

Purgstaller József.

kus végű mozgalom legelső áldozata. A szerencsétlen ifjút, nagyszámu közönség részvétele mellett a város költségén temették el. Két nappal a jelzett események után márc. 21-én a pesti egyetemi ifjuság diszküldöttsége érkezett városunkba, hogy intézetünk országozhirü igazgatóját, Purgstaller Józsefet a pesti egyetem bölcsészeti székébe ültesse. Purgstaller csak félesztendővel előbb vette át a gymnázium igazgatóságát s a városi iskolák feletti felügyeletet.

Eltávoztával a gymnázium vezetését az olasz forradalom elől Velencéből csak imént menekült Mihálik Pál vette át. Ezt azonban a Pesten rögtönzött rendi tartományi gyűlés (capitulum) hivatalától megfosztotta s az intézet igazgatásával Valentini Jánost, majd Szép Lajost bízta meg. Ezen gyors igazgató változás idején Deáky főigazgató két rendbeli utasítást küldött: „Hogy mind a szülők a hazának mostani idejében megnyugtassanak, mind a tanítók a jövő tanítási rendszer előkészítésében, a mennyiben felfognak szólíttatni, közremunkálhas-

sanak, a közoktatási és kultuszminiszter folyó évi április 24-én 7. sz. alatt rendeli, hogy a gimnáziumok igazgatóságai mielőtt a tanárok bevégezzék a tananyagot, a tanuló ifjúságot az iskolai év előtt is bocsássák el; továbbá a tanintézetekben szokásban volt számszerinti osztályozást végképen megszüntessék.“ Majd október 5-én írja a főigazgató: „A gimnáziumra nézve a tanítási év kezdete folyó évi július 18-án 1858. sz. a. kelt miniszteri rendeletben a közeledő november 1-ső napjára lévén kitűzve ugyan; mindazonáltal hazánkban azóta is mindinkább tornyosuló had viharos állapota miatt legközelebb érkezett miniszteri rendelethez képest megengedtetik a már megkezdett tanítást a létezett harcviszonyok között felfüggeszteni.

Ugyancsak ezen év (1848) október 31-én jelenti az igazgató, hogy a rendes tanfolyamot csak november 15. kezdhetik meg; majd december 16-án ceket írja: „Nem hanyagság, hanem a hazai tornyosult viszonyok következtében halasztottam el az ifjúság részletes számjegyzékét hivatalosan felküldeni; még most naponként gyülekeznek tudományok után sóvárgó egyének, szinte tegnapi két csáktornyai születésű iratta be magát. Mire nézve úgy vélem, valamint tanításunk kezdete a körülményektől függött, úgy az ifjúság számjegyzékét szintén a körülményekhez képest szándékoztam a tekintetes főigazgatóságnak átküldeni. Hiszem, sőt tudom, hogy az egész év folytatásban gyűlnek össze, kik habár elkéstek is, táplál a remény, hogy a tanárok erélyessége és a tanulók szorgalma a tanulmányi rendszer értelme teljesíteni nemes kötelességét.“ Az igazgató azonban csalódott reményeiben.

A teljes mértékben kitört szabadságharc annyira elfoglalta a lelkeket, hogy vele szemben minden más érdek messze háttérbe szorult. 1849. január havában Jellasics és Windischgrätz tábornokok vezérlete alatt nagyszámu osztrák hadak özönlötték el az északnyugati Felföldet és a Dunántúlt. Windischgrätz Budapestet is megszállotta és a nemzeti kormány kénytelen volt Debrecenbe menekülni. Kossuth, kit a nemzeti debreceni kormány Magyarország kormányzójának kiáltott ki, lángszava és bámulatos tevékenysége s a nemzet lelkes áldozatkészségéből hatalmas hadsereget állít csatasíkra.

Műhelyek, irodák és tanítói székek egyszerre megüresednek s minden ép férfi Kossuth szavára zászló alá siet a fenyegetett haza védelmére. Ezen alkalommal intézetünk két fiatal szerzetes tanára is Schmiding József és Gyalóky Ferenc a tudományos és szerzetesi élet csendes nyugalalmát izgalmas hadi étellel cserélik fel.

A két egyén eltávozásával tagjaiban megfogyott tanári testület az eltávozottak osztályait is átvevén, nagy nehezen kihúzták az iskolai évet. A növendékek száma 113-ra szállott alá. Oka ennek részben az ország harcias viszonyai, de másrészt a forradalomban ellenségessé vált horvátok és szlavoniaiak teljes visszavonulása, a kik közül ezen esztendőben egyet sem találunk az intézet növendékei között, míg a megelőző években a növendékek negyedét ők alkotják.

A szabadságharc azonban a nemzet tiszteletre méltó áldozatkészsége és a honvédség bátorsága dacára az orosz segély következtében tragikus véget ért.

Leveretése után szomorú napok következtek az egész országra. A nemzet, mely e század elején az általános vérkeresztségben megtisztult szabad eszméért lelkesülve lerázta magáról a korlátlan uralom gyámságát, lerontotta a kiváltságok korlátait, szabaddá tette e haza minden gyermekét, most leverve, a győző bosszujának áldozatává lett. Megsemmisítették a 48-iki törvényeket, megfosztották az országot önállóságától, német és cseh hivatalnokok idegen nyelven végezték a közigazgatást. A minden téren erőszakosan keresztül vitt reakció a közoktatásügyet sem kímélte meg. A bécsi kormány jól tudván, hogy a nemzeti szellemre és nyelvre az iskolák elnémetesítésével mérhet legnagyobb csapást, nálunk is behozta az új tanítási rendszert. 1849. október 9-én Geringer az Organisations Entwurfot valamennyi intézetre ráparancsolta s Thun Leó miniszternek volt rá gondja, hogy az új rendszer életbe is lépjen minden helyen.

Tagadhatatlan dolog, hogy a Thun-féle rendszer haladás volt régi oktatási rendszerünkhöz képest; de célja, az erőszakos németesítés, minden jó tulajdonságát elhomályosította.

Az új szervezet értelmében a gimnáziumok felsőkre és alsókra oszlottak; amazok 8 osztályúak valának 12

tanár vezetése alatt, ezek 4 osztályuk 6 tanárral. Az igazgató mind a kettőben tanárként is működött. Mint-hogy nálunk csaknem minden gimnázium a szerzetesek vezetése alatt állott, fölszólitották ezeknek főnökeit, mely gimnáziumokat óhajtának az új rendszer szerint szervezni, vagy átalakítani s melyeket megszüntetni. E felhívás következtében a kegyes tanítórendiek 29 gimnáziumából a közoktatási miniszter szeptember 7-én kelt rendeletével 7-et felső, tizenegyet alsó gimnáziummá alakított, tizenegyet pedig megszüntnek nyilvánított. A megszüntek között vala a nagykanizsai is, melyet a kegyes tanítórend, részint a tagjaiban történt fogyatkozás miatt, részint alapítványa csekélyisége miatt tanerőkkel ellátni nem vala hajlandó.

VI. FEJEZET.

Az intézet megszünése a városi közönség körében kínos szenzációt keltett. A város, mely idáig alig tett valamit a szegényes intézet érdekében, most mindent elkövetett annak megmentésére. A tanács 1850-ik év szeptember 19-én rendkívüli közgyűlést tartott, melynek határozatait a jegyzőkönyv a következőkben adja: „Minekutána a választmány arról értesítettet, hogy felsőbb rendeletnél fogva a helybeli gimnázium teljesen megszüntetett legyen akép, hogy a szülők már többé gyermekeiket itt helyben nem is neveltethetnék, ezen sajnós helyzetet a választmány főgondjainál fogva tartozó kötelességének lenni látja jobbra fordítani és a kellő módokkal az illető helyeken eszközölni azt, hogy az eddig fennállott tanoda továbbra is fentartassék, határozatképen abban megállapodni, hogy jóllehet a város már e részben újabb évi pénzbeli fizetéssel járulni kinyilatkoztatta magát, de nehogy ebbeli ajánlata is sikertelen következással maradjon, újabban közmegegyezéssel azon határozatot hozni kényszerült, hogy a kegyesrend főkormányzója egy személyes kiküldöttség által Pesten megtiszteltessék és megkéressék a végett, hogy a városnak e szomorú állapotát kegyes pártfogása alá venni kegyeskedjék, kinyilatkoztassa egyzersmind főkormányzó urnak azt is, hogy az eddigi

fennállott tanodáknak itt tovább is fentarthatására a város kész még több áldozatok tételére is. Mely küldöttség tagjaiul Valentini János helybeli igazgató, továbbá Chinorányi Boldizsár, Babochay János és Szép Károly urak neveztetnek ki és a tanodai időnek rövidege miatt ez érdemben utjokat 3 frt napidij és egyéb költségeknek kifizetése mellett számítsák, hogy annak idejében legfensőbb helyen is a kellő lépéseket megtehessék, egyszersmind ő hercegsége Batthyányi Fülöp úr, megkéretni rendeltetik, hogy ő mint a tanodának első sorban alapítója, a városnak ezen jótékony törekvésében segédkezet nyújtani sziveskedjék.

Majd ugyancsak ezen tanácsülés jegyzőkönyvének 423. sz. alatti végzéseként ezek foglaltatnak: „A gazdasági választmány fájdalommal értesült aziránt, hogy felsőbb helyen jövő évre megszűntnek kimondott tanodai épületnek a katonai betegek számára leendő átváltoztatása felsőbb helyre is már felterjesztve volna; annálfogva ezennel határoztatik, hogy a nagyságos Bogyay Lajos cs. kir. főnök úr aziránt kerestessék meg, hogy a helybeli tanodai épületnek katonai kórházzá leendő átváltoztatását kegyes közbejárásával akadályozni méltóztassék annyiból, minthogy b. Hauer ministerialis biztos úr ő méltóságától a helybeli kegyesrendi társház főnökéhez intézett levél szerint, ezen tanodák megszüntetése a kegyesrend főkormányzója által a tanítóknak el nem tarthatása végett javaltatott megszüntetendőnek a nélkül, hogy a helybeli tanoda igazgató úr a város által ajánlott fizetési javítást tudomására juttathatta volna, miért is ezen ajánlattétel és B. Hauer biztos úrnak levele után a város magát az iskolák még megnyerhetése végett kecségtetve érezvén, említett főkormányzó úrhoz Pestre egy küldöttséget személyes tiszteletére a végett nevezett ki, hogy a város által a tanítók biztosítására ajánlott 300 frt iránt tudósítsa, olyképen, hogy ha ezen megajánlott összeg is elégséges nem volna, a város újabb áldozatra is késznek nyilatkozik. Mely végzésről a cs. k. megyei főnök úr rögtön tudósittatni rendeltetik.“

A kirendelt küldöttségek, minthogy az iskolai év eleje egyre közeledett, gyorsan jártak el megbízatásukban. Fáradozásukat, kisebb nehézségektől eltekintve, siker koro-

názta. A birodalmi kultuszminiszter gr. Thun Leó 1850. évi október hó 14-én 8630/1041. szám alatt kelt rendeletével a bezárt gymnáziumot megnyitottnak nyilvánította.

Az újból megnyílt intézet 4 osztályu kis gymnáziummá lett és az Organisations Entwurf szerint szervezték. Az új szervezési terv értelmében 6 tanár vezetése alatt állott, a tanárok és az igazgató kinevezési joga az Entwurf 14. §. szerint ezentul is a rendfőnököt illette.

A városi közönség sehogy sem tudott megbarátkozni avval, hogy az előbb hat osztályu gymnázium most négy osztályuvá lett, minden áron főgymnáziumot óhajtott volna. De ehhez hiányzott a pénz. A városi tanács a közvélemény hatása alatt megint gyűlést tartott az intézet ügyében s itt határozatba ment, hogy a gymnáziumot a gazdagabb bencéseknek fogják felajánlani, azon kikötéssel, hogy azt a gazdag szerzet saját költségén 8 osztályuvá emelje. Három tagu küldöttséget menesztettek Zala-Apathiba, a mely a tanács határozata értelmében a fent nevezett kikötéssel a gymnázium vezetését a bencéseknek felajánlotta; de ezek ismervén az intézet elhagyatott állapotát, az ajánlatot nem fogadták el. Későbbben azonban az ügy a birodalmi kultuszminiszter tudomására jutott s ez 1866-ban felszólította a zalaapáthi bencés apátságot, hogy a 8 osztályuvá kiegészítendő nagykanizsai gymnázium fentartásához bizonyos összeggel járuljon hozzá. E felszólításra az akkori zalaapáthi apát Engelbert 1000 frtot ajánlott fel. Ezen összeget az apátság jelenleg is köteles a m. közoktatásügyi miniszteriumnak fizetni s a város ismét innét veszi fel azt évenként.

Miután a bencések a gymnázium vezetését és kiegészítését nem vállalták el, az intézet mint algymnázium továbbra a kegyes tanítórend kezén maradt. A gymnáziummal egyszerre születtek meg a főgymnáziumi igazgató vezetése alatt álló tanító képezdek is s miután ennek visszaállítása érdekében a város lépéseket nem tett; azóta Nagy-Kanizsán tanítóképző nincs.

A gymnáziumokban az új tanterv értelmében, az eddig divatozó osztálytanítás helyett a szaktanítás lépett életbe. Az oktatási nyelv, minthogy a város tulnyomólag magyar nemzetiségű volt, az Entwurf 17. §. szerint a

magyar. E mellett azonban a német nyelv tanítására fektették a főszólyt, melyre hetenként 8 órát fordítottak.

A német és magyar nyelven kívül tanulták még a görög nyelvet a harmadik és negyedik osztályban.

A realiákból a következő tantárgyakat tanították: történelem, földrajz, betűszámítás és természetrajz. Tankönyvekül a következők szolgáltak: a latinra: Szepesi Imre kegyesrendi tanár „Latin nyelvtan a magyarországi középtanodák használatára.“ A görög nyelvet. Szepesi Imre kegyesrendi tanár „Elemi Hellen nyelvtan gyakorlatilag előadva“ című kézikönyvből tanították. A magyar nyelv-nél: „A magyar nyelv rendszere“ című nyelvtant használták. A német nyelvet Toepler Theophil: „Német grammatika a tanuló ifjuság számára“ nevű könyvből tanították. A történetre Kis Lajos: „A világ történetei a legrégebb időktől fogva a legújabb korig“ nevű könyve volt használatban. A földrajzot Koczányi Ferenc kegyesrendi tanár „Régi földirat a tanuló ifjuság számára“ című könyvből tanították. Az algebránál Barc Ferenc kegyesrendi tanár „A kis Geometria“ című könyvet használták. Végre a természetrajznál Peregrini Elek „Természettörténet a gymnáziumok számára“ című könyve szolgált vezérfonalul.

A természetrajz és természettan tanítása természetrajzi gyűjtemények és fizikai szerek beszerzését tette szükségessé. Szegény intézetünknek azonban a felszerelésre semmi pénzalapja nem volt. Az intézet akkori igazgatója, Valentini János, ez ügyben Sterne kerületi iskolafelügyelőhöz fordult, ki az ügyet magáévá tette. Midőn a városi tanács küldöttsége 1850 január hóban gymnáziumi látogatása alkalmával tisztelgett nála, a küldöttséghez intézett beszédében a nála volt városi tanács tagjait annyira fellelkesítette, hogy ezek a következő napon gyűlést tartottak: „miszerint bármely nyomasztó körülmény között van is a város, a hiányt némiképen megszüntetni segítsenek.“¹ A városi tanács először a gymn. kegy-urát, Batthyányi Fülöpöt értesítette a gymnázium szükségleteiről. A tanács felszólítására a tanügyet pártoló főúr uradalma pénztárából 100 frtot utalványoztatott. A hiányzó összeget a város ajánlotta meg. Az így 215 frtig kiegészített összegen 15

¹ Historia Domus II. t. p. 79.

darab legnélkülözhetetlenebb fizikai eszközt s 300 darab ásványt szereztek be. A beszerzett eszközök és ásványok számára szükséges állványokat a város készíttette el és azon feltétellel bocsátotta a gymnázium rendelkezésére, hogy addig, míg a kisdud gyűjtemény részére szükséges helyet nem építenek, az a társház valamelyik szobájában őriztessék. Az új beszerzések azonban még távolról sem feleltek meg a tanítás követelményeinek; ezen időkben ugyanis nagyobb figyelmet kezdenek fordítani az addig majdnem teljesen elhanyagolt szemléltető oktatásra. A tanári kar, a mely a beszerzett eszközök használata folytán meggyőződött az új módszer előnyös voltáról, mindent elkövetett, hogy az új kívánalmaknak megfelelőleg szerelhesse fel az intézetet. Ez ügyben 1853-ban külön gyűlést tartott, a melyben határozatba ment, hogy a gyűjtemény gyarapítására, ha máshogyan nem lehet, nyilvános gyűjtést rendeznek. Az intézet igazgatója, Valentini, ez ügyben még az iskolai felügyelőnek is kikérte a pártfogását, ki legjobban ismeré az intézet szegénységét. Ez az ő pártfogását nem is tagadta meg. A városi tanács azonban nem találta a város méltóságával összeegyeztethetőnek, hogy a városi gymnázium gyűjteményét könyöradományok útján szereljék fel, Szép Károly főbíró indítványára a szükséges összeget a város pénztárából utalványoztatta ki. A kiutalványozott 202 forint összesen 16 fizikai eszközt szereztek meg Prágából.

Ugyanekkor az új szervezet értelmében több újítás hozatott be úgy a tanügyi adminisztrációba, mint a tanítási módszerbe. Az adminisztráció kiterjedtebb lett, a tanügy minden fontosabb mozzanatát felölelte.

A „Magyarhoni korona országban az oktatás ideiglenes létszeresítésének alapjai“ 1. §-a szerint az állam gyakorol felügyeleti jogot az oktatás és a nevelés felett. A 6. §-a kimondja, hogy az eddigi bölcsészeti tanfolyam a gymnáziummal egyesítendő s így a régi hat osztályú gymnáziumok vagy négy osztályuakká lettek, vagy nyolc osztályú főgymnáziumokká. 10. §. Az addigi tankerületek és főigazgatók megszűntek. Az utóbbiak helyét ideiglenes „tanodai felügyelők“ foglalták el, kik a főbiztosok útján leveleztek a felsőbb hatóságokkal. Ezen ideiglenes szervezetet követte a báró Hauer sopronkerületi biztos útján

kibocsátott „Entwurf der Organisation der Schulen in Oesterreich“, mely az első szervezetet kiegészítette és befejezte.

Az Entwurf 72. §. értelmében behozták az osztálykönyveket. A 77 §. szerint a tanulót érdem szerint kellett az osztályokban elültetni. Az 52. és 53. §-ok a szünidőről intézkednek. A régi egész napi szünet helyett szerda és szombat délutáni szünidőket hoznak be. A tanév folyama alatt a következő szünidőket rendeli az Entwurf: karácsonyi 8 napi szünet, farsangi 6 napi, husvéti 8 napi és pünkösdi 6 napi szüneteket. A nagy szünidő ezután 2 hónap maradt.

A hivatalos iratok és levelezések nyelve a német lett volna; de intézetünk hazafias tanári kara és igazgatója, a németesítő utasítást figyelembe nem vették, a gymnázium ügyeit, a magyar nyelv használata szigoruan tiltva lévén, latinul vezették.

A muzeum és szertárak alapításától 1852-től egészen 1857-ig az intézet történetében semmiféle kiemelkedőbb mozzanattal nem találkozunk.

Az 1857-iki esztendő azonban mély gyászt hozott intézetünkre. Ez évben veszté el a gymnázium fáradhatatlan igazgatóját, Valentini Jánost, ki annyi tapintattal, ügyességgel és buzgósággal vezeté az intézet ügyeit a szabadságharc után bekövetkezett válságos időkben. Ugyancsak ezen esztendőben ragadta el a halál Niegler az intézet első rajztanárát és az év vége Sustrovics Györgyöt a társház egyik fiatal tagját.

A következő 1858-ban több előkelő személyiség tisztelte meg látogatásával szerény intézetünket. Mindjárt az év első negyedében ápril 12-én a cs. kir. iskolafelügyelő látogatta meg a gymnáziumot. Május 6-án Scitovszky János az ország hercegprimása tisztelte meg magas látogatásával a gymnáziumot és a társházat. Két héttel utóbb Albrecht főherceg látogatta meg gymnáziumunkat Ranolder veszprémi püspök, Ambrózy helytartósági alelnök és Bogyay Lajos megyefőnök társaságában; végre június 13-án a kegyes tanítórend tartományi főnöke, Nagy Péter, tette a társházban és intézetünkben hivatalos látogatását.

Az 1859-ik év május 26-án megünnepelte a tanári kar az ifjusággal, valamint az épen jelen volt iskolai

felügyelővel és a város előkelőségével a gymnáziumnak és az elemi osztályoknak szánt zászlók felszentelését. Szép Károly, a városi tanintézetek ügybuzgó gondnoka, Számord János gymnáziumi igazgató egyszerű felszólítására megígérte, hogy Hora gymnáziumi rajztanárral megfestett és a gymnáziumnak ajándékozott Immakulata és Kalazanti szent József olajfestésű képeihez selyem zászlókat fog szerezni. A zászlók megvételéhez szükséges összeget Szép Károly és barátja Gózony Ferenc közakadozás útján teremtették elő. Az említett ünnepély alkalmával kísérelték meg először a gymnázium növendékei a négyes hangú éneket.

A következő iskolai évben egy kis félreértésből származó kellemetlenség zavarta meg a békés jó viszonyt a város polgárai, illetőleg a tanács és a gymnázium vezetői között. A felsőbb tanhatóság a tandíjat az ország minden középiskolájában kötelezővé tette. A pénzügyi hivatal e rendeletet a legszigorubbán óhajtotta végrehajtani és a 8 frtnyi tandíjat, tekintet nélkül a tanuló ifjak helybeli vagy vidéki illetőségére, minden tanulótól szigoruan behajtotta. A városi tanács, a nélkül, hogy az ügy állásáról felvilágosítást kért volna, vagy kérelmét hivatalos hatósághoz felterjesztette volna, december 4-én a fűtő anyagot egyszerűen megtagadta. A intézet igazgatója erről rögtön tett jelentést a soproni helytartóságnál, mely az ügyet végleges elintézés végett a kegyes tanítórend kormányához tette át. A rendfőnök június 4-én határozott feleletre szólította fel a városi tanácsot, vajjon akarja-e a renddel kötött szerződést megtartani s ha nem, akkor jogánál fogva kívánja, hogy az elemi osztályokat helyezék ki a gymnázium épületéből. A tanács szorult helyzetében engedni volt kénytelen, megadta a szokásos fűtőanyagot s továbbra is magára vállalta az iskolai épület javítását.

Az 1859-iki olasz-francia hadjárat, főleg a magyar ezredek közönye miatt Ausztriára balul ütött ki. A csatá téren szenvedett vereségek az elbizakodott, kemény elleniséget megpuhították és népek jogainak tiszteletére kényszerítették. A legyőzött Ausztria békülékeny hajlamot mutatott Magyarországgal szemben, engedményeket tesz, s bizonyos korlátok között a régi rendszerhez közeledik.

Ennek hatása alatt állítják vissza 1860-ban a régi főigazgatósági rendszert, minek következtében a külföldről behozott idegen tanárok az egész országban elveszítették állásukat. A régi magyar szellem diadalmasan vonult be iskoláinkba. Ezen év szeptember 15-én kelt helytartósági rendelet meghagyja az intézet vezetőinek, hogy hivatalos levelezéseiket és irodai teendőiket az eddigi német vagy néhol megtürt latin nyelv helyett magyarul vezessék. Utána november 12-én érkezett rendfőnökünk nyílt parancsa, melynek értelmében Magyarország története és földrajza a gymnásiumokba haladéktalanul behozassék. Intézetünk ezen meghagyást mindjárt december hónapban hazafias lelkesedéssel teljesítette.

A megpróbáltatás ezen szomorú napjaiban látogatta intézetünket városunk disze és büszkesége, a mostani közoktatásügyi miniszter, *Wlassics Gyula*. Az 1862-iki tanév őszén lépett növendékeink közé, első tanára a kiskanizsai származású hosszú kort ért Dolmányos György volt. A csak két év előtt itt meghalt Dolmányos Györgyön kívül Balázs Sándor, Konc nep. János, Janky Károly növendék pap, Berzay Elek, Könnye Alajos az intézet igazgatója, Illésházy János és Magyar Gábor valának tanárai. Közülök még három jelenleg is életben van és működik Janky Károly a budapesti kegyesrendi főgymnásium, Magyar Gábor a szegedi főgymnásium érdemes és köztisztviselőben álló igazgatója. Ez utóbbit Fehér Ipoly után úgy emlegették a lapok, mint a szegedi tankerület leendő főigazgatóját. Illésházy Jánost, mint tanárt a sátoralja-ujhelyi főgymnásiumnál alkalmazza a kegyes tanítórend.

Wlassics Gyula már mint első osztályú növendék kitünt, az 1862/3. tanévi értesitőn ezt olvassuk: *Wlassics Gyula* erkölcsi viselete példás, figyelme feszült, szorgalma ernyedetlen, minden tantárgyból érdemjegye kitünő, helyzet száma 1, vagyis ő volt osztálytársai között az első, épen úgy, mint intézetünk egy másik kitünősége Deák Ferenc. Ugyanilyen a bizonyítványa a következő 3 osztályban is.

A felsőbb négy osztályt budapesti gymnásiumunkban végezte ugyancsak kitünő sikerrel. Nagy-Kanizsán kezdte IV-ik osztályos korában irodalmi működését is. Az ez idén elhunyt (1896 ápril 27-én) Bátorfi Lajos

„Zala-Somogyi Közlöny“ című lapjában jelent meg az első cikke.

Felvirradt nagy sokára az 1865-ik év. Intézetünknek ez vala százados évfordulója. November 5-én ülte meg

Wlassics Gyula.

intézetünk száz éves fenállásának emlékünnepeét, a várt-
nál jóval csekélyebb érdeklődés és részvétel mellett. Far-
kas György, kis-komáromi esperes és püspöki biztos
mutatta be ez alkalommal a hálaáldozatot, mely alatt az

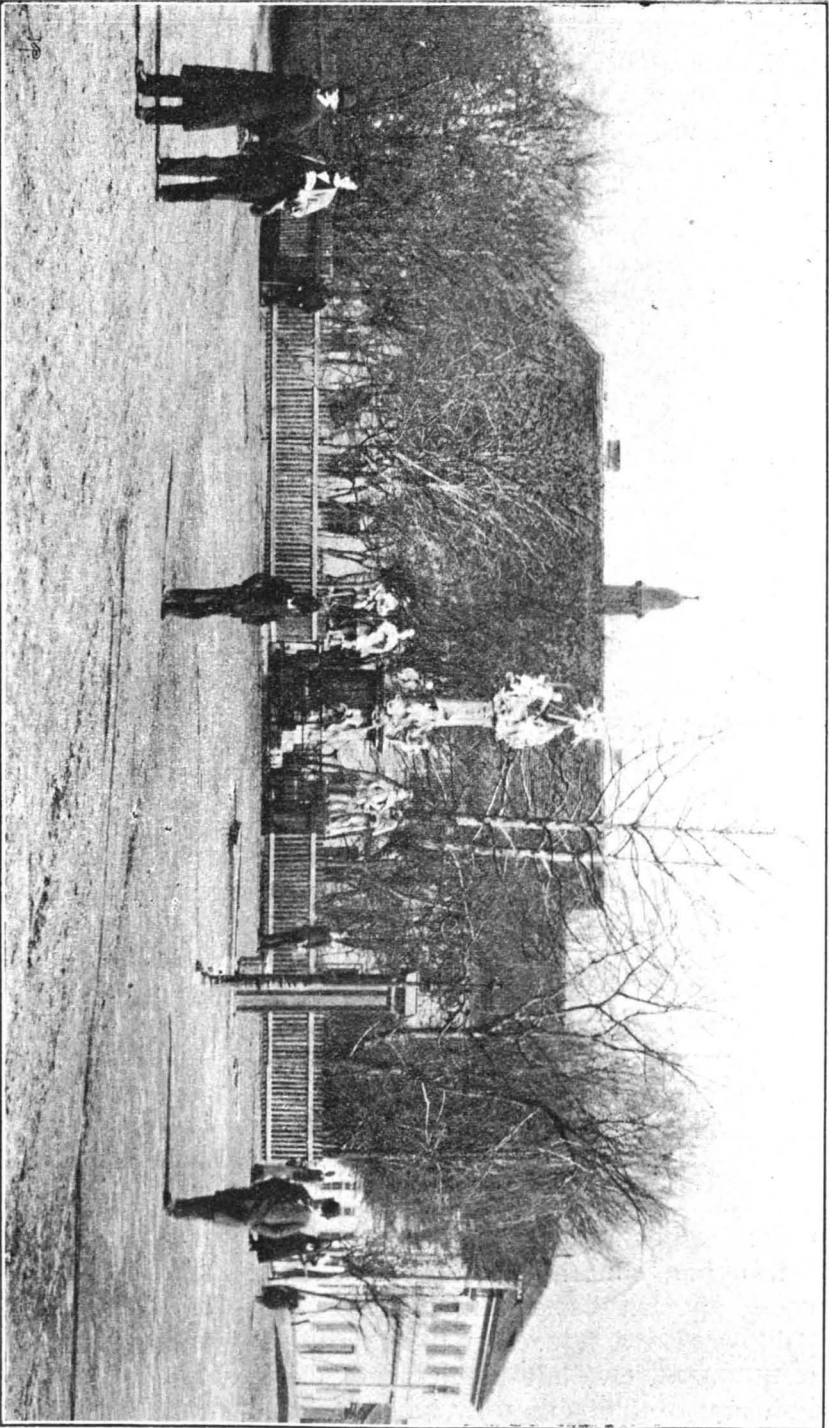

ifjuság négyes hangu dalköre énekelte a szent énekeket. A hálaadó isteni tisztelet után az intézet vallás tanára intézett alkalmi beszédet az ifjusághoz, végre a tanártestület egyik veterán tagja olvasta fel a megyés püspöknek ez alkalomra fentartott főpásztori áldását.

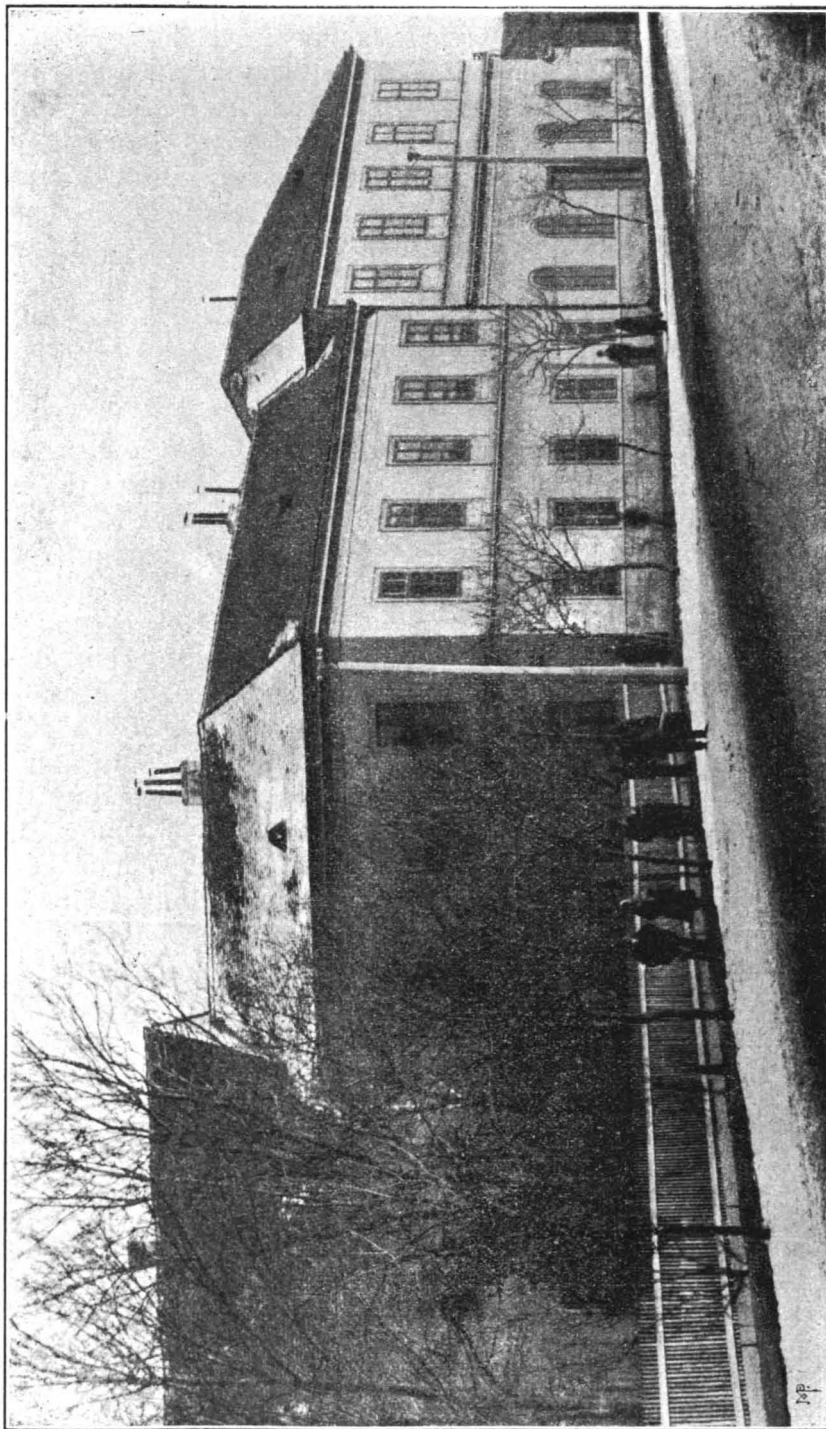
Ugyancsak ezen iskolai évben Kádas Rudolf kir. főigazgató is meglátogatta intézetünket; de ekkor már a Helytartótanács július 11-én érkezett rendelete értelmében a poroszokkal vívott szerencsétlen hadjárat miatt az ifjúságot a rendelet vétel után 5 nappal széjjel bocsátották.

E szerencsétlen háboru Ausztria beléletében gyökeres változást idézett elő. A porig alázott Ausztriának keserű leckét adott, nyilvánvalóvá tette előtte, hogy csak szabad néppel lehet győzelmet kivívni, hogy a népek szabadsága és szeretete biztosabb támaszai a trónnak és védelmezői az uralkodó méltóságának, mint az abszolutizmus durva erőszaka. Az osztrák nép és az udvar okult a sötét mult keserű tapasztalatain, belátta, hogy a birodalom egyedüli üdve és jövő fenállása a magyar kérdés megoldásától függ; s béke jobbot nyújtott a megsértett magyar nemzetnek. A nagylelkü nemzet fátyolt borítva a multakra, kibékült Ausztriával és az uralkodóval. A kibékülés eredménye az 1867. szerződés lett.

Evvel politikai életünk rendes medrébe tért vissza s vele együtt a tanügy is a régi és egyedül helyes nemzeti alapon indult fejlődésnek. Midőn a tavasz kinyíltával a magyar kir. miniszterium megalakult, intézetünk igazgatója március 17-én tartott tanári gyűlés megbízásából az új közoktatásügyi minisztert feliratban üdvözölte, melyre B. Eötvös József március 27-én következőleg válaszolt. „Ő cs. és apostoli felsége engem kegyes vala a vallás- és közoktatási-ügyek vezetésével megbizni, a kanizsai tanári karnak ez alkalomból hozzám intézett szives üdvözlő iratát örömmel és köszönettel fogadom. A kezeink közé ismét visszaadott közügyeink között alig van fontosabb, alig gondosabb figyelmet igénylő, mint a sok irányban elmaradt szellemi érdekek fejlesztése, a népnevelés ápolása és az általános erkölcsi emelkedés előmozdítása. Én a fejedelem bizalma folytán a reám ruházott tárcát az elvállalt kötelességek élénk tudatában azon szándékkal vettem át, hogy hazai intézményeink s a mű-

A kegyesrendi társház.

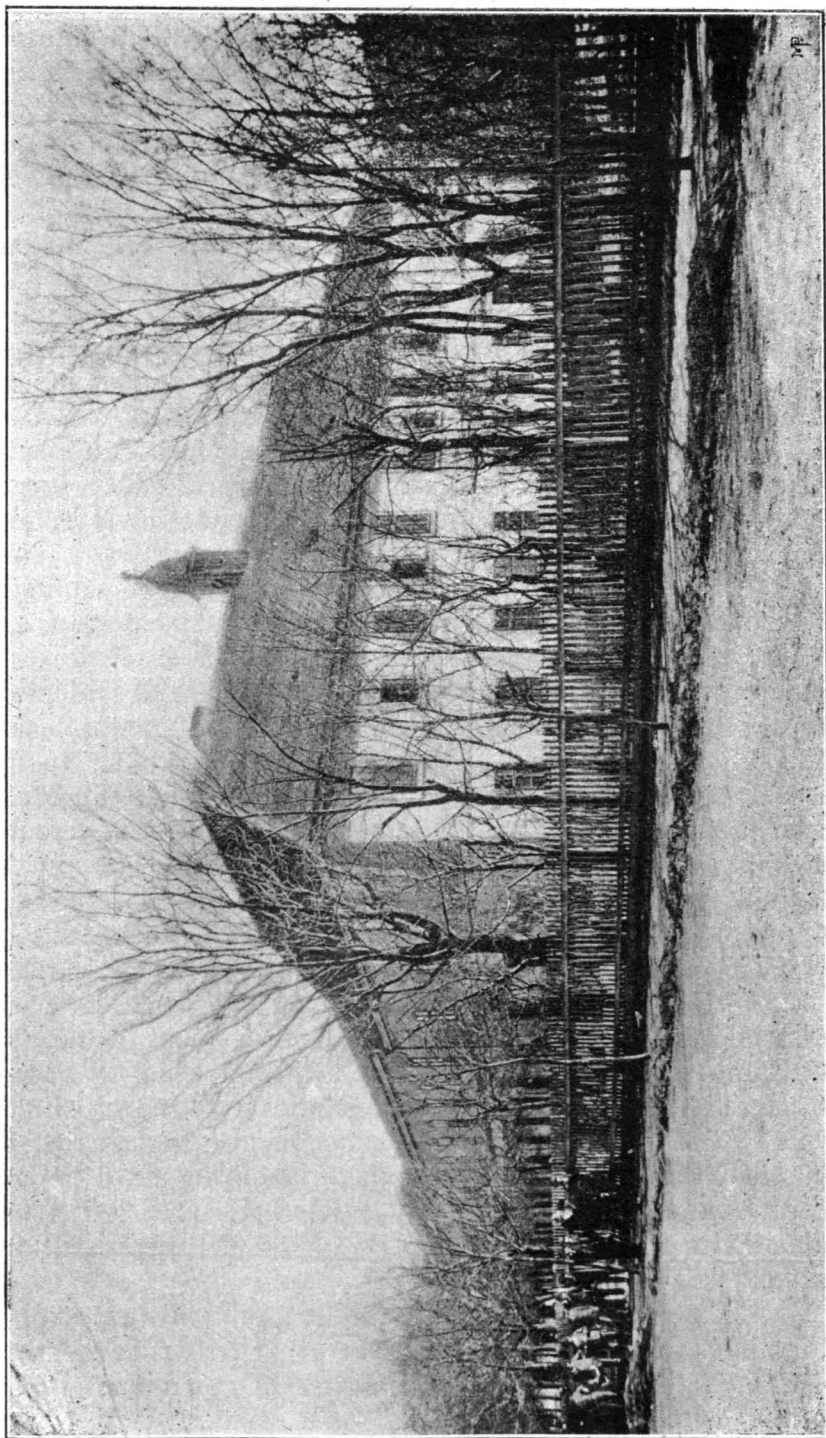
A főgymnasium déli oldala.

velt külföld szellemi vívmányainak figyelembe vétele és okszerű elvek alkalmazása által tölem kitelhetőleg megtegyek mindent, mi hazánk elmaradt művelődési ügyét állandó virágzásnak indíthatja. Az összes hazai tanári karnak e nagy munkában kiváló szerep jutott s midőn annak hazafias szellemü fáradohatlan közreműködését minden körülmények között bizton reménylem. és várom; úgy lehetnek meggyőződve, hogy minden hazai s így a kanizsai tanárokat és tanártestület érdekeit is folyton figyelmem kísérendi, mit szíves üdvözltem és köszönetem mellett az üdvözlők tudomására juttatni kérek. B. Eötvös s. k.“

A kiegyezés és a kibékülés évét egy örvendetes mozzanat teszi nevezetessé intézetünk történetében. Ezen esztendőben nyílt meg az ötödik osztály, a következő iskolai év elején a 6-ik volt megnyitandó s a gymnásium fokozatosan főgymnásiummá kiegészítendő.

Nagy-Kanizsa város és vidékének lelkes közönsége áthatva azon eszmétől, hogy nincs szebb áldozat és gyümölcsözőbb kiadás, mint melyet a szülő gyermeke nevelése érdekében meghoz, 1865. március 20-án Wlasics Antal városbíró elnöklete alatt az algymnásiumnak főgymnásiummá emelése ügyében tartott tanácsülésben a teendők megvitatására és kivitelére 41 tagú főgymnásiumi bizottságot nevezett ki. Ez a szakértők véleményének meghallgatásával a költséget 150 ezer frtban állapította meg. Ezen aránylag nagy összeget a szomorú anyagi körülmények miatt tisztán a városi polgárság körében igen nehezen lehetett volna összehozni. E nehézséget a kiküldött bizottság is átlátta, a magy. kir. Helytartótanácshoz folyamodott, hogy szelcsebb körben indíthasson gyűjtést az ügy megvalósítása érdekében.

A Helytartó-tanács a kérésnek helyett adott, mire mindjárt aláírási iveket bocsátottak szét és a nemes ügy érdekében a városban és a vidéken egyaránt örvendetes mozgalom keletkezett. Batthyányi Fülöp herceg a gymnásium tulajdonképeni pátronusa értesülvén a mozgalomról, 1865. november 18-án Bécsben kelt leiratával értesítette a bizottságot, hogy elődje Batthyányi Lajos 10 ezer forintnyi alaptőkéjét, mely idővel 4060 frtra olvadt, kifogja egészíteni, ha a gymnásium 8 osztályúvá lesz. A zala-

A főgymnasium éjszaki oldala.

várival összekötött göttweigi apátság pedig 1866. január 14-én Göttweigben kelt levelében kötelezte magát, hogy a tervezett főgymnásium fentartásához évenként ezer forinttal fog hozzá járulni s az első ezer forintot a m. kir. kancellária útján az országos főpénztárba lefizette és azóta folyton fizeti. Kanizsa városa pedig a kegyes tanítórend kormányával szerződést kötött, melynek értelmében minden tanára 600 frtot kap a nagykanizsai kegyesrendi társháznál. Kötelezte magát továbbá, hogy egy nyugalmazott tanár eltartására szintén 600 frtot fog fizetni évenként, magára vállalta még azonkívül az új tanári szobák első bebutorzását és a társház gondozását.

A hatvanhétben megalakult magyar felelős miniszterium vallás- és közoktatásügyi minisztere 1867. szeptember 18-án 10421. szám alatt kelt rendeletével engedélyezte a gymnásium folytatólagos kiegészítését.

Ezen engedély és a várossal kötött fennebb említett szerződés alapján nyílt meg 1867 október havában az ötödik osztály s következő év április 30-án tették le ünnepélyesen az épület déli részének alapkövét. Az alapító herceg ezen alkalommal a gymnásiumi tőke gyarapításához 4 ezer frttal járult. A következő tanév október 15-én a 6-ik osztály is megnyílt. Ekkor már készen voltak az épület déli részén fekvő új tanári lakások a torna teremmel együtt, s az északi részén az új rajzoló terem. A hatodik osztály megnyitása után szükségessé lett egy rendes rajztanár és tornatanító. Mind a két állás szervezését a város vállalta magára s a két új tanár fizetését 600—600 frtban állapította meg. Ugyancsak ezen esztendőben terjesztették ki a védtörvényeket a tanuló ifjuságra, s ekkor alakult meg az „ifjusági segélyező egyesület“, melynek szabályai a felettes hatóságtól megerősítve, az ifjuság a szükséges alap megvetésére a maga körében 32 frtot gyűjtött. A zalavári apátság az ujonnan épült gymnásium muzeumának felszerelésére 200 frtot ajándékozott, mely összegen egy kétköpös légszivattyút szereztek.

Ezen iskolai esztendőben változtak meg az iskolai törvények is. A régieket hatályon kívül helyezték s április 4-én a m. kir. közoktatási miniszter „Gymnásiumi rendtartás“ címén új iskolai szabályokat léptetett életbe.

Említettük, hogy a gimnázium kiegészítésére 1865-ben gyűjtést rendeztek. Ez uton 35896 frt és 83 kr. folyt be. Ezen összegből 5917 frt 51 krt az építkezésre fordítottak, a fenmaradt 29952 frt 32 krt a város kezelésére bízták, mint alapítványt, azon kötelezettséggel, hogy az 5-ik és 6-ik osztály megnyitásával három működő és egy nyugalmazott tanárt évenként 600 frtnyi fizetéssel lásson el. Az első osztály tanárának fentartásához 315 frttal járult hozzá a város. A rajztanár fizetését 600, a tornamesterét évi 500 frtban állapították meg. A mennyiben ezen fizetések az alapítvány kamataiból ki nem kerülnének, a hiány pótlását Nagy-Kanizsa város pénztárából a közönség vállalta magára. Ezen terhek átvételével a tandíj szedését a magas kormány a városnak engedte át.¹

A gimnázium épületére vonatkozólag Nagy-Kanizsa városa a kegyes tanítórend főnökségével az 1868-ik év augusztus hó 20-án kötött szerződés értelmében oly egyeségre lépett, hogy miután a régi társházhoz tetemes építkezések járultak, nevezetesen az egész déli oldal a torna teremmel, az éjszakin pedig több tanterem a rajzoló teremmel, nehogy ezen összekapcsolt egy egészet képező épületnek két gazdája legyen és ebből kellemetlenségek származzanak, a régi épület a kerttel együtt a város birtokába megy át, mely az egész épület fentartását és egyéb az épülettel járó terhek viselését magára vállalja; de míg a kegyes tanítórendiek Nagy-Kanizsán működnek, az épület kizárólag csak ezeket illeti. Ezt a szerződést a magas kormány is helybenhagyta.²

A városi képviselő testület 1870 augusztus 13-án folyamodványt nyújtott be a magy. kir. közoktatásügyi miniszterhez, a 7-ik és 8-ik osztály megnyithatása érdekében. E folyamodványban a város azt is kérelmezi, hogy a tandíjat a két legfelső osztályban felemelhesse. A kérelemnek a m. kir. közoktatásügyi miniszterium helyet adott s a két legfelső osztály megnyitását, valamint a tandíjnak esetleges mérsékelt felemelését 10207. szám alatt engedte.³

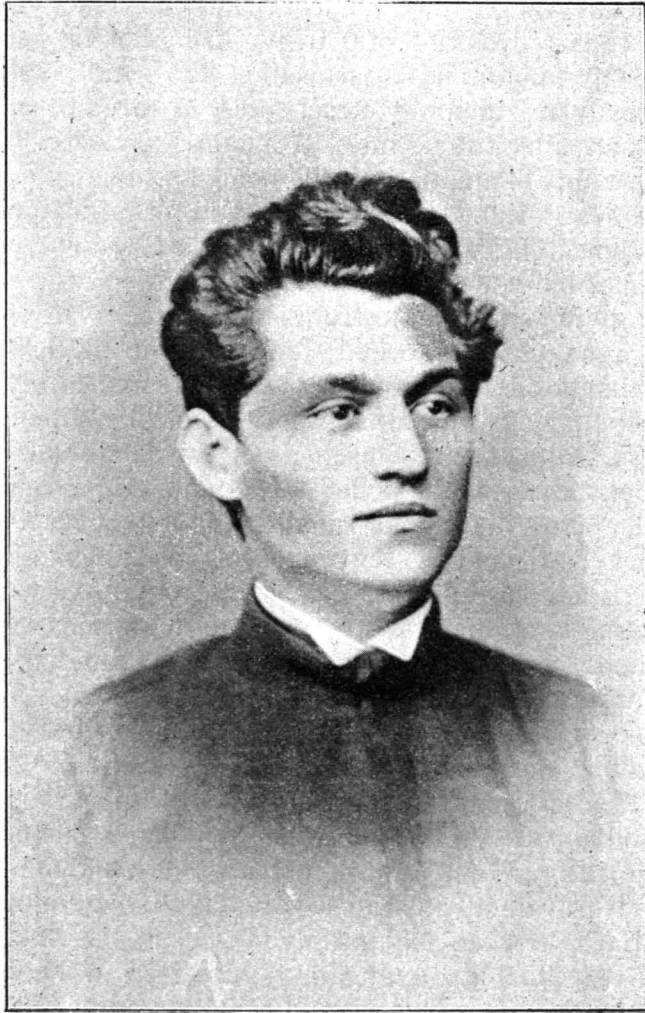
Ezen engedély alapján a hetedik osztály 1870/71-iki,

¹ Ex. Archiv. gymn. Kanis. fasc. 19. nro. 129.

² Archivum gymn. Fasc. 21. Nro 146.

³ Archivum gymn. fasc. 21. Nro 146.

a nyolcadik 1871/72-ik tanévben nyílt meg és így sok viszontagság után a gimnázium az 1871/72-iki tanévben nyolc osztályúvá lett. Ugyanebben az esztendőben elnyerte a nyilvánossági jogot is

Fekete Endre.

A gimnázium kiegészítése a gyűjtemények gyarapítását, az eddig hiányzó s a tanterv meg tananyag által megkívánt szereknek és eszközöknek beszerzését tette szükségessé. Az intézet lelkes vezetői és a város e tekin-

tetben minden lehető elkövettek a hiányos fizikai és természetrajzi muzeumok kellő s a kor kívánalmainak megfelelő felszerelése ügyében. A gyűjtemények, melyek 1853 óta alig változtak, 1870 óta folytonosan gyarapodnak. A nyolcadik osztály megnyitásának esztendejében 675 frt ára fizikai eszközt vesznek. Ezen összeghez a város 375 frttal, a zalavárilal egybekötött göttweigi apátság pedig 300 frttal járul hozzá. Ugyanekkor az 1867-ben alapított ifjúsági segélyző egyesület 184 frt 94 krnyi tőkéje 50 frttal növekedett a zalavári apátság kegyes bőkezősége folytán. Csak a tanári könyvtár ügyében történt még mindig nagyon kevés. E bajon a nyolc osztályúvá vált gimnázium első igazgatója, Kottek Nándor, segített. Ez három évi vezetése alatt a tanári könyvtárnak 300, az ifjuságinak 120 kötet könyvet ajándékozott.

Az 1874/5-iki tanévben az intézet egy lelkes fiatal tanára, Fekete Endre, megalapította a „Gyakorló iskolát.“ Ezen intézmény maig is fennáll s megbecsülhetetlen hatása van az ifjúság hazafias érzelmei, irói, szónoki tehetsége és műérzéke felébresztésében, kifejlesztésében, a lélek- s a gondolatvilág nemesítésében.

A következő esztendőben a zene- és énekkar részére is több eszközt és hangszert szereztek. Az ifjúság mindjárt ezen iskolai év végén egy kitűnően sikerült nyilvános hangversenyt tartott ujonnan szervezett és felszerelt zenekarával.

A város tanácsa, mely 1875/6-iki iskolai évben a tandíjat 12 frtra emelte, bölcsen gondoskodott arról is, hogy a technikai pályára készülő ifjaknak alkalom adassék a rajzolásban való kiképzésre. Ezen célból 100 frt évi díjat határozott a rajztanár részére, hogy ezért az önkényt vállalkozó tanulóknak hetenkint 2 órában a rajzból oktatást adjon; másrészt pedig azon tanulók, a kik e magánrajzi tanfolyamon részt vesznek, 5 frt évi díjat fizetnek, mely a város pénztárába foly.

Az iskolai helyiségek 1876/7. tanévben némi változáson mentek keresztül. A vegytani terem mellett lévő tanári könyvtáru szolgáló kisebb termet a vegytani laboratoriuhoz kapcsolták. Ugyancsak ekkor a gimnázium épületében elhelyezett 3 elemi osztály egyikét is kihelyeztette a tanács. Ezen intézkedés folytán az intézet egy

tantermet nyert, melybe az első osztály növendékei költöztek be. Egy iskolai termet ezen alkalommal természetrajzi muzeummá és tanári könyvtárrá alakították át. Az új muzeumot üveg szekrényekkel s más szükséges szerkekkel látták el.

Két esztendő múlva még mindig intézetünk falai között lévő két utolsó elemi osztályt is kihelyezték a gymnásium épületéből, mivel a gymnásium ismét két termet nyert. Ugyanezen időben esik a rajzteremnek a modern követelményeknek megfelelő felszerelése is.

Az 1876/7. tanévben az adminisztrációban is nevezetes változások állanak be. Ezen iskolai évben adja ki a vallás- és közoktatásügyi miniszterium „Középiskolai Rendtartás“ című rendeletét. Az új rendelet értelmében a nagy szünidő július és augusztusra tüzetett ki, mely intézkedés már a tanév végén lépven életbe, ezen iskolai esztendő csak 9 hónapból állott. Az új rendelet szabályozta továbbá az évharmadi módszeres, nemkülönb az ellenőrző tanácskozmányokat, a záróvizsgálatokat és az évközbe eső szünnapokat. A tanárikart új fegyelmi szabályok megalkotásával bízzák meg, meghagyják továbbá ezen új fegyelmi szabályoknak kinyomatását és a tanuló ifjuság közötti kiosztását.

A következő két esztendőben semmi kiemelkedőbb mozzanattal nem találkozunk az intézet történetében, csak 1883-ban találunk két nevezetesebb adminisztratív ujitást. Ezen évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter február 6-án 4014. szám alatt kelt rendeletében kimondja, hogy ezentul minden tanuló, a ki először lép az intézet valamelyik osztályába, keresztelő levéllel, illetőleg születési bizonyítvánnyal tartozik az igazgató előtt személyazonosságát igazolni. Március 31-én 11007. sz. alatt leirata azt rendeli, hogy két tárgyból bukott tanulók ezentul ne a miniszteriumhoz, hanem a főigazgatósághoz intézzék folyamodványaikat, ha pótló vizsgálatot óhajtanak tenni.

Az 1889/90. tanévben igen magas vendégei voltak intézetünknek. 1889 október hó 7-én és 8-án Méltóságos Klamarik János dr. miniszteri tanácsos úr tisztelte meg látogatásával gymnásiumunkat. Ezen alkalommal meg szemlélte az intézet helyiségeit és az előadási órákon is megjelent. A tapasztalt eredmény fölött teljes meglege-

dését nyilvánította; de az intézet helyiségei s különösen szűk folyosói nem elégitették ki. A látogatása végén tartott gyűlésben felszólította a gymnásium igazgatóját, hogy tegyen lépéseket az intézetet fentartó városnál az intézetnek

Spittkó Lajos.

a modern pedagógia követeléseinek megfelelő átalakítása iránt.

A tanév végén a kegyes tanítórend főnöke, ngos és fdő Kálmár Endre kir. tanácsos titkárjával, fdő Fekete

Endre aszisztenssel, örvendeztette meg látogatásával a társházat és az intézetet. Itt időzése alkalmával figyelmére méltatta mindazon tárgyakat és körülményeket, melyek a társházi adminisztráció és a tanügy körébe tartoznak, megtekintette az épület összes helyiségeit, meghallgatta az egyes tanulók feleleteit. Három napi tartózkodása után a látottak és a tapasztaltak fölött teljes megelégedését fejezte ki.

Ugyanezen tanév folyamán nagy gyász érte a székesfehérvári tankerület és sulyos veszteség a tanügyet. 1889 december 19-én a tankerület közszeretben álló főigazgatója, Mészáros Nándor királyi tanácsos, reggeli 5 órakor a boldogok honába költözött. Az intézet december 21-én tartotta az egész ifjuság jelenlétében az elhunyt lelki üdvéért a gyász isteni tiszteletet. Az elhunyt helyébe ftdő Pallér Kelemen, a székesfehérvári főgymnásium érdemekben dus igazgatóját nevezte ki ideiglenesen a m. kir. közoktatásügyi miniszter. Mig ugyanezen tanév július 30-án nagyságos Spittkó Lajos állított a tankerület élére.

A következő év megnyitása, a mult iskolai tanév június 30-án megjelent uj „Középiskolai rendtartás“ értelmében történt. Augusztus 29-én és 30-án megtartották az alakuló gyűlést, nemkülönben a javító-, pótló- és felvételi vizsgálatokat, mig a tanulók felvétele és beiratása csak szeptember hó 1-én vette kezdetét és tartott bezárólag szeptember 4-éig; szeptember 4-én az ünnepélyes „Veni Sancte“-val megnyitattott az iskolai év. Ezen tanév folyamán a felsőbb tanügyi hatóságok ismételt felszólítására épített a város egy magas falakkal bekerített nyári tornacsarnokot és azt a szükséges eszközökkel ellátva még ugyanezen tanév tavaszán a használatnak átengedte.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak 1892. évi 1193. sz. a. kiadott körrendelete értelmében a 93. tanév végén intézetünk is megtartotta a nyilvános tornavizsgálatokat, illetőleg tornaversenyeket, egymásután két napon, t. i. június 9 és 10-ikének délutánjain. Az első napi gyakorlatok és versenyek a kórház mögötti katonai gyakorló téren folytak le, melyet ez alkalomra a helybeli katonai parancsnokság szives készséggel engedett át. Nagyszámu intelligens közönség jelent meg a

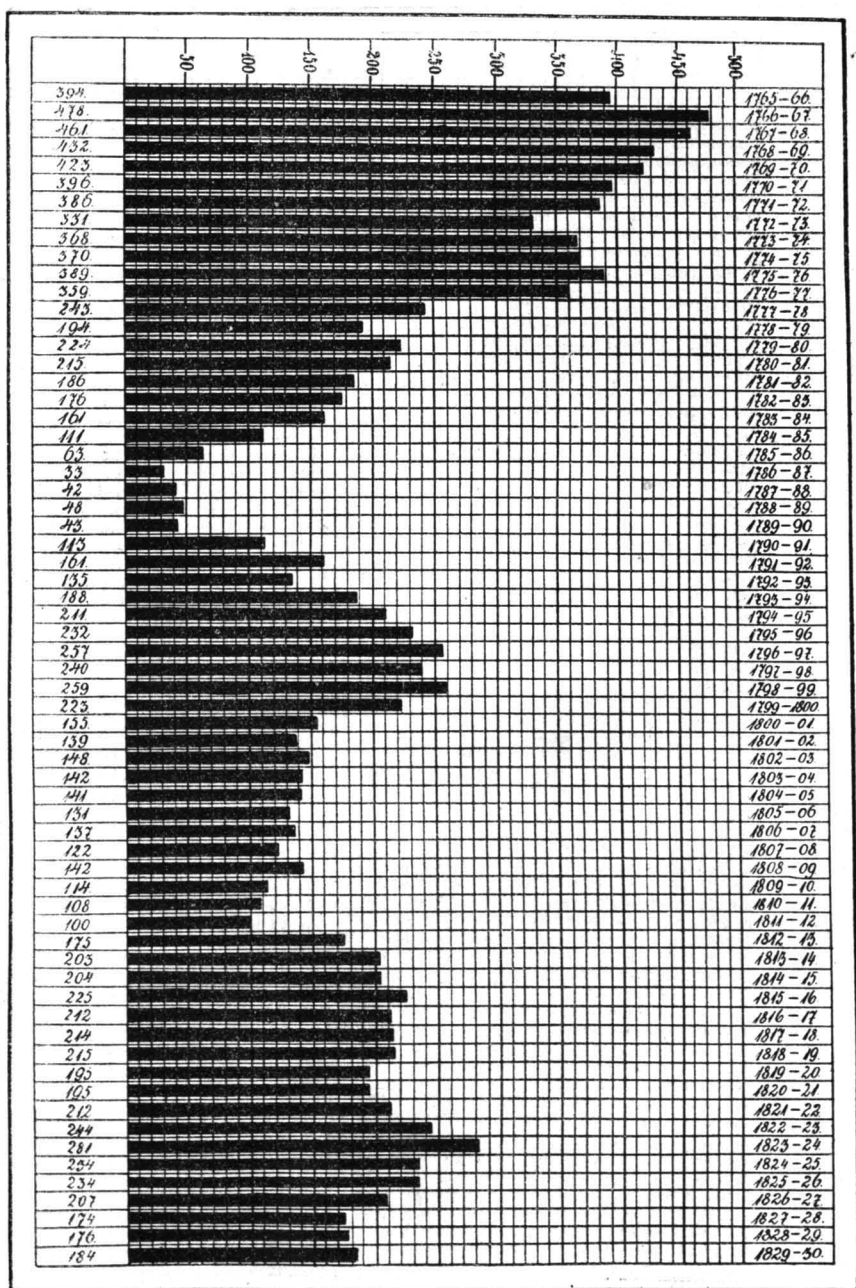
teljesen szabad téren s végig gyönyörködve szemlélte az érdekes és változatos mutatókat.

A város 1865 óta 600 frtot fizetett a társháznak egy-egy tag után, a mi az életviszonyok megdrágulásával egy tanár fentartására már a szerződés megkötése idején sem volt elégséges, annál kevésbé később. Az intézetet fentartó város ezen anomálián legalább némileg segítendő, az 1894/5. tanév elején 700 frtot szavazott egy-egy tanár ellátására. Habár ezen új összeg sem elégséges a jelenlegi körülmények között egy tanár ellátására, mégis köszönettel vette úgy a társház, mint a rend központi kormánya, mely évente a mint a számadásokból kitűnik, több mint 8000 frttal járul hozzá az intézet fentartásához. Az 1894/5. zárszámadások szerint a város összesen 10308 frttal járult hozzá az intézet fentartásához, ezen összeg ellenében a tandíjából kapott 3616 frtot, a götweigi apátságtól 1000 frtot s így a városnak összesen csak 5692 frtba kerül a főgymnásium fentartása. A kegyes tanítórend ugyanezen zárszámadások szerint 8232 frtot költött az intézet fentartására s így a kegyes tanítórend 2540 frttal többel járult hozzá az intézet fentartásához, mint a város.

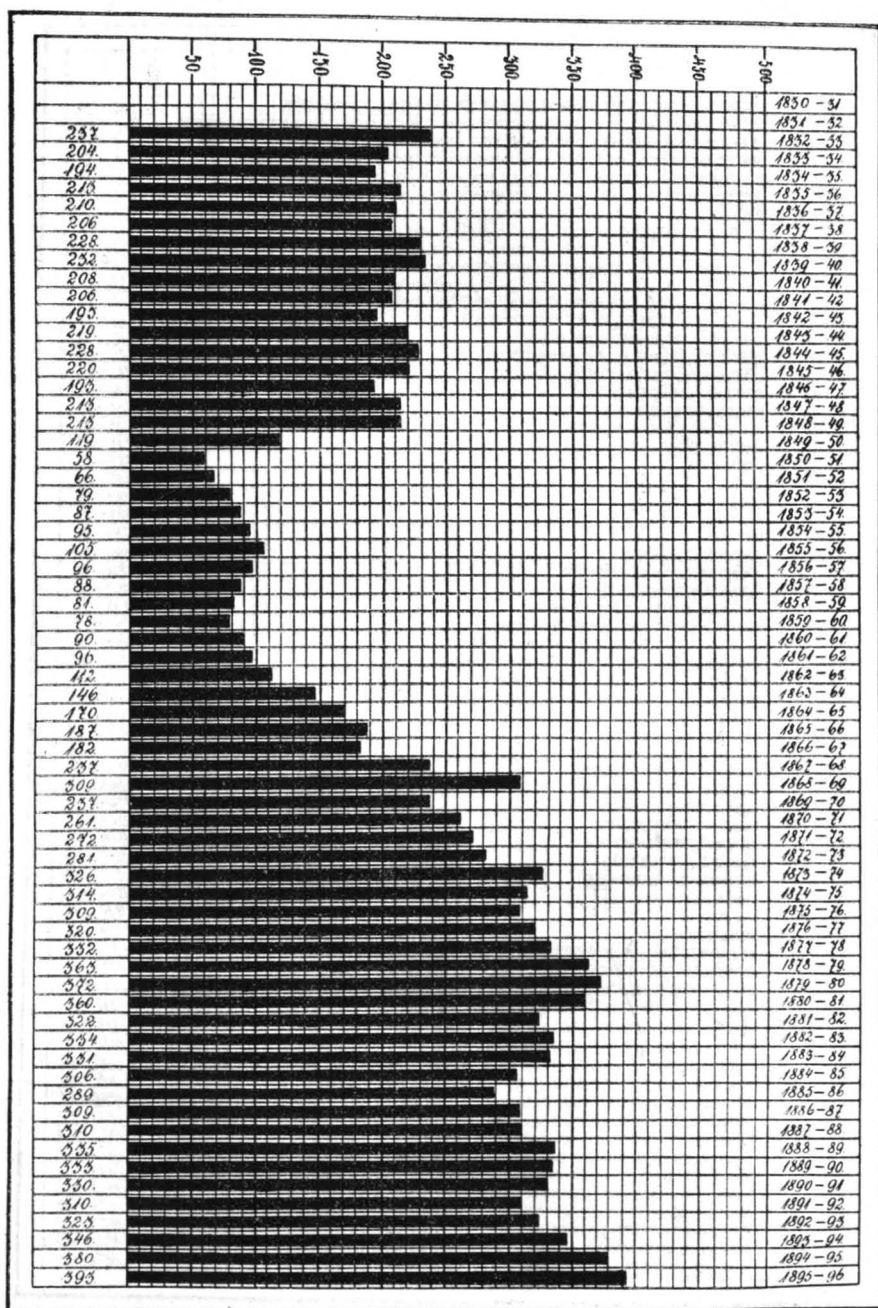
A mint az értekezés folyamán kifejtettem, az intézetet nem egyszerre, hanem a szükséghez képest különböző időkben építették. A legrégebbi része tisztai laknak készült, a többi lassan építették hozzá, mert a hozzá építésnél a régi épület arányaira mindig tekintettel kellett lennie, a későbbi hozzátoldások sem lehettek egészen a célnak s első sorban a pedagogia követelményeinek megfelelők. Így történt, hogy az egész épület úgy a külsejét, mint célját tekintve, a kívánalmaknak nem felelt meg. E hiányra a felettes hatóságok többször felhítták a város figyelmét. A város ígéreteket tett, hogy az intézetet a modern pedagogia követelményeinek át fogja alakítani; de kedvezőtlen anyagi viszonyai miatt vajmi keveset tehetett az intézet átalakítása érdekében. Az ügy több esztendőn keresztül alig részesült némi figyelemben. Mikor azonban Spitzkó Lajos kir. tanácsos úr került a székesfehérvári tankerület élére, az elhagyott gymnásium átalakítását illetőleg örvendetes fordulat állott be. A tanügyet őszintén szíven viselő új főigazgató komolyan szólította fel a várost régen

adott ígérete beváltására. Fellépésének tényleges eredménye lón, az 1894/5. évben az intézet átalakítási költségeinek fedezésére a tandíjat 12 frtról 16-ra emelték és az átalakítást véglegesen elhatározták. A következő 1895/6. tanévben a tanulók oly nagy számmal sereglettek össze, hogy az első osztályt párhuzamosítani kellett. Ez a még mindig vajudásban lévő átalakítást égető szükségé tette. Az ügy egy darabig, a közbe jött városi tisztujítás miatt elhalasztatott; de az új városi tisztikar, különösen a tek. polgármester úr, a vajudó ügyet a választások lezajlása után felkarolta s buzgalmával odáig vitte, hogy a városi képviselő testület az 1896. május 17-én tartott millennáris diszgyűlésen ünnepélyesen kimondotta, hogy az elhanyagolt gimnásium fölépítéséhez és a modern igényeknek megfelelő átalakításához még a jelen esztendőben fog hozzá fogni.

Elhanyagolt intézetünk így tősgyökeres és a modern pedagogia követelményeinek teljesen megfelelő átalakításnak és felemelésnek néz eléje. Köszönet érte a hivatásában komolyan eljáró nagyságos Spitkó Lajos kir. tanácsos és kerületi főigazgatónak, a buzgó új polgármesternek, a tanácsnak és a város áldozatkész közönségének.

A főgymnasium tanulóinak áttekintése 1765—1830-ig.

A főgymnasium tanulójának áttekintése 1831—1896-ig.

**Az intézet alapítására és fentartására vonatkozó
fontosabb okmányok.**

ALAPÍTÓ LEVÉL.

Nos Maria Theresia Dei gratia Romanorum Imperatrix, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque Regina Apostolica, Archi-dux Austriae, Dux Burgundiae superioris et inferioris Silesiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Sacri Romani Imperii, Moraviae, Burgoviae superioris et inferioris Lusatiae Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis et Goritiae Lotharingiae et Barri-dux; Magna dux Hetruriae etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod Fidelis Noster nobis sincere dilectus Reverendissimus in Christo Pater, spectabilisque, ae Magnificus Comes Josephus de Batthyan, perpetuos in Németh-Ujvár Metropolitanae Colocensis et Bachiensis Ecclesiarum Canonice unitarum Archi-Episcopus, Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Majoris Crucis Eques, Comitatum Castriferrei perpetuus, Batsiensis vero Supremus et aequae perpetuus Comes, Consiliarius Noster Actualius Intimus, et Tabulae Nostrae Septem-Viralis Assessor, qua tamen dilectissimi Genitoris sui Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magni fici Comitum Ludovici de Batthyán perpetui in Németh-Ujvár Aurei Velleris, prout et Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Majoris Crucis Equitis, Regni Nostri Hungariae Palatini et Locum tenentis Comitum et Judicis Jazygum ac Cumanorum Comitatum Castriferrei, item Pesth, Pili et Sold Articulariter unitorum Supremi ac perpetui Comitum, Consilii Nostri actualis intimi, Consilii Nostri Regii Locum tenentis Hungarici et Tabulae Nostrae Septem Viralis Praesidis legitimus pro hoc actu Plenipotentiarius et infra declarandae Fundatoris constitutus executor et curator, certas Majestati Nostrae exhibuerit et praesentaverit Litteras Fundationales, quibus mediantibus Sacer Ordo Piarum Scholarum pro tradendis doctrinis in Oppido Kanisa Comitatus Szaladiensis ingremiato, sub modis et formis et Conditionibus in praecontacto Fundationali Instrumento uberius expressis et denotatis, per praefatum Genitorem suum Comitem Ludovicum de Batthyán fundari dignoscitur. Quam Fundationem siquidem antelatus Ordo Piarum Scholarum cum obligationibus declaratis prompto iuxta ac grato suscepisset animo: Supplicatum itaque extitit Majestati Nostrae Nominibus et in Personis tam antelati Comitum Archi-Episcopi Josephi de Batthyan, qua Genitoris sui Plenipo-

tentiarum, quam et praefati Ordinis Patrum Scholarum Piarum Praepositi Provincialis Gregorii Tapolcsányi debita cum Instantia humillime: quatenus Nos allegatas Litteras Fundationales, omni aequae et singulae et singulae in iisdem contenta rata, grata et accepta habentes Litteris Nostris Privilegialibus inseri et inscribi facientes Apostolica Regia Autoritate Nostra acceptare, approbare, roborare, ratificare, confirmareque, ac benignum etiam Regium superinde consensum nostrum praebere dignemur. Quarum quidem Fundationum Litterarum tenor talis est. Josephus Comes a Batthyán perpetuus in Németh-Ujvár, Metropolitanae Colocensis et Bactiensis Ecclesiarum Canonice unitarum Archi-Episcopus, Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici, Majoris Crucis Eques, Inclytorum Comitatum Castriferrei perpetuus, Batsiensis vero Supremus et aequae perpetuus Comes, Pesth vero, Pilis et Sold articulariter unitorum Officii supremi Camitis p. t. Administrator Sacratissimarum Caesarearum et Apostolice Regiae Majestatem Status Consiliarius Actualis Intimus et Eccelsae Tabulae Septem Viralis Assessor, qua Excellentissimi ac Illustrissimi Domini. Comitis Ludovici a Batthyán Perpetui in Németh-Ujvár, Regni Hungariae Palatini, Aurei Velleris prout et Jusignis Gaudi Stephani Regis Apostolici Majoris Crucis Equitis, Cornitis, et Judicis Jazygum et Cumanorum Comitatum Castriferrei Perpetui, ejus denique ac Pest, Pilis et Sola Articulariter unitorum Supremi Comitis, Utriusque Sacratissimae Caesareae et Regio Apostolicae Majestatis Actualis intimi Consilarii et Excelsi. Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici, nec non Eccelsae, Tabulae Septem Viralis Praesidis, Genitoris mei dilectissimi legitimus pro hoc Actu Plenipotentarius et paulo infra declarandae Fundationis Constitutus Curator ad perpetuam Rei memoriam harum serie volo pervenire. Qualiter videlicet praefatus Comes et Genitor meus dilectissimus praeclare memoriae Auentorum suorum sago non minus, quam toga Inclytorum sanguinis et virtutum Haeres, in id toto vitae suae ex DEJ benignitate iam longius protractae tempore incubuerit, eo vires suas, omnes facultates operam et solitudinem semper converterit, ut Regi, et Patriae, adeoque Reipublicae, quod summis studiis continuo anhelabat, pluriorum prodesse valeret. Nec in alium finem, quam hunc et gestis jam aliis in Regno Hungariae Muniis et qua actu conspicuus est, Palatinali Dignitate, imo ipsa adeo Sacratissimorum Terrae Principum et Augustae Dominum modo feliciter Regnantes Clementia in Ipsum liberalissime semper profusa utebatur, atque unum id in votis habebat, ut quacunque demum ratione posset beneficeret singulis et succurreret universis. Luo vero praeclara haec suae Communis boni, et publici universorum commodi ubivis promovendi studia Monumento etiam confirmet, publicas in Oppido Kanisa, Comitatu Saladiensi adiacente, Scholas ex quibus Juventus sensim in commoda Patriae, et totius reipublicae adolescat sub directione et institutione Clericorum Regularium e Scholis Piis erigere et fundare non tantum intra se constituit; sed in super; ut pii hi ipsius conatus desideratum effectum suum quantocius sortiantur, omnia in praeaudato Negotia Trac-

tatum, Curam et Inspectionem mihi gratiose commisit. Porro ut praememoratus Sacer Ordo Piarum Scholarum pro tradendis pro praefatum Dominum Comitem Fundatorum et Genitorem meum dilectissimum destinatis et paulo infra uberius declarandis, congruam subsistentiam habere, idoneosque Magistros alere possit, inita eatenus cum Reverendo Patre Gregorio Tapolcsányi Clericorum Regularium e Scholis Pii per Hungariam Provinciali mutua concertatione sequentibus punctis circumscriptam, perpetuisque temporibus duraturam dicto Sacro Ordini Clericorum Regularium e Scholis Pii Provinciae Hungaricae Foundationem constitui. Et quidem Primo: 10000 Id est decem mille floreni Rhenensos Titulo Mutui apud Suam Majestatem Sacratissimam Reginam Apostolicam etacati, cuius interusurium anuum opud Solis Officium Kanisiense assignatum est, Patribus Piaristis tradentur, ut primum ad tenorem Fundationum Kanisae sedem fixerint. Secundo: Ecclesia sumptibus Communitatis iam erecta, et eius ex pensis propediem ex toto perficienda iisdem consignabitur. Tertio: Pro Residentia et Scholis eadificandis fundum capacem, sive, sive spatium sufficiens Dominium terrestre assignabit, et ex eindet, imo et ad ea perficienda necessarium materialium suppeditationem, ac vecturarum succursum tam Dominium terrestre, quam Dominus Consiliarius Festetics et Domini Inkei, ac alii Nobiles obtulaedificia sumptibus et industria Piaristarum erigenda nunc venient et imposterum erunt conservanda. Erga quae vicissim Piaristae assumpserunt obligationem Juventutis a primis elementis usque ad Rhetoricam inclusive, item in formando elegantiori characterem, Arithmetica et Musica instruendae, sequentisque in praedictis studiis. Methodi et seriei observandae: Primo: Ut in Classe Infima, seu Elementari doceatur Juventus primum legere, ac elegantiores characteres formare, numeros item Arithmeticas describere, iis autem, qui in Declinationibus nominum et verborum exercebantur, Numerationis prima Species in Arithmetica adiciantur, hisque Doctrinae Christianae generalia, et faciliora Capita proponantur, quae videlicet necessitate medii et praecipi eredi debent: Obligationes item et officia erga DEUM, ac Parentes instillentur. Secundo: Ji, qui Rudimenta Linguae Latinae tractaturi sunt exerceantur in compositione Constructionis Latinae, in reddendis fabulis Phaedri, lingua Hungarica et Germanica, in epistolis Ciceronis in vernaculum transferendis. Ex Doctrina Christiana tractent Caput primum de Fide et Symbolo Fidei atque Oratione Dominica exhibeatur ipsis idea Vitae Christi eae potissimum virtutes, quae Adolescentibus propriae sunt; sic etiam fuga vitiorum, quibus haec aetas obnoxia est, instuetur. Ex Historia profana duae primae Monarchiae, Assiriorum videlicet et Persarum, in quantum indoles et memoria illarum admittet, tradantur. Ex Historia Sacra ea, quae in Scriptura nobiliora accurrunt et in Libris Judicum, et Regum eruenda, Hinc Doctrina morali iustituantur. Ex Arithmetica Species simplices. Orthographia denique Linguae Latinae, Hungaricae et Germanicae iisdem perdiscenda imponantur. Tertio: In Media et suprema Grammatices Classe delectus verborum purioris

Latinitatis, usus et vis particularum, quae constructionem elegantem et concinam reddunt, explanentur, majores item epistolae Ciceronis, et Historiam Cornelii Nepotis in stylum suum vertere, ac aemulare stimulentur. Exerceantur in Geographia, et notitia Globorum Sphaerae Armillaris, et usu mapparum generalium et specialium Hungariae, aliarumque vicinarium Ditionum. Ex Doctrina Christiana Grammatistae quidem tractent Caput de Charitate, et Decalogo Syntaxistae vero de Sacramentis, Auctore Numeroque eorum et virtutibus. Ex Historia profana tractent duas reliquas Monarchias Graecorum et Romanorum. Ex Historia vero Sacra, quae horum aetati counexa sunt pertractent. Ex Arithmetica compositis Speciebus pertractatis, pregrediantur ad Species fractas, et Regulum trium. Quarto: In Poësi, cum huius tanta necessitas non sit, cognita quantitatum, breviter, et quantum in prolocutione observatio earum necessaria est absolvatur. Meliores tamen Poëtae, uti Vergilius, Ovidius etc. cum horum Latinatis sit eximia, argumentorum quae vi et affectibus, tropis idem et figuris abndent, explanentur. In reliqua exercentur in stylo epistolari non tantum Linguae Latinae, sed etiam vernaculae sit que haec Classis quasi primus Annus Rhetoricae, ab idque exercentur in Progymnasmatibus Rhetoricae, tropis videlicet, et figuris, et praelegantur ipsis Officia Ciceronis tam ad cultiorem Latinitatem quam et doctrinam moralem valde opportuna. Ex Historia profana tractabunt Historiam domesticam Hungariae. Ex Arithmetica exercentur in praeallatis Speciebus in quantum necdum bene ac plene eas callerent. Quinto: In Rhetorica praeceptis Rhetoricae explanatis orationes Ciceronis praelegantur ad imitationem, ex quibus Locis et Capitibus sumantur Prolagi, et qualiter in concinam periodum formentur? Quae partes orationes, et quis modus dilatandae etc. etc. Ex Doctrina Christiana pertractent Caput de Officiis Christiani homines erga Deum, erga Proximum et Proximi Classes, Parentes, Superiores etc. etc. Ex Arithmetica assumant ea, quae ad sublimiores Regulas Ratiocinii, et Commerciorum pertinent.

Ex Historia Sacra et profana pertractabunt ea, quae ad prima quinqua saecula Christianitatis pertinent, quae alia ex usu fore videbantur. Sexto: Ex ipsis praecedentium Doctrinarum Magistris unus aptos et volentes in fundamentis Musicae instituet Septimo: denique quad motu proprio praeterea Sacer Piaristarum Ordo obtulit hebdomadatim Sacrum unum, adeoque intra Annum Sacra quinqua ginta duo absolvet pro Excellentissimo Domino Comite Fundatore gratiosissimo Genitore meo tum vita ejus comite, tunc post fata ejus dem. In eius robur, et firmitatem praesentes Litteras Fundationales Jurium Haeredum Fundatoris et praememorarum Scholarum Piarum Ordines pro cantela ex tradandas esse duxi. Signatim Colocae die quinta Mensis Junii, Anno Domini Millesimo septingentesimo sexagesimo quinto.

Josephus Colocensis et Pacsiensis Archi — Episcopus Comes a Batthyán, qua tamen Gratissimi Genitoris mei Comitis Ludovici a Batthyán Regni Hungariae Palatini Plenipotentiatu Fundationis

supra allegatae Executor et Curator. m. p. (L. S.) Hanc gloriam DEJ, et utriusque Reipublicae felicitatem respicientem sanctam Fundationem pauperi Ordini nostro Scholarum Piarum Provinciae Hungaricae factum juxta annes clausulas ejus profunda cum veneratione et eterna grati animi significatione acceptamus et qua ex parte Nostram obligamus. In fidem subscripsimus et sigillo Provinciae munivimus die duo decima Mensis Junii Anno Millesimo septingentesimo sexagesimo quinto Gregorius Tapolcsányi a S^o Ladislao Scholarum Piarum per Hungariam praepositus Provincialis m. p. Alexius Lalich a S^o Stephano Vice Rektor Kecskemét et pro hoc actu Secretarius m. p. (L. S.) Nos itaque pro solita nostra in DEUM pietate, atque Materna qua in rectam Juventutis educationem, et institutionem, ex qua quippe ingens Bonum in Rempublicam dimanare consuevit, iugiter ferimur cura, et sollicitudine humillima item praerepetitorum Comitum Archi-Episcopi Plenipotentiarum et Patrum Scholarum Piarum supplicantium instantia Nostrae modo quo supra facta Majestati, Regia benignitate exauditi, clementer et admissa memoratas Litteras Fundationales praevio modo emanatus non abrasas, non caucellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, verum omni prorsus vitia et suspitione carentes praesentibus Litteris Nostris privilegialibus de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad annes earum continentias, clausulas, conditiones et articulos, ratas gratas et acceptas habentes praedec larata Authoritale Nostra Regia acceptarimus, approbavimus, roboravimus et ratificavimus, ac in perpetuum valituras gratiose confirmavimus et benignum etiam Regium superinde couseusum Nostrum praebuimus, Superius pectionem denique Fundationis hujus Causilio Nostro Regio Locum tenentiali qua alioquin Lege Regni Fundationum curam habere debenti, deferimus. Imo acceptamus approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, benignumque pariter consensum Nostrum Regium praebemus et assensum Superiuspectionemque Consilio Nostro Regio Locumtenentiali deferimus (Salvo jure alieno) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro quo ut Regina Hungariae Apostolica utimur impendendi communitarum vigore, et testimonio Litterarum. DATUM permanus fidelis Nostri Nobilis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitum Francisci Eszterházy de Galantha Perpetui in Fraknó; Insignis Ordinis Scti Stephani Regis Apostolici Majoris Crucis, Camerarii, Consiliarii Nostri Actualis Intimi Comitatus Massonienensis Supremi Comitum et per antellatum Nostrum Hungariae Regnum Aulae Nostrae, proutet praefati Insignis Ordinis Sancti Stephani Cancellarii. In Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die vigesima quinta Mensis Junii Anno Domini Millesimo septingentesimo quinto. Regnorum Nostrorum Hungariae Bohemiae et velignorum, Anno vigesimo quinto.

MARIA THERESIA m. p. (L. S.)

Comes Franciscus Eszterházy m. p.

Josephus Jablonczy m. p.

A várossal kötött szerződések.

„Mi Kanizsai Tekintetes Nemes Zala Vármegye Privilegiált Város Birája és Tanácsa adjuk tudtára és örök emlékezetére mindeneknek akiknek illik, hogy minek-utánna Mi a máj alúl irt Napon és Esztendőben Városunk közhasznát, s a mennyire tehetségünk engedi másoknak is boldogságát és előmenetelét illető Tárgyaknak elintézésében öszve gyűlve foglalatoskodtunk, és szokott Tanács ülésünket tartottuk volna; Fő- és Első Tárgyunknak fölvevük, azon Városunkban levő Nemzeti két iskoláknak, mellyeknek egyike az 1-ső Grammatikát, másika a Magyar Hazai Nyelvünk tanéttása állapotját illeti; — és minthogy ezen Városi Tanács ezen két Iskoláknak föl állíthatása végett még az 1804-ik Esztendőben Főbb Kegyelmes Helyekre alázatos folyamodását megtette; melly alázatos folyamodásnak következtetésében a Fölséges Királyi Magyar Helytartó Tanács, az 1805-ik Esztendő Szeptember 10-én 19545 szám alatt kegyelmesen megengedni és helyben hagyni méltóztatott; — és azt is, hogy a városnak ezen két Iskolák fölállítása úgy annak Tanéttatása Tisztelendő P. Piarista Uraknak, kik ennek tanéttására elegendők, bizonyos fizetés mellett, adattassék által; — de még annál fogva is, hogy Fő Tisztelendő és Nagyságos *Fejér György* Ur, az Iskoláknak ezen Győri Megyében királyi Fő Igazgatója e folyó Esztendő September 3-án ezen Városi Tanácsnak azon alázatos kérését, hogy a Tisztelendő Helybéli Piarista Urak Collegiuma Házához, a mondott két Iskoláknak, úgy Tanéttóinak mind a Tanéttásra, mind a két Piarista Tanéttóknak Lakásaikra, elegendő és illendő helyet és Lakást építeni kívánna, nem csak meg engedni, hanem a városnak ezen Hazai boldogságot elől mozdítani czélozó szándékát örömmel is venni, és a Fölséges Királyi Helytartó Tanácsnak kegyelmes kívánsága szerént is hasonló okkal, hogy a Tisztelendő Tanéttó Piarista Uraknak épéttendő Lakások fönt tartása, és azoknak Esztendőnként leendő 300 frt pénzbeli fizetésekrül szálló örökös Egyezés Levelünket Négy hasonló Példázatokban béjelentենk; — helyben hagyni méltóztatott: — Mi is, hogy ebbéli s Maradékainknak is boldogságát elő mozdítani föl tett buzgó kívánságunk célját elérhessük, e következő Örökös és meg másolhatlan Egyezésünket magunkra és Maradékainkra fölválaljuk: —

először: hogy azon sokszor említett két Nemzeti Iskolák Tanéttására és két Tisztelendő Tanéttó Uraknak Lakásaikra, már jobbára föl állított és még a mennyire szükséges leendő föl álléttandó Épületek mindenkkel a mi azokhoz szükséges, általunk föl álléttatni fog.

másodszor: ezen így már tökéletesen el készéttendő Lakásoknak és Iskoláknak Tanéttó két helyeknek fönt tartását úgy váloljuk magunkra, ha hogy kitől az Ur Isten meg mentsen, kőütés, Túzi veszedelem, vagy Föld indulás által nagyon megrontatna, újra leendő föl épéttésére kötelezzük magunkat; mindazon által azon tiszteletből, mellyel Tisztelendő Urakhoz viseltetünk, némelykor, ezen Épülethez egynehány kifoltozni való cserép Sendölt, vagy egyikét darab Épület fát adni magunkat ajánljuk.

harmadszor: buzgó és illendő kötelességünknek el fogadjuk Tisztelendő Tanéttó Uraknak fáradozásaikért Esztendőnként 300 forintot Váltó czédulában mindeniknek, a kettőnek pedig Hatszáz forintokat; — melyre magunkat egyedül Tisztelendő Piarista Tanéttóknak, nem pedig akár mikor, és mely üdőben Világi Tanéttóknak fizetni, kötelezzük.

Mely Egyezésünknek örökre leendő meg tartására magunkat, és Maradékainkat le kötelezzük, és annak nagyobb erősségére adtuk tulajdon aláírásunk, és Városunk hiteles Pötséttye alatt Négy egy arányos Példázatokban költ levelünket Kanizsán Október holnap 8-án 1822-ik Esztendőben tartott Tanáts ülésünkől. Jegyezte *Kálóczy Imre* Város hites Jegyzője.

„Becsületes és Nagy Érdemű Városi Biró és Tanács! Bizodalmas Jó Urak! Hogy a N. T. Piaristák Provincialisa a Kanizsai Deák Iskolák első Classisának azon nagy érdemű szerzetes rendből már tanítót rendelt légyen, noha erről nékem mindeddig semmi jelentést nem tett, örvendek rajta. Ezen állandó gondviselésnél fogva a Kanizsai Ifjuságnak jobb nevelését méltán s vigasztalódva remélhetik. Hogy a nemzeti második Iskolának tanítását is magokra vállalják, azon becses szerzetnek nem parancsolhatom, mert se rendeltetésök magával nem hozza, se a Királyi parancsolatokra nézve nem kötelezhetnek. Akkor volna erről helyes szó, ha azon tanítói hivatal üresült volna, és a N. T. Szerzetes Rend alkalmazatos tagokkal annyira bővelkednék, hogy a Nemzeti Iskolák tanítására is kiterjedhetne. De a nagyérdemű Provincialis azt vallyá közlött levelében, hogy arra ez izben elégtelen. A becsületes Kanizsai Tanácsnak és Községnek azt ajánlanám inkább, hogy a nemzeti Iskolának harmadik Classisát bizná a N. T. Piaristákra. Az minden elrendelt városi Iskolákban meg vagyon; abban a polgári életnek s mesterségnek fundamentumi, a Mekhanika, építés, mérés, rajszolás, számolás, levelezés mesterségei taníttatnak, melyek a polgári életre, kivált a kereskedő Kanizsa Városban, egy átallyában szükségesek. Ennek elfogadásától a N. T. Piaristák nem idegenkednének. Az Elementaris Iskolák a világi Tanítókra maradhatnának tovább is. — Oly rendelést tegyen a becses Tanács, mely egész Hazánk előtt becsületére vállalék. A közlött Tanítói jutalom tételnek addig ereje nem lehet, még a N. T. Piaristák Provincialisától aláírás által meg nem erősíttetik. Az épületnek fel állításával kinyilatkoztatott nagylelkűségeket nagyra becsülöm és különös tisztelettel maradok *Fehér György*.“

„Minekutánna a választmány arról értesítettett, hogy felsőbb rendeletnél fogva a helybeli gymnasium teljesen megszüntetett legyen akép, hogy a szülők már többé gyermekeiket itt helyben nem is neveltethetnék, ezen sajnos helyzetet a választmány fő gondjainál fogva tartozó kötelességének lenni látja jobbra fordítani, és a kellő módokkal az illető helyeken eszközölni azt, hogy az eddig fennállott tanoda továbbra is fenntartassék, határozatképen abban megállapodni, hogy jóllehet a város már e részben újabbi évi pénzbeli fizetéssel járulni kinyilatkoztatta magát, de nehogy ebbeli ajánlata

is sikertelen következéssel maradjon, ujabban közmegegyezéssel azon határozatot hozni kényszerült, hogy a kegyes-rend főkörmányzója egy személyes kiküldöttség által Pesten megtiszteltessék és megkéretessék a végett, hogy a városnak e szomorú állapotát kegyes pártfogása alá venni kegyeskedjék, kinyilatkoztassa egyszersmind főkörmányzó úrnak azt is, hogy az eddigi fennállott tanodáknak itt tovább is fentarthatására a város kész még több áldozatok tételére is. — Mely küldöttségnek tagjaiul *Valentini János* helybeli igazgató, továbbá *Chinorányi Boldizsár*, *Babochay János* és *Szép Károly* urak neveztetnek ki, kik is a tanodai időnek rövidsége miatt ez érdemben utjokat 3 frt napi díj és egyéb költségeknek kifizetése mellett számítsák, hogy annak idejében legfensőbb helyen is a kellő lépéseket megtehessék, egyszersmind ő herczegsége Batthyányi Fülöp ur, megkéretni rendeltetik, hogy ő mint a tanodának első sorban alapítója, a városnak ezen jótékony törekvésében segédkezet nyújtani sziveskedjék.“ Majd ugyancsak ezen tanácsülés jegyzőkönyvének 423. sz. alatti végzéseként ezek foglaltatnak: „A gazdasági választmány fájdalommal értesült az iránt, hogy felsőbb helyen jövő évre megszüntnek kimondott tanodai épületnek a katonai betegek számára leendő átváltoztatása felsőbb helyre is már felterjesztve volna; annál fogva ezennel határozatlik, hogy nagyságos *Bogyay Lajos* cs. kir. főnök ur az iránt keresetsék meg, hogy a helybeli tanodai épületnek katonai kórházzá leendő átváltoztatását kegyes közben járásával akadályozni méltóztassék annyiból, minthogy *B. Hauer* ministerialis biztos ur ő mltól a helybeli kegyesrendi társház főnökéhez intézett levél szerint ezen tanodák megszüntetése a kegyes-rend főkörmányzója által a tanítóknak el nem tarthatása végett javallatott megszüntetendőnek anélkül, hogy a helybeli tanodai igazgató ur a város által ajánlott fizetési tudomására juttathatta volna, miért is ezen ajánlat tétel és *B. Hauer* biztos urnak levele után a város magát az iskolák még megnyerhetése végett kecségtetve érezvén, említett főkörmányzó urhoz Pestre egy küldöttséget személyes tiszteletére a végett nevezett ki, hogy a város által a tanítók biztosítására ajánlott 300 frt iránt tudósítsa olyképen, hogy ha ezen megajánlott összeg is elégséges nem volna, a város még ujabb áldozatra is késznek nyilatkozik. — Mely végzésről a cs. kir. megyei főnök ur rögtön tudósíttatni rendeltetik.“

„A mai napon tartott gyülekezete alkalmával a kanizsai gazdasági választmánynak, valamint ennek meghívására több kanizsai birtokos valláskülönség nélküli lakosok jelenlétében Pestre, a kegyes-rendiek főkörmányzójához 422. sz. alatt a kanizsai iskolák fenntarthatása érdekében küldött kiküldöttség jelentését beadja, melyből a gyülekezet arról értesítettik, hogy fennisztelt kormányzó ur arra nézve, hogy Kanizsán 4 osztályú algymnasium fennállhasson, 2300 frt összeget kíván, melyért igéri, hogy a szükséges oktatókat a kegyes-rendiek szerzetéből tanítókul Kanizsára rendeli. — A gyülekezet fontolóra vevén, hogy jöllehet már előbb eltökélt szándékát ez érdemben kijelentette, mikép a városi közönség az iskolának

itt további fenntarthatására nézve a tett áldozatokon felül több áldozattal is járulni kész, a kívánt ujabbi nagy áldozat előtte azonban oly terhesnek találhatott, mikép a város jelen állására nézve azt rögtön meg nem adhatná, és ekép a főkormányzó úr által kívánt szerződést azonnal teljesedésbe nem vehetné; — ennélfogva határozatilag kimondatik, hogy a gyülekezet a már előbb általa ígért 600 frtnyi évenkénti fizetést elfogadja, a hátra levő mennyiségre nézve pedig, minthogy a helybeli tanodák fenntarthatása nemcsak Kanizsának, hanem több megyének érdekében állana, egy kiküldöttség rendeltetik ki városi költségen, melynek tagjaiul *Szép Károly*, *Babochay János*, ez utóbbinak akadályoztatása esetében *Albanits Florián* városbíró, valamint *Vettendorfer Henrik* és *Rosenberger Izrael* urak *B. Hauer* ministerialis biztos úr ő méltóságához oly utasítással neveztetnek ki, hogy vele érintkezvén, minden erejüket arra fordítsák, hogy a város által megajánlott 600 frt összegben felüli hátraléokra nézve biztos alapot szerezzenek, ennek elérhetése végett szükség esetében az oktatási miniszter úrnál is Bécsben a kellő lépéseket megtegyék. — Utasítatnak a küldöttség tagjai, hogy mindenek előtt ő méltósága hathatós közbenjárását ez iránt kieszközlőjkék, hogy a kegyes-tanítórend javadalmaiból is egy rész e célra fordíttassék, egyszersmind nságos *Bogyay Lajost*, Zala megye cs. kir. főnökét is felkeresvén, ezzel értekezzenek a felett, miféle zalamegyei alapítvány lenne e célra fordítható, melynek használatában úgy is az egész megye összes lakossága részesülhet; hogyha a fennnevezett küldöttség eléirt utak nem lennének célhoz vezető, Kanizsa város gazdasági választmánya, valamint a tanácskozásban részt vett vagyonosabb rész kinyilatkoztatja, hogy addig is, míg biztos alapítvány eszközölhető, az adózó vallás-különbség nélküli lakosság adó arányához mért kulcs szerént fogja az iskolák fenntarthatására szükséges összeget évenként kiszolgáltatni. Ez utóbbira azonban szükséges, hogy ő méltósága kegyes közbenjárása kikérésék a magas kormány beleegyezésének kinyerése végett. Egy úttal oda utasítatnak, hogy nságos *Sterne Ferdinánd* sopronyi cs. kir. iskola-felügyelőt megkeresni és az ügynek pártolására megkérni iparkodjanak, annyival is inkább, mivel a helybeli tanodák vizsgálása alkalmával jeltit tapasztalta a város nemes törekvésének. — E végzés folytán a kegyestanítórend főnöke megkeresni rendeltetik, hogy az idei tanév elejére már a szükséges tanári személyzetet Kanizsára rendelni s a város ebbeli elhatározását közzé tenni azon okból szíves legyen, nehogy a tanuló ifjak máshova vitessenek.“

A zalavári apátsággal összekötött göttweigi apátság kötelező levele.

Wohllöblicher Hochverehrter Ausschuss!

Bei meiner Zurückkunft von einer kurzen Reise wurde mir Ihre verehrte Zuschrift überreicht, worauf ich Nachstehendes zu erwiedern erachte.

Ich wurde im verflossenen Jahre von der k. ung. Hofkanzlei mittelst Schreiben ersucht, zur Erhaltung der Professoren eines zu errichtenden Obergymnasiums zu Gross-Kanizsa, einen Unterstützungsbeitrag verabfolgen zu lassen. Demzufolge habe ich erklärt, einen jährlichen Beitrag von 1000 fl. ö. W. solange die dermaligen Vermögenszustände der Abtei fort dauern, abzugeben.

Nach einer von mir gemachten Antrage, wohin ich diese Summe zu übersenden habe, erhielt ich die Weisung, selbe an die k. k. ung. Landes-Hauptkassa in Ofen zu übersenden, was auch bereits geschehen ist.

Sollten sich die Einkünfte der Abtei erhöhen, so bin ich auch bereit zur Erreichung des von dem verehrten Ausschuss angegebenen Zweckes, zu der oben genannten Summe auf einige Zeit etwas beizugeben. Doch kann ich mich für eine bestimmte Summe nicht aussprechen, um der Abtei nicht eine Last aufzubürden, welche dieselbe durch längere Zeit nicht zu tragen im Stande sein würde, besonders, wenn ungünstige Zeitverhältnisse z. B. Misjahre etc. eintreten würden.

Endlich bemerke ich, dass der Zuschrift ein Subscriptions Bogen nicht beilag und ich daher nicht subscribiren konnte, was ich aber auch nicht für notwendig finde, da ich ohnehin nach Kräften beizutragen Willens bin.

Hochachtungsvoll

Stift Göttweigen, am 14. Jänner 1866.

Engelbert

Abt.

Nagyságos

Tartományi Rendfőnök Ur!

A folyó évi augusztus hó 8-án 1792. sz. a. kelt beces átiratára, miután a kérdéses ügyek a törvény által előirt forumokat csak most hagyták el, határozott választ csak jelenben vagyunk képesek adni.

A városi tanács még az év kezdetével intézkedett, hogy a 600 frttal nyugdíj összeg tekintet nélkül a nyugdíjazott itt nem lakására, akadály nélkül folyósítatik.

Az ujonnan szervezett görög-pótló tanári állás a fent hivatkozott átiratban kifejezett óhajhoz és a drágasági viszonyokhoz képest 100 frttal javítva, nem hat, hanem 700 frttal vétetett fel, de egyuttal ez alkalommal a városi tanács javaslatára úgy a pénzügyi bizottság, valamint a v. képviselő testület hozzájárulásával a korábbi hat tanári állás javadalmazása is egyenként 100 frttal pótoltatott és 1895. január 1-től folyósítatott.

A mi az ujonnan szervezett tanári lakás bebutorozását illeti, azt úgy tudjuk, hogy kifogás alá nem esett. Az iskola és laképület szükségesnek mutatkozó átalakítása, illetőleg új építkezése, képviselő testület által kimondatván, a tervek elkészítése elrendeltetett.

Végre engedje meg Nagyságod, hogy úgy a görög pótló tanár készséges kirendelése, valamint a főgymnasium összes ügyei irányában a kegyes tanítórend főnökségétől ujabban tapasztalt jó akarat- és előzékenységért ez alkalommal köszönetünket kifejezhessük.

A városi tanács

Nagy-Kanizsán, 1894 december hó 31.

BABOCHAY
polgármester.

Az intézet igazgatói idősoros rendben a következők voltak :

Csankai Jób 1765—1772, Krolig Vazul 1773—1775, Lenkovich Fülöp 1776—1777, Eddeger Boldizsár 1778—1780, Keszthelyi László 1781—1783, Simics Elek 1784, Mayer Elek 1785—1790, Jenovay János 1791—1803, Mátyásovics Glycér 1804—1805, Jankovics János 1806—1811, Tordy Mihály 1812—1814, Csaby József 1815—1817, Podolay Menyhért 1818—1838, Gubiczer Ferenc 1839—1841, Jallosics Endre 1842—1844, Horváth József 1845—1847, Purgstaller József, Mihalik Pál, Valentini János, Szép Lajos 1848—1851, Valentini János 1852—1857, László Alajos 1857—1858, Számord János 1859—1861, Dobay Elek 1862—1863, Vertler Mátyás 1864, Könnye Alajos 1865—1869, Kottek Nándor 1870—1872, Farkas László 1873—1880, Pap János 1880—1885, Janky Károly 1885—1890, Farkas László 1890—1894, Sárgay Antal 1894 április 19-től a tanév végeig június 29-éig, Farkas József 1894—1895, Dr. Pachinger Alajos 1895.

Főigazgatók voltak :

Gróf Nitzky Kristóf 1777—1785, gróf Teleky József 1786—1787, Vay István 1788—1789, Kelemen Imre (helyettes) 1790—1792, Novák Chrysothom 1793—1811, Peitner Antal 1812—1817, Fehér György 1818—1824, Dresmitzer József 1825—1842, Deáky Zsigmond 1843—1849, Sterne Ferdinánd 1850—1855, Greschner János 1856—1861, Kádas Rudolf 1862—1878, Dr. Németh Antal 1878—1883, Mészáros Nándor 1883—1890, Spitzkó Lajos 1890.

Azon kegyes adakozók névsora, a kik intézetünk főgymnasiummá való átalakításához hozzájárultak :

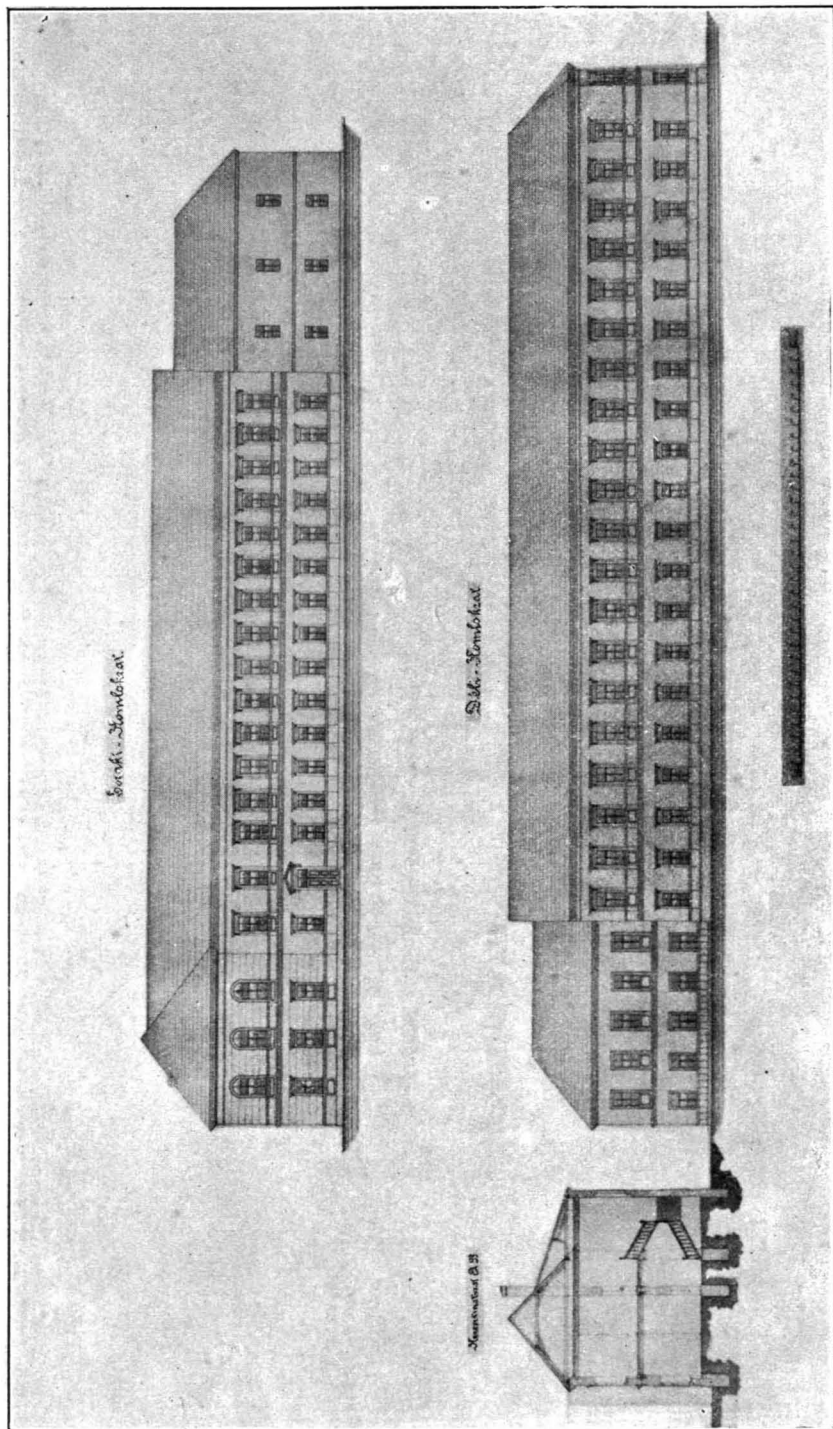
1865-ben Hollósy Kornelia felléptének eredménye 109 frt 53 kr. 1866-ik évben Babochay Gyula és Themleitner Gellért által rendezett műkedvelői előadásból befolyt 570 frt, 1 db. arany és 1 db. ezüst huszas. 1867-ik évben adakoztak Wlassics Antal 100 frtot, Babochay János 100 frtot, Pauer János 50 frtot, Weigner Károly 100 frtot, Sombor Ferenc és neje Hugonnay grófnő, 225 frt, Lovák

Károly 50 frtot, Ritter János 50 frtot, Stern Károly 50 frtot, a nagykanizsai asztalos cég 40 frtot, a nagykanizsai első takarékpénztár 950 frtot, Semeke Lajos 100 frtot, Talabér Zsigmond 100 frtot, Wlassics Ede 20 frtot, Zauschner Henrik 5 frtot, Szép Károly hagyatékából 500 frtot, Bisztricsányi Julia hagyatékából 20 frtot, Zerkovicz Zsigmond és Weismayer Mór 200 frtot, Rosenfeld Sándor és fia 150 frtot, Tárnok Alajos 200 frtot, Mantuano Rezső 100 frtot, Blau József 100 frtot, Blau Pál 300 frtot, Unger Lőrinc 200 frtot, Eperjesy Sándor 100 frtot, Matulnik Antal 100 frtot, Rátz Antal 200 frtot, Weismayer Márkus 100 frtot, Darás Zsigmond 100 frtot, a nagykanizsai csizmadia cég 500 frtot, a nagykanizsai segély egylet 300 frtot, Babochay György és Czapáry József 100 frtot, Dervarics János 100 frtot, Matusch József 100 frtot, a nagykanizsai kalapos cég és Rotman György 100 frtot, Horváth János ügyvéd 200 frtot, Löwy József 200 frtot, Scherz Albert és Engländer Lajos 300 frtot, Wellermann János 100 frtot, Bartos János 100 frtot, Berényi József 100 frtot, Kaan Károly 100 frtot, Tóth József 100 frtot, Axenti György 100 frtot, Belus József 100 frtot, Szücs Ferenc 100 frtot, Bencik Ferenc 100 frtot, Fesselhofer József 200 frtot, Koch Mihály 100 frtot, Weisz Samu 300 frtot, Fasciati Bertalan 100 frtot, Hauser János 100 frtot, Sanweber József 100 frtot, Stern Mór 100 frtot, Fürst Simon 100 frtot, Plosser Ignác mérnök 100 frtot, Martinkovics Károly 200 frtot, Tóth Lajos ügyvéd 200 frtot, Petrics Ferenc 100 frtot, Grünhut Fülöp 200 frtot, a nagykanizsai izraelita szabó cég 50 frtot, Gáspár Ferenc 50 frtot, Gutmann S. H. 400 frtot, Löwinger Izrael 200 frtot, Gutmann Zsigmond 100 frtot, Szommer József 200 frtot, Stern és Pollák 100 frtot, Weisz Mór 100 frtot, Rosenberg Ferenc 100 frtot, Tóth István 100 frtot, Knorcer Frigyes 100 frtot, Dobrovics Dömötör 100 frtot, Neusiedler Terézia 100 frtot, Preszburger Jakab 50 frtot, Blau Henrik 100 frtot, Blau Lázár 100 frtot, Bathyhányi Fülöp herceg 4000 frtot, Ollop Samu 100 frtot, Rosenberger Izrael 100 frtot, Weisz testvérek 100 frtot, Ebenspanger és fia 100 frtot, Walbach Mór 200 frtot, Kaiser Sándor 100 frtot, Szommer testvérek 100 frtot, a nagykanizsai gőzmalom társaság 300 frtot, Zerkovitz W. A. 100 frtot, Wutzl Lajos 100 frtot, Preszburger Jakab 100 frtot, Dobrin Benjamin 100 frtot, Szukits Zsigmond 100 frtot, Ujváry Illés 600 frtot, Gózony Ferenc 50 frtot, Nagy Károly 50 frtot, a nagykanizsai fazekas cég 200 frtot, Vizlendvay István 200 frtot, Nentwich Gyula 100 frtot, Baráth János 100 frtot, Táncoş Gergely 50 frtot, Markovics György 100 frtot, Imrey Ferenc 100 frtot, Fischer Ferenc 100 frtot, Gödörházy István 100 frtot, Gudlin Ferenc 100 frtot, Csizmadia Imre 100 frtot, Farkas Borbála 100 frtot, Horváth Antal ügyvéd 200 frtot, a nagykanizsai szabó cég 100 frtot, Nagy Ferenc 100 frtot, Wajdits József 200 frtot, Halvax József 50 frtot, Hentsey Anna 100 frtot, Plichta Károly 100 frtot, Michel Ignác 100 frtot, Kaan Vilmos ügyvéd 200 frtot, Richter Mór 100 frtot, Chinorányi Boldizsár 100 frtot, Hegedüs József ügyvéd 200 frtot, Lackenbacher Hermann 100 frtot, Szabó József esztr.

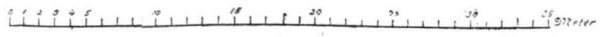
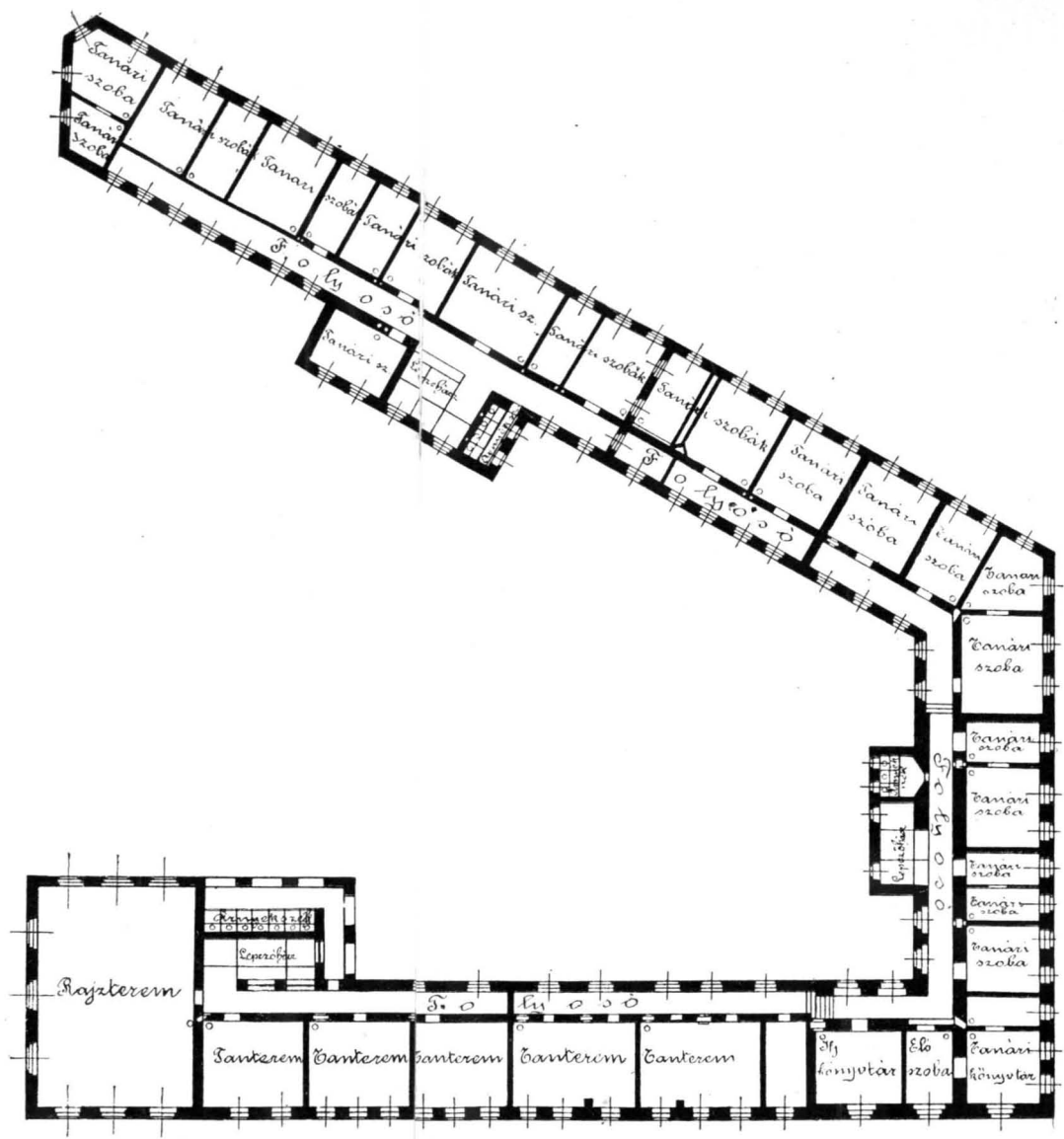
kanonok 25 frtot, Bitnitz Lajos szombathelyi n. prépost 40 frtot, Plander Ferenc novai esperes 100 frtot, Ószterbuber József 100 frtot, Szláby Ferenc pécsi kanonok 200 frtot, gr. Széchenyi János 50 frtot, Zalka János győri püspök 25 frtot, a veszprémi káptalan 300 frtot, Simon Zsigmond apát 100 frtot, gróf Szapári Géza 100 frtot, Farkas György esperes 50 frtot, Inkey József 200 frtot, Inkey Lajos 100 frtot, Inkey Kálmán 50 frtot, Bartza Sándor 100 frtot, B. Sina Simon 100 frtot, Csury Károly 30 frtot, Haidan Mihály 20 frtot, Szalacsy Farkas 20 frtot, Simon Vince csornai prépost 50 frtot, Berger Ignác (Kis-Komárom) 20 frtot, Csincsics Alajos 10 frtot, Csete László 10 frtot, Bedekovics Kálmán 50 frtot, Haulik György zágrábi érsek 100 frtot, Komáromy Ödön szt.kereszturi apát 50 frtot, Légrád városa 100 frtot, Lisziák Ferenc 50 frtot, a pécsi káptalan 20 frtot, a kiskomáromi uradalom 1000 frtot, Sümeghy Ferenc 300 frtot, Eszterházy Miklós herceg 200 frtot, gr. Zichy Károly 50 frtot, gr. Zichy Domokos ny. veszprémi püspök 50 frtot, Belus József (Berzence) 20 frtot, Rausch Zsigmond 10 frtot, Rieder Jakab 5 frtot, Császár Antal plébános 10 frtot, Péry Sándor 5 frtot, Kissovics József esperes 10 frtot, Takáts János orvos 10 frtot, Haynald Lajos kalocsai érsek 100 frtot, Wajdits Gyula 2 frtot, Andrassy Etelka grófnő 50 frtot, Szigethy Lajos gyűjteménye 17 frtot, a palinai uradalom 100 frtot, Glavina Lajos 20 frtot, Kovács János gyűjteménye 35 frt 50 kr., Csáktornya városa 50 frtot, Konyáry Mihály gyűjteménye 24 frt, Méhes Vendel gyűjteménye 27 frt, a veszprémi kispapok gyűjteménye 7 frt 98 kr., Dervarics Imre gyűjteménye 20 frt, kisebb adakozásokból 12 frt, a zalavári apátság 3000 frtot, Inkey László 200 frtot, a győri káptalan 100 frtot, gr. Festetics György 1000 frtot, Plosser Ferenc veszprémi kanonok 100 frtot. Ezen alapítványi összeg 29833 frt 22 kr. Ezekon kívül a gymnásiumi tanárok ellátására évenként járulnak: a zalavári apátság 1000 frttal, Etl István murakereszturi apát 40 frttal, Bisztricsányi Ignác 5 frttal, Markbreiter Jakab 10 frttal, Fischl Fülöp 5 frttal, a nagykanizsai szijgyártó cég 10 frttal. Az építkezés költségeihez adakoztak: Gutmann S. H. 100 frtot, a nagykanizsai segélyegylet 25 frtot, Tóth István 20 frtot, a nagykanizsai csizmadia cég 15 frtot, Apfelbaum Samu 20 frtot, Pávics János 10 frtot, Babochay György 10 frtot, Czapáry József 10 frtot, Locatelli László 10 frtot, a nagykanizsai kalapos cég 10 frtot, Eger Zsigmond szt. Ferenci tag 5 frtot, Horváth Ignác, Vajda János, Gregorics Gergely, Tischlerics Tódor szt. Ferenci tagok 8 frtot, Plosser Ignác gyűjteménye 316 frt, Blau Pál gyűjteménye 300 frt. Vidékiek: zalamegyei nemesi pénztár 1000 frtot, a zalavári apátság 600 frtot, gr. Batthyányi Lajos özvegye 50 frtot, Gózon György székes-fehérvári kanonok 20 frtot, Berki József alesperes gyűjteménye 19 frt, Tóth Lajos a zalavári apátság 600 frtjának kamatját 24 frt és 22 krt, a zalamegyei nemesi pénztár második adománya 3000 frt. Kisebb kiadások fedezésére: Tárnok Alajos gyűjteménye 35 frt 5 kr., Ujváry Illés 20 frtot, Fetles József 2 frt 50 krt., Legát Gábor esperes 10 frtot, Késmárky plébános 2 frtot,

Selley Antal plébános 2 frt 90 krt, Barthodeiszky Gyula 37 frtot, a zala-lövői főbíró 16 frtot, Vagronics Antal esperes 10 frtot, Lendvay szolgabíró 25 frtot, Simon Ferenc 6 frt 50 krt, Neusiedler Ignác 5 frt, Klucse József 5 frtot, Kovács János gyűjteménye 25 frt 50 kr, Csikász János gyűjteménye 21 frt 50 kr, Berényi Frigyes 10 frtot, Hayden Mihály gyűjteménye 20 frt, Szabó Lajos tanító gyűjteménye 8 frt, Semetke Lajos gyűjteménye 24 frt, Tiborc István plébános 5 frtot, Plihál gyűjteménye 13 frt 10 kr., Viola Ferenc plébános 10 frtot, Székely István plébános 2 frtot, Dényes Ferenc gyűjteménye 21 frt 54 kr., Wirth Mihály esperes 5 frtot, Hidegh József, Rudics Károly és Meltényi 5 frtot, Chernell Ignác 10 frtot, Ferbes Ferenc esperes 5 frtot, Molnár János plébános 3 frtot, Saly Mátyás gyűjteménye 28 frt 50 kr., Forster János 10 frtot, Györfy Dániel 2 frtot, Kuthy Emil 5 frtot, Kocsisovszky színigazgató előadásából 19 frt 30 kr., Horváth János 5 frtot, Menyhárt Ágoston piarista 7 frt 80 kr., Söjtöry Zsigmond piarista 5 frt 20 kr., Péry Sándor gyűjteménye 19 frt.

Az építendő főgymnasium tervrajza.

Az építendő főgymnasium emelete.

